

Reaksjoner på gudstjenesten

En studie fra Høvåg kirke

Jens Olai Justvik

Veileder

Pål Steinar Repstad

Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved Universitetet i Agder og er godkjent som del av denne utdanningen. Denne godkjenningen innebærer ikke at universitetet inntår for de metoder som er anvendt og de konklusjoner som er trukket.

Universitetet i Agder, 2014

Fakultet for Humaniora og pedagogikk

Institutt for religion, filosofi og historie

Forord

Jeg er oppvokst i en konservativ frikirkefamilie, hvor hjem, kirke og skole var grunnpilarene. Hjemmet mitt var åpent for diskusjon, meningers mot, trøkk, temperament, høyt snakk og smell med dørene. Hver dag i 5 tiden, etter at lekser var gjort — heller tvilsomt, møttes kjernefamilien til en kaffestund og en liten godbit, med påfølgende diskusjon. Søndagen var intet unntak. Utallige ganger kan jeg huske diskusjonene, da gudstjenesten og pastorens tale ble gjennomgått og evaluert. Sjelden var det snakk om gudstjenesten som et hele. Talen var og ble høydepunktet, alt annet var underordnet.

Fra dette utgangspunktet har min egen utvikling gått en litt annen vei. Jeg fikk tidlig sans for liturgi — større forståelse og sterkere innlevelse i gudstjenestens oppbygging. Rommet og ritene ga nye dimensjoner og perspektiver. Da denne interessen ble kombinert med et yrkesvalg som operasanger, der scene, kostymer, rekvisitter og dyktig regi skulle løfte frem dramaet, begynte enkelte spørsmål å presseset seg frem. Hva får den vanlige mann og kvinne ut av en gudstjeneste?

Ønske og lysten til å stille noen enkle spørsmål til mennesker som går ofte eller sjeldent i kirken tiltok. Derfor denne masteroppgaven: *Reaksjoner på gudstjenesten*.

Under arbeidet med oppgaven døde min kjære søster, Tone Anette, etter mange år med sykdom. Hennes kristne tro bar henne trykt i den siste perioden av livet. Jeg har i perioder med oppgaven sittet og tenkt og fabulert, at i dag sitter faktisk min søster med fasiten, om hvordan en gudstjeneste virkelig skal feires. Den norske kirke sammenfatter gudstjenesten i disse fire ordene: *Sammen for Guds ansikt*. Kjære søster, hva du nå vet, skulle jeg gjerne ha visst!

Jeg vil takke min veileder Pål Repstad. Takk for at du har tatt meg ved hånden og ledet meg frem. Takk til informanter som svarte villig på spørsmålene. Takk til Høvåg kirke som stilte raust opp. Men mest av alt en takk til min kjære familie. Nine, takk for gode og viktige samtaler og dine kloke innspill. Anne Martine og Olai Martinius, takk for støtte og forståelse når pappa ble litt for fraværende og selvsentrert.

Åmland 28.04.2014

Jens Olai

Reaksjoner på gudstjenesten

En studie fra Høvåg kirke

Innholdsfortegnelse

Forord.....	1
1. Innledning.....	7
1.1 Begrensninger av oppgaven og problemstillinger.....	7
1.2 Bakgrunn for valg av problemstilling.....	7
1.3 Hovedvekt på estetikk, kommunikasjon og aktualitet.....	8
1.4 Gudstjenestens struktur, oppbygging og innhold.....	10
1.5 Kirke i forandring—den nye gudstjenestereformen.....	11
1.6 Fakta for Den norske kirke, Agder og Telemark bispedømme og Høvåg kirke.....	11
1.6.1 Presentasjon av Høvåg bygd.....	12
1.6.2 Presentasjon av Høvåg kirke.....	13
1.6.3 Det frivillige kirkelige landskap i Høvåg.....	13
1.6.4 Høvåg kirke i en regional kontekst.....	14
1.7 Masteroppgavens oppbygging.....	14
2. Den teoretiske basis for prosjektet og annen relevant forskning....	16
2.1.1 Innledning.....	16
2.1.2 Hermeneutikk og objektivitet.....	16
2.1.3 Kritisk realisme og moderat sosialkonstruksjonisme.....	17
2.1.4 Kritisk realisme.....	17
2.1.5 Moderat konstruksjonisme.....	18.
2.2 Sosiologisk og praktisk—teologisk empirisk oppgave.....	19
2.2.1 Innledning.....	19
2.2.2 Sosiologisk oppgave.....	19
2.2.3 Praktisk—teologisk empirisk oppgave.....	20

2.3 Samfunnsmessige endringer og religionenes sosiologiske rolle.....	21
2.3.1 Endring.....	21
2.3.2 Pluralisme, det religiøse mangfold og innvandring.....	22
2.3.3 Sekularisering og religionenes plass i samfunnet.....	23
2.3.4 Organisert kirkeliv og tro.....	25
2.3.5 Privatisert tro.....	26
2.3.6 Nyreligiøsitet.....	26
2.3.7 Kirken og samfunnet.....	27
2.4 Estetikk.....	28
2.4.1 RESEP – religion som estetiserende praksis.....	29
2.4.2 Estetiseringsutvikling.....	29
2.4.3 Barnesang og dans.....	30
2.4.4 Det optimistiske menneskesynet, idrett og livsutfoldelse.....	30
2.4.5 Alternative gudstjenester og julekonserter.....	31
2.4.6 Populærkultur og kulturarenaer.....	32
2.5 Relevant forskning om gudstjenesten.....	33
2.5.1 Innledning.....	33
2.5.2 Uppsala domkyrka.....	33
2.5.3 Folkekirke 2000.....	34
2.5.4 Prekenen.....	35
2.5.5 Hegstad – Kirke i forandring.....	36
2.5.6 Det teoretiske, analytiske og relevante.....	37
3. Metode og materiale.....	38
3.1.1 Innledning.....	38
3.1.2 Valg av metoder og omfang av oppgaven.....	38
3.1.3 Forberedelse til den kvantitative undersøkelsen.....	39
3.1.4 Gjennomføringen av den kvantitative undersøkelsen.....	41
3.2.1 Den kvalitative undersøkelsen.....	42
3.2.2 Utarbeidelsen av intervjuguiden.....	43

3.2.3 Utvelgelsen av informanter.....	43
3.2.4 En kort presentasjon av informantene.....	44
3.2.5 Gjennomføringen og samtalene med informantene.....	45
3.2.6 Bearbeiding av materialet.....	46
3.3.1 Gudstjenestenes ulikhet.....	46
3.3.2 Familiegudstjenesten 16. September 2012.....	47
3.3.3 Den ordinære gudstjenesten 7. Oktober 2012.....	48
3.3.4 Sterke og svake sider ved prosjektet.....	49
3.3.5 Forskningsetikk.....	50
4. En presentasjon av utvalget i den kvantitative undersøkelsen.....	51
4.1 Innledning.....	51
4.2 Kjønn og alder.....	51
4.3 Utdanning.....	52
4.4 Kirketilhørighet.....	52
4.5 Personlig/vanlig kristen eller ikke religiøs.....	53
4.6 "Utenfor/Perifer".....	54
5. Den kvantitative og kvalitative undersøkelsen vurdert samlet.....	55
5.1 Innledning estetikk.....	55
5.1.1 Høvåg kirke og ordene i gudstjenesten: Spørsmål. 8-11.....	55
5.1.2 Handlinger og uttrykk i gudstjenesten: Spørsmål. 12.....	63
5.1.3 Prosesjonskors, alter og liturgiske farger.....	63
5.1.4 Nattverd.....	67
5.1.6 Kunstuttrykk som drama, dans og diktlesning.....	70
5.1.7 Meditative Handlinger.....	73
5.1.8 Musikkuttrykk i gudstjenesten og musikalske former: Spørsmål. 13 og 14.....	77
5.1.9 Gudsopplevelse og karismatikk: Spørsmål. 15 og 16.....	83
5.2 Kommunikasjon og aktualitet.....	86
5.3.1 Gudstjenestens fellesskap og alvor: Spørsmål. 17 og 18.....	86
5.3.2 Temaer: Spørsmål. 19 og 20.....	90

5.3.3 Spontanitet og ordenes kommunikativitet: Spørsmål. 21 og 22.....	94
5.3.4 Lesning, personlig kristne og barnevennlig: Spørsmål. 23 -25.....	97
5.3.5 Gir gudstjenestens elementer mening? Spørsmål. 26 a-i.....	100
5.3.5.1 Liturgi, forbønn, syndsbejennelse, Fader vår.....	101
5.3.5.2 Trosbejennelse og Velsignelse.....	104
5.3.5.3 Preken, dåp og nattverd.....	105
5.3.6 presten: Spørsmål 27 og 28.....	106
5.3.7 Diskusjon i samfunnet: Spørsmål. 29.....	110
5.3.8 Generelt om gudstjenesten: Spørsmål. 30 -33.....	111
6. Fokus på estetikk, samt på kommunikasjon og aktualitet.....	114
6.1.1 Innledning—hovedoversikt estetikk	114
6.1.2 Høvåg kirke, kirkerommet og gamlekirka/arbeidskirke.....	114
6.1.3 Ordet.....	115
6.1.4 Gudstjenestelige handlinger.....	116
6.1.5 Musikk.....	117
6.1.6 Karismatikk.....	118
6.2 Hovedoversikt kommunikasjon og aktualitet.....	120
6.2.1 .Felleskap og alvor.....	120
6.2.2 Temaer.....	121
6.2.3 Spontanitet, bønner og ordets kommunikasjon.....	121
6.2.4 Tekst, personlig kristen og barnevennlig.....	122
6.2.5 Elementer, uttrykk og mening.....	123
6.2.6 Preken, prest, konservativ, liberal og kirken i samfunnet.....	123
7. Drøfting: Empirien i lys av teori og annen forskning.....	125
7.1.1 Innledning.....	125
7.1.2 Estetikk.....	125
7.1.3 Aktualitet og kommunikasjon.....	128
7.1.4 Konklusjon angående estetikk og kommunikasjon/aktualitet.....	129

7.2.1 Empirien i lys av sekularisering og religionenes plass i samfunnet	130
7.2.2 Innledning.....	130
7.2.3 Woodhead og Heelas.....	131
7.2.4 Civil religion.....	131
7.2.5 Empirien i lys av religion i dagens Norge.....	131
7.2.6 Empirien sett i lys av praktisk teologi.....	133
7.3.1 Forskerspørsmålene.....	135
7.3.2 Gudstjenestereformen.....	135
7.3.3 Gudstjenestens troverdighet og menneskets religiøse søken.....	135
7.3.4 Musikk.....	136
7.3.5 Grupper og klasser	136
8. Et personlig normativt avtrykk ut fra hovedfunnene.....	138
8.1 Praktisk—teologisk refleksjon.....	138
8.2 Ordet.....	138
8.3 Estetikk.....	139
8.4 Kommunikasjon og aktualitet.....	140
8.5 Den positive forkynnelsen.....	141
9. Litteraturliste.....	143
I. Vedlegg. Det kvantitative spørreskjemaet.....	146
II. Vedlegg. Det kvalitative intervjuguiden.....	149
III. Vedlegg. Kjøreplan for Familiegudstjenesten.....	154
IV. Vedlegg. Kjøreplan for den ordinære gudstjenesten.....	155
V. Vedlegg. Muntlig informasjon før gudstjenestene.....	156

Reaksjoner på gudstjenesten

En studie fra Høvåg kirke

1. Innledning

1.1 Begrensinger av oppgaven og problemstillinger

Jeg ønsker å undersøke gudstjenestedeltakernes forhold til gudstjenesten og reaksjoner på dens innhold og uttrykk, med særlig vekt på estetikk, kommunikasjon og aktualitet. To forskjellige gudstjenester i Høvåg kirke vil være grunnlaget for oppgaven: Reaksjoner på gudstjenesten.

Ut fra problemstillingen vil disse grunnleggende forskerspørsmål være retningsgivende for oppgaven:

- Hva er reaksjonene blant kirkegjengere på den nye gudstjenestereformen?
- Mener gudstjenestedeltakerne at formen og innholdet i gudstjenesten er troverdig og imøtekommer menneskets religiøse søken og behov?
- Hvilke reaksjoner har gudstjenestedeltakerne på gudstjenestens musikalske preg og uttrykk?
- Er det klare forskjeller på opplevelsen av gudstjenesten etter alder, kjønn, flittige eller fraværende kirkegjengere, tro, tvil, radikal og konservativ?

1.2 Bakgrunn for valg av problemstilling

Der finnes flere grunner til at jeg har valgt problemstillingen, *reaksjoner på gudstjenesten*. Jeg velger å begynne med den personlige innfallsvinkelen. Jeg er selv en aktiv gudstjenestedeltaker, er klokke og har biskopens velsignelse til å være gudstjenesteleder med rett til sakramentforvaltning. Personlig opplever jeg gudstjenesten som innholdsmettet og meningsbærende. Den gir rammer for min virkelighet og tro, noe som igjen gir rom og retning for livet mitt. Men som gudstjenestedeltaker, med livslang gudstjenestelig fartstid, ender jeg ofte opp med å reflektere rundt spørsmål som: Hvorfor deler jeg dette med tilsynelatende så få mennesker? Og hvilke tanker og refleksjoner gjør den lille flokk seg som søker til kirken søndag kl.11.00? Her finnes det selvfølgelig et stort mangfold av svar og forklaringer. Men mitt ønske for denne oppgaven er ikke direkte å forske på de som ikke går på

gudstjenesten, men forske på hvordan gudstjenesten oppleves av de som faktisk tar del i den. Kan de gi noen svar som kan belyse noen av de hovedutfordringene kirken og gudstjenestefeiringen har?

Jeg kommer i hovedsak til å undersøke gudstjenesten utfra to hovedposisjoner: 1) estetikk og 2) kommunikasjon og aktualitet. Da er håpet at kanskje kan de få benkene som er i bruk under en vanlig gudstjeneste i Den norske kirke, gi viktig informasjon om hva majoriteten av de tomme benkene skjuler av svar. Dette er noe av bakgrunnen for å gi meg i kast med dette prosjektet.

For denne oppgavens del er det viktig å stille grunnleggende spørsmål ved Den norske kirkes gudstjenestefeiring. Hvordan oppleves gudstjenestens liturgi, teologi, salmer, melodier, preken, formidling, estetikk, tidspunkt, budskap og innhold, for å nevne noe? Men særdeles viktig blir det også å undersøke om det finnes andre grunner hos gudstjenestedeltakerne som ikke ligger i selve gudstjenesten, men som kan spores til noe utenfor den tradisjonelle gudstjenestelige rammen. På dette grunnlaget, og med dette som bakteppe, ønsker jeg å se på hva og hvordan gudstjenesten kommuniserer og influerer på gudstjenestedeltakerne.

1.3 Hovedvekt på estetikk , kommunikasjon og aktualitet

Når jeg velger å forske på gudstjenesten generelt, så er mulighetene mange. Jeg har valgt å avgrense oppgaven til å gjelde gudstjenesten i Den norske kirke. Hovedgrunnene til dette er at jeg selv er medlem av Den norske kirke, noe jeg også deler sammen med omtrent 78 % av det norske folk (Statistisk Sentralbyrå 2012), jeg er aktiv i kirken og har selv sterke meninger om gudstjenesten slik den er i dag.

For den verdensvide lutherske kirke, som Den norske kirke er en del av, har ordets forkynnelse og sakramentenes forvaltning hatt, og har fortsatt, en helt spesiell og sentral plass i gudstjenestefeiringen (Hegstad 1999: 15). Derfor ønsker jeg også å undersøke om det er en utvikling og et større behov for å legge mer vekt på andre uttrykksformer, for å gjøre gudstjenesten mer kommuniserende og attraktiv for en større del av medlemmene i kirken. Dette vil jeg undersøke hos dem som lenge har vært flittige kirkegjengere og som har fulgt utviklingen over tid. Men jeg ønsker også å få noen umiddelbare inntrykk fra mer sjeldne og perifere kirkegjengere.

I oppgaven vil jeg derfor undersøke nærmere forholdet mellom gudstjenesten og estetikken. I boka til Repstad og Trysnes (2013a) *Fra forsakelse til feelgood* blir

utfordringen om estetikk grundig debattert. Det er interessant å se hvordan Den norske kirke under prosessen med den nye gudstjenestereformen henvender seg til norske menigheter i 2010-2011 under tittelen ”Estetikk, stillhet og bevegelse”. Her gir den uttrykk for å legge større vekt på estetiske elementer som sansing, bilder, drama, liturgisk dans, prosesjoner, bønnevandring, ettertanke og bønn (Repstad 2013a:13). Setter vi dette sammen med Professor Halgeir Elstad, kirkehistoriker ved Det teologiske fakultet, uttrykker han i avisen Vårt Land at utviklingen i Den norske kirke har gått i retningen av katolske tradisjoner (Repstad 2013a:12). Fra ordets, og i hovedsak en ”hodestyrte kirke”, kan det se ut til at det har vokst frem en spiritualitet som vektlegger sanselige uttrykk. Spørsmål reiser seg: Går dette på bekostning av teologi og dogmatikk? Er denne nyorienteringen mot estetikk en forflating og utarming av det kristne innholdet?

Harald Olsen (2005) viser i sin artikkel *Fra lærepreken til lysgloben* at han mener det er en klar tendens i Den norske kirkes gudstjeneste til at estetikken blir sterkere aktualisert (Olsen 2005:134). Lysbrenning, røkelse, prosesjoner, dans, kunstneriske uttrykk, stillhet, litteratur, musikk og meditasjon har fått større plass. Hva betyr dette? Er dette en kritikk av den tradisjonelle gudstjenesten, eller er det et ønske om et større mangfold i det gudstjenestelige uttrykk?

Universitetet i Agder har et prosjekt de har kalt RESEP (religion som estetiserende praksis) og definerer prosjektets hovedmål slik:

”Å beskrive og analysere estetiserende praksis som en viktig dimensjon ved religion, både institusjonell religion og religiøse uttrykk i kulturlivet ellers – og som en dimensjon i brytninger med andre dimensjoner ved religion, særlig etiske og læremessige.” Sitat slutt (UIA RESEP, 2012).

Dette er problemstillinger jeg vil utdype nærmere i teorikapittelet. De blir også særdeles sentrale i min oppgave hvor jeg vil undersøke det empiriske materialet som jeg har fått til rådighet.

Kirken er i dag opptatt av å komme på offensiven med ny liturgi, ny musikk, ny bibeloversettelse, ny salmebok og en mye sterkere lokal egenart for hver menighet. En av grunnene til den nye gudstjenestereformen var et ”ungdomsopprør” der det ble spurt etter forandring (Balsnes 2013b:201). Spørsmålet reiser seg: Er kirken i kontakt med den virkelige grasrota, eller er den organisert slik at grupper og kategorier faller utenfor og ikke blir sett og hørt? Her mener jeg at problemstillingene rundt

kommunikasjon og aktualitet er avgjørende. Til hvem og hvor kommuniserer kirken? Er den troverdig og aktuell i vårt postmoderne samfunn? Hvordan og hvor skal kirken rekruttere nye engasjerte deltakere?

1.4 Gudstjenestens struktur, oppbygging og innhold

"Hva gudstjeneste er, kan sammenfattes i fire ordene: *Sammen for Guds ansikt*"
(Sitat. Gudstjeneste for Den norske kirke, 2011:11)

Siden jeg har valgt gudstjenesten som arena for reaksjoner, gir jeg her en kort innføring i gudstjenestens innhold og oppbygging.

Gudstjenesten kalles tradisjonelt *messe* og har disse hoveddeler:

1. Samling: Menigheten samles som et "vi"
2. Ordet: Lesning og forkynnelse av Den Hellige Skrift
3. Forbønn: Menigheten bærer frem kirken og verden for Gud i bønn
4. Nattverd: Feiringen av nattverdsmåltidet
5. Sendelse: Menigheten velsignes og sendes ut til tjeneste

Er det dåp i gudstjenesten, blir den anbefalt å legges til samlingsdelen (1). Innenfor denne strukturen av gudstjenester er der selvfølgelig muligheter for variasjoner, slik som meditative gudstjenester, familiegudstjenester, samlinger etter tragiske ulykker og merkedager osv.

Hvordan definerer kirken selv sin gudstjeneste? Sitat er hentet fra Liturgi Den norske kirke. "Folkets handlinger i tilbedelsen av Gud".

"Gudstjenesten er et møtested der kristne møtes og danner et felleskap. Dette fellesskapet møter Gud. Den kristne kirke er universell og omfatter alle kristne over hele jorden som bekjenner Jesus Kristus som frelser. Denne universelle og verdensvide kirke kommer til syne i den lokale kirke. Gudstjenesteordningen er bygd opp ved det Latinske ordet "ordo" som betyr struktur. Innenfor denne strukturen foregår der handlinger som igjen kan oversettes med liturgi som igjen kan oversettes med "folkets verk". Sitat slutt. (Liturgi 2008)

Innenfor denne rammen er det jeg ønsker å utfordre informanter til å være så utleverende som mulig for å få ekte og genuine opplevelser og reaksjoner på gudstjenesten.

1.5 Kirke i forandring—den nye gudstjenestereformen

I 2003 vedtok kirkerådet å sette i gang med en omfattende reform av Den norske kirkes gudstjeneste. Initiativet kom fra Ungdommens kirkemøte (UMK) i 2003, hvor deres primære ønske var en reform som skulle åpne opp for større variasjon i gudstjenestefeiringen. Tre hovedprinsipper skulle ligge til grunn, og det var: Fleksibilitet, stedegengjøring og involvering/deltakelse. Ønsket var at reformen skulle føre til mer deltakelse, større aktivitet og en gudstjeneste som ønsket å bruke et språk som kommuniserer godt inn i dagens moderne/postmoderne samfunn (Balsnes 2013b: 201).

Musikken skulle også fornyes. Den liturgiske musikken, som har vært rådende i kirken i generasjoner, ble nå utfordret med nye stilarter og musikalske uttrykk som pop, jazz og rock, for å nevne noe. Flere komponister ble invitert til å delta, og i dag foreligger det et stort utvalg av mulige varianter og valgmuligheter i samlepermen: *Liturgisk musikk for Den norske kirke 2011*. De fleste komponistene er menn, men som en kuriositet kan det nevnes at der er blitt plass til to kvinner (Balsnes 2013b:204).

Utfra fleksibilitet, stedegengjøring og involvering/deltakelse, skulle hver kirke selv bestemme hva de ville bruke av det nye materialet som ble forelagt dem. Menighetsrådene i hver kirke skulle sette ned et eget gudstjenesteutvalg som fikk i oppdrag å komme med forslag til gudstjenestefornyelsen. Dette skulle legges frem for menigheten på et menighetsmøte. Når menigheten hadde bestemt seg for en ny liturgi, skulle menighetsrådet sende inn forslaget til biskopen for endelig godkjenning. Første søndag i advent 2012 skulle være oppstart for den nye liturgien (Balsnes 2013b:204). For Høvåg kirke måtte vi vente helt til 16.09.2012 før den nye liturgien ble tatt i bruk, som en prøvegudstjeneste, med påfølgende menighetsmøte.

1.6 Fakta for Den norske kirke, Agder og Telemark bispedømme og Høvåg kirke

En viktig leverandør av informasjon og data er Statistisk sentralbyrå (SSB), som hvert år gir ut statistiske opplysninger som omfatter store deler av samfunnslivet generelt, deriblant Den norske kirke. For meg har det vært viktig å se på hvor mange medlemmer Den norske kirke har, gudstjenestebesøket, nattverdgjester, døpte, og lignende. Til orientering har jeg også hentet noe informasjon fra Agder og Telemark

bispedømmekontor når SSB ikke har kunne hjelpe meg, særlig når det gjelder lokale forhold (Kvarstein, Dag Arnulf, Rådgiver Agder og Telemark bispedømme).

Ved årsskiftet 2010/2011 viser tallene fra Statistisk Sentralbyrå at omtrent 7 prosent av den norske befolkning var medlemmer i Den norske kirke. Dette utgjør i overkant av 3,8 millioner personer. Undersøker vi tallene for Agder og Telemark bispedømme for 2011, var 343 131 medlemmer i Den Norske Kirke og bispedømme hadde et gjennomsnittlig gudstjenestebesøk på 107 personer. For landet generelt ligger gjennomsnittet noe lavere (Kvarstein 2012). Utfra dette kan vi konstatere at gudstjenestebesøket er relativt lavt i forhold til antall registrerte medlemmer. Gudstjenestedeltagelsen varierer noe fra sted til sted. Grunnene til disse variasjonene er sammensatte og kan i stor grad forklares ut fra geografiske, demografiske og sosiologiske data. For Høvåg kirke, som jeg spesifikt skal undersøke i denne masteroppgaven, ligger besøket på 121 personer pr. gudstjeneste (Kvarstein 2012). En forklaring kan være at Lillesand kommune ligger i det såkalte bibelbeltet, der de kristelige organisasjonene, foreningene og lag tradisjonelt har stått sterkt, selv om flere av disse organisasjonene har opplevd, og opplever, en viss tilbakegang (Repstad 2005: 9ff) (Magnussen, Repstad og Urstad, 2012: 204 ff).

1.6.1 Presentasjon av Høvåg bygd

Høvåg er en liten bygd på nesten 2000 innbyggere i Lillesand kommune, geografisk beliggende mellom byene Lillesand og Kristiansand. Bygda var en egen kommune frem til den store kommunesammenslåingen på 1960—tallet. I dag har bygda en egen barneskole og ungdomsskole, barnehager, idrettshall, et relativt nytt bo—og omsorgssenter (Høvågheimen), en moderne campingplass og et stort nytt bedehus som ligger like ved kirken.

Fra gammelt av har bygdas innbyggere vært kjent for en sterk lokal tilknytning. For å kunne kalle seg en skikkelig "Høvding", måtte minst tre generasjoner ha bodd sammenhengende i bygda. Boligmønsteret i Høvåg har hatt bygdepreg, der normen har vært spredt bebyggelse av små og mellomstore gårdsbruk i et typisk kystlandskap. I den senere tid har det vært en økende tilflytting, og da særlig av unge mennesker i etableringsfasen. En god del av innflytterne har hatt tilknytting til bygda i en eller annen form, slik som oppvekst eller barndomshjem til foreldre. Men i de senere år har også personer uten spesiell bygdetilknytning etablert seg i bygda. Nye arealer har blitt lagt ut

til boligområder, som igjen har resultert i et endret boligmønster og et større press på offentlige tilbud. Det bør kanskje nevnes at det ikke er mange årene siden bygda fikk sin første tomannsbolig og at de første rekkehusene kom.

Bygdas beliggenhet, tett inntil skjærgården og Blindleia, har gjort området særdeles populært. Kanskje er bygda mest kjent for fritidsbebyggelsen i skjærgården med Gamle Hellesund og Ågerøya som kjente stedsnavn, der prisene stadig når nye høyder. Bygda har et omdømme som en grønn liten perle i en region i sterk vekst. Det mangfoldet som bygda i dag representerer, oppleves spennende og utfordrende. Det spenner fra den typiske Høvding, som mer eller mindre identifiserer seg med Markus fisker i boka *Kilden* av Gabriel Scott, til den nylig innflyttede, urbaniserte østlending som har sin forkjærlighet for Sushi og Cafè latte.

1.6.2 Presentasjon av Høvåg kirke

Høvåg kirke er opprinnelig en middelaldersk kirke, en enskipet steinkirke som ble utvidet på 17—og 1800 tallet. Historisk kan kirken føres tilbake til 1100 tallet. Den eldste delen av kirken, som fortsatt er i bruk, kan føres tilbake til kirkens første etablering i bygda. Stedet kirken står på er antagelig et gammelt Hov, så religiøst liv har vært godt forankret i bygda i uminnelige tider. Kirken er en stolthet for bygda. Som en kuriositet kan også nevnes at far til dikteren Gabriel Scott var prest i bygda, og unge Gabriel hadde sin oppvekst her. Mye av hans diktning er hentet fra områdene i og rundt kirken.

1.6.3 Det frivillige og kirkelige landskap i Høvåg

Det frivillige arbeidet i bygda står sterkt. Folk stiller opp enten det er idrettslaget Høvdingen, bondekvinnelaget, speider, historielaget eller de religiøse organisasjoner. De tradisjonelle skillene slik som "utenfor" eller "innenfor" viskes gradvis ut. Og kanskje kan "Håpløpet", som arrangeres hvert år, tydeliggjøre dette. Alle i bygda inviteres til å være med å løpe enten 1 km eller 5 km for en god sak. Løpet genererer inntekter til organisasjonen, *Join good forces*, og er et samarbeidsprosjekt mellom Høvåg menighet og Høvdingen idrettslag.

Den norske kirke og bedehuset, som kristenfolket i bygda eier, og som har en luthersk forankring, har også et godt samarbeid på mange områder. Arbeidet blir koordinert, slik at bedehus og kirke spiller på lag så langt det lar seg gjøre. Dette skjer

gjennom felles kalender, samordningsmøter, nettside og menighetsblad, for å nevne noe. Denne åndelige cocktailen rommer Den norske kirke og bedehuset, representert med en medlemsmasse som favner Pinsebevegelsen, Frikirken, diverse misjonsorganisasjoner, Frie evangeliske forsamlinger og Oasebevegelsen.

1.6.4 Høvåg kirke i en regional kontekst

Siden min oppgave omhandler kun en liten menighet på Sørlandet, er det interessant å se den sørlandske regionen i et nasjonalt perspektiv. Det vi kan slå fast er at forskjellene i religiøst aktive mellom by og landsbygd er i ferd med å bli borte. Dette begrunnes med at landsbygda standardiseres og urbaniseres kulturelt, ved utdanning, mobilitet, og massemedienes dominans. Forskning viser videre at de regionale forskjellene holder seg forholdsvis stabile (Botvar, Repstad og Agedal 2010: 44ff). Men noen forskjeller er det. Det viser seg at i Agderfylkene er det dobbelt så mange regelmessige kristelige aktive som i resten av landet, selv om studier av endringer på det religiøse liv på Sørlandet viser en tendens mot en mykere kristendomsforståelse, og da særlig innen livsstilspørsmål (Repstad 2010: 383). Men Sørlandet skiller seg ut i forhold til de andre regionene. (Repstad 2005: 33)

Tar vi for oss hele landet og deler det inn i regioner, kan særtrekkene skisseres slik at Indre Østlandet og Trøndelag karakteriseres som folkekirkelige bastioner. Den folkelige mirakeltroen og den alternative religiøsiteten står sterkt i Nord-Norge, mens Sør—og Vestlandet karakteriseres som bibelbeltet, men her er der utviklingstrekk som klart toner ned denne merkelappen. Noen deler av Vestlandet ser ut til å gå mot en mer tradisjonell folkekirkelighet, mens sør—og visse deler av Vestlandet enda besitter den tradisjonelle kristendomsformen som har sine røtter i vekkelsen på 1800—tallet. Til slutt har vi Oslo og hovedstadsområdet, som troner som sekularitetens høyborg, om vi da ser bort fra innvandremiljøene (Botvar, Repstad og Ågedal 2010:44ff).

1.7 Masteroppgavens oppbygging

Masteroppgaven oppbygging er slik at kapittel 1 redegjør for problemstillingen, forskerspørsmål og avgrensninger av oppgaven, samt at hovedvekten på oppgaven kommer til å ligge rundt temaene estetikk og kommunikasjon og aktualitet. Deretter kommer en kort presentasjon av Høvåg kirke, både som del av Den norske kirke, men også i en lokal, regional og nasjonal kontekst.

Kapittel 2 omhandler de vitenskapelige teoriene jeg kommer til å anvende i oppgaven. Oppgaven er empirisk og er i all hovedsak hermeneutisk. Den befinner seg i sonen mellom kritisk realisme og sosial konstruksjonisme. Jeg har også valgt å plassere oppgaven vitenskapsteoretisk flerfaglig ut fra sosiologi og praktisk teologi. Dette gjør jeg ved å se på sekularisering og religionens plass i samfunnet, samt å trekke inn forskning både på gudstjenesten og samfunnet generelt, for så å vekte det opp mot min egen empiri.

Kapittel 3 er metodekapittelet. Her legger jeg til grunn bruken av både kvantitativ og kvalitativ metode, og hvordan jeg har brukt og utviklet metodene i mitt materiale. Det være seg spørreskjema, intervjuguide, informantutvelgelse, gjennomføringen av undersøkelsene og bearbeiding av stoffet.

Kapittel 4 er en drøfting av den kvalitative undersøkelsens representativitet, samt litt informasjon om hvem som inngår i utvalget.

Kapittel 5 er en analyse av empirien fra den kvantitative og kvalitative undersøkelsen.

Kapittel 6 er gjennomgang av empirien fra den kvantitative og kvalitative undersøkelsen. Her ønsker jeg å samle materialet i en estetikk—og en kommunikativ og aktualitets del.

Kapittel 7 er en drøfting av funnene i kapittel 5 og 6 ved å bruke religionsosikologen Karel Dobbelaeres teori, der han deler sekularisering av samfunnet inn i tre nivåer.

Videre undersøker jeg empirien i lys av sekularisering og religionenes plass i samfunnet. Jeg trekker også inn teorien til Woodhead og Heelas tre hovedtyper og vurderer empirien opp mot civil religion. Deretter drøfter jeg empirien opp mot religionens plass i dagens Norge og praktisk teologi, for så å sammenligne empirien mot teoretiske rammeverk og relevant forskning. Til slutt kommer et sammendrag og konklusjoner av mine funn i lys av empirien ut fra problemstillinger og forskerspørsmål.

Kapittel 8 er avslutningskapittelet. Her kommer jeg med mine betraktninger og noen normative, praktisk—teologiske refleksjoner.

Deretter følger vedlegg av forskjellig karakter, som litteraturliste, intervjuguiden, den kvantitative undersøkelsen, og lignende.

2. Den teoretiske basis for prosjektet og annen relevant forskning

2.1.1 Innledning

Opgaven er i all hovedsak empirisk og bygger på informasjon og observasjon som er samlet inn skriftlig og muntlig fra to gudstjenester med relativt forskjellig karakter. Mitt empiriske materiale vil bli behandlet ut fra kvantitativ og kvalitativ metode. Dette kapittelet inneholder i hovedsak hvordan jeg velger å underbygge dette empiriske materialet ut fra teoretiske og vitenskapelige kriterier.

Jeg tar utgangspunkt i at oppgaven er hermeneutisk og befinner seg i sonen mellom kritisk realisme og moderat sosialkonstruksjonisme. Videre argumenterer jeg for at oppgaven skal løses ut fra et flerfaglig perspektiv, en sosiologisk og en praktisk—teologisk forståelsesramme.

Jeg vil i oppgaven belyse reaksjonene på gudstjenesten ut fra sosiologiske perspektiver, som endring, pluralisering og sekularisering. Avslutningen av kapittelet vier jeg i sin helhet til relevant forskning. Disse elementene mener jeg er avgjørende for å forstå og undersøke informantenes reaksjoner på innholdet og formene i gudstjenestene ut fra mitt innsamlede materiale.

2.1.2 Hermeneutikk og objektivitet

Opgaven er i all hovedsak hermeneutikk (fortolkningslære) (Repstad 2007:121). Jeg er interessert i informanternes fortolkninger, opplevelser og reaksjoner på gudstjenesten, som jeg igjen vil fortolke ut fra to hovedområder, estetikk og kommunikasjon og aktualitet. Dette ønsker jeg å se i lys av teologi, strukturelle og kulturelle forhold, som blant annet sekularisering, og Den norske kirkes—og religiøsitetens generelle posisjon i samfunnet.

Mitt personlige utgangspunkt og ståsted blir da som forsker, men også som interessert og aktiv gudstjenestedeltaker. En viktig utfordring vil være å møte informantenes utsagn og respons på en så tilnærmet objektiv måte som mulig. Dette vil være utfordrende for meg, da nærhet, kjennskap og kunnskap til Den norske kirke som organisasjon, Høvåg kirke, det generelle religiøse landskap, gudstjenesten og, ikke minst, de informantene som deltar i prosjektet vil i de fleste tilfeller være rimelig kjent og nært.

Gjennom positivismestriden, hvor objektivitet etter hvert ble et viktig diskusjonstema, utviklet synet seg på at en total objektivitet var, og er så godt som en

umulighet. I dag råder det en klar konsensus innen de vitenskapelige miljøer om at den totale objektivitet er så godt som utelukket (Alvesson og Sköldberg 2008:32 ff). Som forsker er det da avgjørende å søke objektivitet så langt det lar seg gjøre. Ved å bruke den hermeneutiske metode, mener jeg det er mulig å komme så nær utsagnenes og materialets innhold som mulig. Hermeneutikken gir meg da et solid verktøy for å behandle mitt empiriske materiale på en saklig og forskningsetisk adekvat måte.

2.1.3 Kritisk realisme og moderat sosialkonstruksjonisme

Som jeg nevnte i innledningen av dette kapittelet legger jeg til grunn at prosjektet befinner seg i sonen mellom kritisk realisme og moderat konstruksjonisme. Ved å bruke slike begreper er faren stor for at man kan låse seg fast i teorier, som i stor grad blir sett på som lite samarbeidsvillige og motsatser til hverandre. Så også i dette tilfellet. Hva som legges i innholdet og definisjonene av teoriene kan variere ut fra hvilke forskere som knytter seg til dem og hvilken tradisjoner og retninger disse representerer. Dette gjelder særlig for sosialkonstruksjonismen (Alvesson og Sköldberg 2008:98).

2.1.4 Kritisk realisme

Kritisk realisme står i en britisk tradisjon med den engelske filosofen Roy Bhaskar som opphavsmann (Alvesson og Sköldberg 2008:107). Kortfattet kan man si om den kritiske realismens hovedanliggende er at virkeligheten består av tre domener: *Empiriens, det faktiske og det virkelige*. *Empirien* dreier seg om hva vi observerer, hva som hender eller hva som eksisterer. Det *faktiske* er det som faktisk hender, uavhengig av forsker eller om noen annen registrerer hendelsene eller ikke. Det *virkelige* inneholder de *mekanismer* som produserer ulike slags hendelser og uttrykk. Det er mekanismene som er avgjørende for teorien kritisk realisme og skaper en "djupdimension", som blant annet skiller kritisk realisme fra andre tradisjoner (Alvesson og Sköldberg 2008:107). Her et sitat fra boka *Tolkning og refleksjon*:

"Vetenskapligt arbete består... i att utreda och identifiera sammanhang respektive icke sammanhang mellan det vi erfart, det som faktisk händer och de underliggande mekanismer som producerar händelserna i världen. (Alvesson og Sköldberg 2008:108).

For å skissere dette kortfattet kan en si at sansene våre kan fortelle oss noe om det vi erfarer og opplever, men at det vi sanser ikke alltid er til å stole på og gjengir ikke

den subjektive sansingen av virkeligheten alltid korrekt. Det som i kritisk realisme kalles *det virkelige*, altså de underliggende mekanismene, kan forskere bare fortolke fram, under usikkerhet. I mitt materiale blir dette viktig for å se bak det gitte materialet for å undersøke underliggende beveggrunner og mekanismer for å tolke informantenes reaksjoner på gudstjenestene. Men dette skjer under usikkerhet.

2.1.5 Moderat konstruksjonisme

Begrepet Sosialkonstruksjonisme kan vi føre tilbake til Berger og Luckmann som publiserte boken *The Social Construction of reality i 1966*. De bygger mye av sin inspirasjon fra fenomenologien, hvor østerrikeren Alfred Schutz og fenomenologiens far, Edmund Husserl, bør nevnes. Sosialkonstruksjonismen spenner bredt, er rik og mangfoldig. Kjernen i sosialkonstruksjonismen kan vi definere slik at det dreier seg om at vi skaper vår sosiale virkelighet gjennom vår interaksjon med andre, særlig innen den språkskapende interaksjonen (Alvesson og Sköldbberg 2008: 81). For å tydeliggjøre dette tar jeg med to sitater som kan belyse sosialkonstruksjonismen:

"Ällment kan man säga att det för socialkonstruktionismen, till skillnad från positivismen är centralt att verkligheten är just socialt konstruerad", (Alvesson og Sköldbberg 2005:81)

"För Berger och Luckmann och många andra är det främst en fråga om kognitioner. Detta innebär inte att språket för summas, men det utgör inte huvud fokuset. Tankesätt, föreställningar förankrade i subjektivitet och intersubjektivitet, står i centrum" (Alvesson og Sköldbberg 2005:101)

Med en moderat konstruksjonisme mener jeg det finnes en sosialt konstruert forståelse av gudstjenesten hos mine informanter, og det er denne jeg er interessert i å undersøke. Begge disse teoriene som jeg har løftet frem her, hevder at der finnes en ytre virkelighet og at vi bare når frem til den gjennom våre fortolkninger. I dette feltet mellom kritisk realisme, med de underliggende *mekanismer*, og moderat konstruksjonisme, med den sosialt konstruerte virkeligheten, mener jeg at det finnes en virkelighet uavhengig av våre tolkninger og at denne virkeligheten hele tiden gjøres til gjenstand for fortolkninger i vår sosiale kontekst. I mitt prosjekt er det informantenes fortolkninger og utsagn av gudstjenesten jeg er interessert i, ut fra deres sosiale virkelighet, erfaringsverden og ubevisste og bevisste strukturer. På grunnlag av dette vil jeg så gjøre mine egne fortolkninger av det materialet jeg da får til rådighet, og trekke mine konklusjoner ut fra min sosiale virkelighetsforståelse.

2.2 Sosiologisk og praktisk—teologisk empirisk oppgave

2.2.1 Innledning

Etter å ha vurdert den teoretiske basis for oppgaven, blir det avgjørende å plassere og å vekke prosjektet hvor det hører hjemme i den faglige kontekst. Prosjektet mitt bygger informasjonmengden på informanter fra to forskjellige gudstjenester. Ved det sterke fokus jeg har på empiri, ligger det i kortene at oppgaven bør løses ved bruk av sosiologiske metoder. Videre ut fra dette samfunnsviterperspektivet, med den empiri jeg har samlet inn og fortolket, ønsker jeg å gjøre praktisk—teologiske refleksjoner ut fra og rundt mine samfunnsvitenskapelige data.

2.2.2 Sosiologisk oppgave

”Sosiologi er studiet av sosialt liv hos mennesker, i grupper og i samfunn” (Furseth og Repstad 2003:11).

Prosjektets karakter kunne klart være en ren praktisk—teologisk empirisk oppgave, men jeg har valgt å løse oppgavens utfordringer til å være en flerfaglig tilnærming, hvor også det sosiologiske perspektivet får komme til uttrykk. Ved bruk av intervjuer, både kvantitativ og kvalitativ metode, mener jeg at sosiologien gir meg et godt verktøy til denne oppgaven. Dette legger også Skjevesland og Hegstad vekt på i sine bøker, der de vinkler sosiologien brukt opp mot praktisk teologi som viktig og meningsgivende for kirken (Skjevesland 1999: 64) (Hegstad 1999: 14).

Jeg har også valgt å tolke materialet i lys av sosiologiske studier av religion i dagens Norge, og da særlig med fokus på Sørlandet (Repstad 2005:9-33). Videre har jeg sett på om det også finnes andre forståelser og tilnærminger, slik som blant annet sekulariseringsteorier, enn da de rent teologiske som kunne gi viktig informasjon for problemstillingene. Slik jeg ser det, vil en sosiologisk studie sammen med en praktisk—teologisk empirisk plassering, gi de beste muligheter for å undersøke reaksjoner på gudstjenesten.

Siden dette er en oppgave hvor religion og sosiologi går i tospann, kan en definisjon av religion skrevet av Michael Hill være retningsgivende:

”Det sett av trosforestillinger som postulerer og prøver å regulere skillet mellom en empirisk virkelighet og et tilknyttet og betydningsfullt over empirisk segment av virkeligheten; det språket og de symbolene som er brukt i relasjon til dette skillet;

og de aktivitetene og institusjonene som er knyttet til denne reguleringen” (Furseth og Repstad, 2003:29).

Her mener jeg at religionsforståelsen, tydeliggjort i teologien og i gudstjenesten, hvor informantenes opplevelse i møte med det over empiriske, vil gi et godt fundament for tolkning og fortolkning av og med informantene mine ut fra praktisk teologi og sosiologi.

2.2.3 Praktisk—teologisk empirisk oppgave

”Den praktiske teologi springer alt i alt ut av så vel et kirkelig behov som av en helhetlig teologisk interesse.....Den praktiske teologi beskjeftiger seg med kristendommen slik den historisk har utfoldet seg, men fremfor alt slik den aktuelt realiseres i de ulike sosiale former” (Skjevesland, 1999:16-17).

Det at grunnlaget for oppgaven er to gudstjenester knyttet til den lutherske konfesjon og tradisjon, resulterer i at det teologiske og religiøse aspektet og innholdet blir viktig. Innholdet i gudstjenesten, formene, uttrykkene og kirkens lære, vil være det som ligger til grunn for totalen av spørsmålstillingene. Sammen med empirien, som er samlet inn utfra sosiologiske kriterier, blir refleksjonene og konklusjonene rundt det praktisk— teologiske avgjørende for mitt arbeide. Ut fra dette konkluderer jeg med at oppgaven løses best ved blant annet en praktisk—teologisk tilnærming sammen med det sosiologiske.

Innen teologien finnes det forskjellige disipliner, og min oppgave ligger i stor grad under hovedbenevnelsene systematisk teologi og praktisk teologi. Systematisk teologi kan defineres slik:

”Systematisk teologi, disiplin innen teologien som særlig omfatter dogmatikk eller tros lære og etikk. Andre aktuelle emner er fundamentalteologi (prinsiplære) og økumenikk. Den systematiske teologi tilstreber å tale sammenfattende om kristen tro og etikk i lys av vår tids virkelighetsforståelse”. (Store norske, lest 24.04.2014).

Dette blir det bærende element i hele kirkens teologiske eksistens. Men videre blir det særlig viktig for meg å se på den praktisk—teologiske siden som har sin posisjon som vitenskap helt fra D.F. Schleiermacher (Skjevesland, 1999:18). Fra Schleiermacher og frem til i dag har praktisk teologi gjennomgått en klar innholdsmessig utvikling (Skjevesland, 1999:42). Men i hovedsak kan man si at disiplinen praktisk teologi i dag omhandler, ekklesiologi (læren om kirken), homiletikk

(teologi om den kristne prekenen) , kateketikk (kirkens undervisning og særlig konfirmasjonsundervisningen), sjelesorg, liturgikk (læren om gudstjenesten og ordningene ved de kirkelige handlinger), diakonikk og kirkerett (Olav Skjevesland, 1999:74 ff).

Jeg har møtt mine informanter rundt tematikken gudstjenesten og har ønsket å høre på deres reaksjoner og erfaringer med den, og ut fra dette mener jeg at oppgaven tangerer de fleste disipliner og fagområder innen praktisk teologi.

2.3 Samfunnsmessige endringer og religionens sosiologiske rolle

Et viktig aspekt for gudstjenesten er samfunnsutviklingen i Norge. Det pluralistiske samfunnet brer om seg med nye og utfordrende problemstillinger. Det multikulturelle samfunnet viser seg i større grad, og gir nye utfordringer for det kollektive samfunnet i sin helhet. Innvandringen til landet gir utfordringer på etniske og religiøse områder. Det flerkulturelle samfunnet gir også kirken, nye spennende arenaer (Repstad, 2010: 371 ff).

Den norske kirke blir i dag en aktør av mange religiøse, humanitære og andre organisasjoner inn i vår postmoderne tid. Denne utfordringen krever mot og tydelighet. Kirkens engasjement for sitt eget kjernestoff, men også utfordringen for miljø, fattigdomsproblematikk og forbrukssamfunnet kan kanskje stå som aktuelle temaer som er, og vil bli, utfordret i tiden som kommer.

2.3.1 Endring

Spørsmålet om det har skjedd en endring i det norske folks religiøse liv er et meget aktuelt tema. I lang tid har det vært en klar tendens til å snakke om en vedvarende sekularisering av samfunnet. Hovedtesen om sekularisering er at ved moderniseringen av samfunnet marginaliseres religionen, og samfunnets institusjoner tømmes gradvis for det religiøse innholdet (Botvar 2010:11).

Ser vi som helhet på det norske samfunnet, kan det virke som det er et flertydig bilde som viser seg angående sekularisering. Grunnene til dette er mange. For å trekke fram noen aspekter kan vi nevne den generelle samfunnsutviklingen, og særlig det at vi har gått fra å være et fattig jordbrukssamfunn til å bli et av verdens rikeste velferdssamfunn bare på noen få tiår. Dette skyldes i stor grad naturressurser, og da

særlig oljen. Ser vi dette sammen med den økte globaliseringen, innvandring og det flerkulturelle samfunnet som vi er en del av, får vi et samfunnsperspektiv med store variasjoner og utfordringer.

Men selv om vi opplever samfunnet mer fragmentert og sekularisert, er det interessant å konstatere at i den offentlige debatten diskuteres det ofte og heftig utfordringer og saker relatert til religion og kultur. Debattene om Muhammed tegningene, bruk av Hidjab, blasfemiparagrafen og skolegudstjenester er typiske gjengangere på dette feltet. Så det å tale entydig om en klar sekularisering og marginalisering av religionen i samfunnet, er problematisk og utfordrende, selv om endringsaspektet synes å være tilstede (Repstad 2010: 371 ff).

2.3.2 Pluralisme, det religiøse mangfold og innvandring

Den norske kirke som religiøs institusjon har hatt, og har, en særstilling i det norske folk og samfunn, både som bærer av en felles kulturarv, nasjonal identitet og en viktig arena for felleskapsverdier. Men er Norge et pluralistisk samfunn? Sammenligner vi med andre land som ikke har hatt en statskirke/folkekirke, er det kanskje vanskelig å bruke termen pluralistisk om den norske virkeligheten (Schmidt, 2010: 25). Men slik Schmidt uttrykker seg, peker hun på at tross den sterke kirkelige hegemoni som Den norske kirke har hatt, og har, har religiøse minoriteter og trossamfunn fått anledning, rett og mulighet til å organisere og utvikle seg. Disse minoriteter og trossamfunn får også statsstøtte ut fra medlemstallene sine. Det har medført at samfunnet og kirken har endret seg ut fra befolkningenes religiøse og livssynsmessige søken og tilhørighet. Dette har igjen ført til at den ruvende plass som Den norske kirke har hatt, har endret seg over tid, og gitt rom for et større mangfold på livssynsmarkedet. Denne endringen kan vi tydelig se i statens forhold til Den norske kirke, religionenes plass i det offentlige rom og befolkningens tilknytning til religiøse og livssynsmessige forhold (Schmidt 2010: 25 ff).

Viktig er det også å ta med at andre livssynsorganisasjoner og religioner, som står relativt fjernt fra Den norske kirke, har fått mulighet til å synliggjøre seg så vel som i skolen gjennom RLE faget og mediefloraen, da særlig gjennom vår statseide rikskringkasting, NRK. Her er det blant annet lagt til rette for at minoriteter skal få mulighet til å lage egne programmer, noe som igjen tydeliggjør mangfoldet i det norske

samfunnet. Det generelle mediebildet er også viktig å ta med her, hvor den ene kanalen etter den andre popper frem med forskjellige budskap av religiøs og livssynsmessig art.

Når det gjelder det generelle religiøse bildet av Norge, er det viktig at vi ikke glemmer store grupperinger som ikke er en del av Den norske kirke, slik som Pinsebevegelsen, trosmenigheter, Metodister, Den evangelisk lutherske Frikirke og Den katolske kirke, for å nevne noen. Disse gruppene er en del av det store livssynsmangfoldet i Norge i dag. For å være helt korrekt kan vi ta med livssynssamfunnet Human—etisk forbund, som teller i dag omtrent 80000 medlemmer i Norge (Repstad 2010:371 ff). Utover dette har vi en stor gruppe muslimer på rundt 120000 medlemmer, ifølge statistisk sentralbyrås religionsstatistikk. (Statistisk Sentralbyrå 2013)

Andre grupper, som også er med å prege det pluralistiske samfunnet i Norge rundt livssyns og meningsmangfoldet, er den store andelen innvandrere. Utfra Store Norske leksikon defineres en innvandrer slik:

"En person som flytter til et annet land med sikte på varig opphold. I Norge betegnes gjerne innvandrer en person som bor fast her i landet og som har to utenlandsfødte foreldre....." (Store norske leksikon, lest 03.04.2014).

Det skilles også mellom førstegenerasjons innvandrere og andregenerasjons innvandrere.

Innvandring, eller immigrasjonsutfordringen, er blitt en gjenganger i den offentlige og politiske debatt og berører mange aspekter ved vårt samfunn, som religion, etnisitet, kultur og integrering. Utfordringer ser vi ikke minst i den regulerte immigrasjon, gjerne i regi av flyktningekvoter bestemt gjennom internasjonale forpliktelser, men også immigrasjon knyttet til asyl—og flyktningeproblematikk som utfordres av akutte hendelser og katastrofer rundt om i verden.

Kirken berøres av dette på forskjellige måter, men kanskje sterkest blir dette synlig ved utfordringen rundt kirkeasyl, hvor kirkerommet for enkelte mennesker i den ytterste nød blir den siste fredede plass før myndighetenes inngripen.

2.3.3 Sekularisering og religionenes plass i samfunnet

Sosiologen Steve Bruce, som er en av sekulariseringsteoriens sterkeste forsvarer, peker på at troen og religionen privatiseres (Repstad 2010: 388). Religionen i Norge har vært et offentlig anliggende, godt fundamentert i grunnloven gjennom blant annet

statskirkeordningen. Nå ser vi derimot en utvikling der samfunnets institusjoner gradvis tømmes for dette innholdet (Botvar 2010: 12). Kirkens posisjon får klare utfordringer i dette bildet. Sekulariseringen har blitt tydelig, og kirken mister mer og mer sin innflytelse på viktige samfunnsområder. Fra å være samfunnets premissleverandør i religiøse anliggender som i skolen, barnehagen og generell politikk, har den mistet, og blitt fratatt, mye makt, påvirkning og posisjon. Kirkestrukturen forandres, stat og kirke glir gradvis fra hverandre. Paradokset er at kirken blir mer og mer sin egen herre, løser båndene til staten og mister dermed sin sterke posisjon i vår lovgivning og konstitusjon. Fra å være en statskirke har utviklingen gått mer mot en friere folkekirketenkning (Repstad 2010: 371ff).

For å belyse sekulariseringen av det norske samfunnet finnes det flere teorier som jeg med fordel kunne valgt (Botvar,2010:12). Jeg har her valgt å bruke religionsosikologen Karel Dobbelaere (2002) som deler inn sekularisering av samfunnet i tre nivåer: Sekularisering på samfunnsnivå , sekularisering på organisasjonsnivå og sekularisering på individnivå (Repstad, 2010: 387). At Norge har hatt en markant sekularisering på samfunnsnivå, er tydelig, særlig når vi ser på båndene mellom stat og kirke innen lovgivning og politisk styring. Slik det norske samfunnet utvikler seg, er det ingen grunn til å anta at denne utviklingen skal reverseres. Løse bånd mellom stat og kirke fra 2013 er et godt eksempel på dette. Innføringen av det nye kristendomsfaget KRL (kristendom, religion og livssyn) som ble til RLE (religion, livssyn og etikk) og som i disse dager påny debatteres om K'en skal inn i faget igjen, er gode eksempler på engasjementet og diskursen om statens forhold til religion.

Det andre nivået som Dobbelaere setter frem, er sekularisering på organisasjonsnivå. Det at kirker og religiøse organisasjoner skiller seg lite ut fra samfunnet og kulturen de er en del av, er interessant. Analyserer vi samfunnet som helhet, kan vi se at folkekirken og religiøse organisasjoner over tid tilpasser seg storsamfunnets normer. Det gjelder forhold til livsstil, samlivsproblematikk, homokamp, kjønnskamp, likestilling og abort, for å nevne noe. Her ser vi en kirke som stadig må ny orientere seg i forhold til konservative holdninger, liberale strømninger og samfunnsmessige utfordringer.

Når det gjelder det tredje nivået til Dobbelaer, sekularisering på individnivå, er bildet mer komplisert. Hva har skjedd med enkeltmenneskets religiøsitet? Er det slik at individet er blitt mindre religiøst i samsvar med den generelle sekulariseringstendens vi

har sett i det foregående? Eller er det slik at religiøsiteten er rimelig konstant, men at den finner andre uttrykk og arenaer? Mye kan tyde på at det siste er et spor som er interessant å følge.

2.3.4 Organisert kirkeliv og tro

Med rette kan man si at det organiserte kirkelivet i et langt historisk perspektiv har hatt en klar fallende tendens. Går vi helt opp til 1970, skjedde det en markert nedgang i tilslutning til kristen tro og virksomhet. Dette var ikke bare et norsk fenomen, men skjedde også i flere Europeiske land. Etter dette har det ikke vært en tilsvarende markant endring i kristen tro og virksomhet, selv om kurven er svakt dalende. (Repstad 2010) (Skjevesland 1999:12ff) .

Ser vi på tidsspennet fra 1991 til 2008, er andelen av de som går til gudstjeneste eller religiøse møter minst en gang i måneden, gått fra å være litt over en av ti til litt under en av ti. Dette viser en stabilitet med en fallende tendens (Botvar, 2010:14). Religionsundersøkelsene fra 1991, 1998 og 2008 viser også at det er en økning av ikke troende i det norske samfunnet og at gruppen troende har en svak fallende tendens. Forklaringen til økningen av ikke troende begrunner Botvar i: Urbanisering, økt utdanning, sekularisering av høyresiden og andel kvinner i yrkeslivet (Botvar, 2010: 23).

En viktig dimensjon ved det å være religiøs, er handlinger og praksis. Derfor viser tallmaterialet at overgangsritualene blir en betydelig del av nordmenns kirkegang. De utgjør omtrent halvparten av alle besøk i Den norske kirke. Det er også en kjensgjerning at nordmenn har lav kirkegang også i et internasjonalt perspektiv. Ved å ta for oss overgangsritualene, og undersøker vi kirkegangen i Den norske kirke i et tidsspenn fra 1991 til 2008, kan vi konstatere at dåp og vigsel er gått noe ned, mens begravelser og konfirmasjon holder seg på et nogenlunde konstant nivå (Botvar,2010: 17).

2.3.5 Privatisert tro

Å måle gudstjenestegang gir viktig informasjon. Men det finnes også en privat religiøs aktivitet som kanskje er like viktig å ta med, for å danne seg et litt mer nyansert bilde opp mot den lave gudstjenestegangen, og påstått sekularisering på individplanet. Radiogudstjenestene og morgenandaktene er viktige formidlere av religion gjennom

mediene. Ser vi på tallene fra disse programmene, viser det seg at omtrent en halv million nordmenn lytter til radiogudstjenestene hver søndag, og morgenandaktene har en lytterskare på 370.000 mennesker hver dag (Repstad 2010:372). Tar vi for oss personlig bønn, og undersøker dem som ber hver måned, viser det seg at andelen som ber er mye høyere enn andelen som går i kirken. Og nettopp denne andelen har holdt seg temmelig stabil over tid. Men gruppen av de som "aldri ber" har gått noe opp (Repstad 2010).

2.3.6 Nyreligiøsitet

Et annet interessant perspektiv, er at den individualiserte tro utfordrer de tradisjonelle former for religiøsitet. En god del av befolkningen bruker betegnelsen "åndelig" om seg selv samtidig som de tar de avstand fra begrepene religion og religiøsitet. Dette innebærer at deler av befolkningen søker mot nyreligiøsitet og delvis fjerner seg mer og mer fra de kirkelige trossannheter. Botvar og Henriksen i boken *Religion i dagens Norge* deler nyreligiøse i to hovedgrupper, *de alternativt troende* og *de nyåndelige*. De alternativt troende er definert som en gruppe tiltrukket av religiøse ideer, men uten å fjerne seg fra sitt opprinnelige religiøse ståsted. De nyåndelige har et klart spenningsforhold til etablert kirkelighet (Botvar og Henriksen 2010:67). Om disse grupper er bærere av "den stille revolusjon", der vi ser for oss at om kanskje 40 år vil nyreligiøsiteten ha flere tilhengere enn tradisjonell kirkelighet (Heelas og Woodead 2005), stiller de seg tvilende til (Botvar og Henriksen 2010:80). Men at dette er, og blir, en utfordring for kirken å møte disse stemningene og strømninger, synes ganske klart.

Botvar peker også i sin artikkel på at sekularisering og sakralisering er forbundet med hverandre. I det postmoderne samfunnet blir nye fenomener og former oppfattet som hellige, og dermed sakraliseres de nye elementene. Dette er viktige elementer for å forstå den nyreligiøse retningen som representeres sterkt gjennom blant annet New Age.

2.3.7 Kirken og samfunnet

Kirken og samfunnet har opp gjennom årtiene vært vevd sammen i kulturelle, samfunnsmessige og politiske størrelser. Den norske kirke har vært, og er, enda en stor aktør i det private og offentlige rom, og blir konfrontert med mye av menneskets livsutfoldelse, både på det overordnede samfunnsmessige og individuelle plan. Ikke

minst har vi sett en kirke som utfordres på etikk og moral, likestilling, media, politikk og geografi. Og midt i dette bildet finner vi lille Høvåg kirke, som blir en liten brikke i teorimengden og det forskningsrelevante.

Hva skal kirken være—og for hvem? Hva skal kirken mene, og hvilken posisjon bør kirken ha? Dette er spørsmål som er relevante å stille seg. Religionsforskerne Woodhead og Heelas (2000) setter frem én typologi med tre hovedtyper som kan stå for overordnede klassifikasjoner av religiøse miljøer: *Religions of difference*, *Religion of humanity* og *spiritualities of life*. For å karakterisere disse kunne vi kanskje si at frikirkemenigheter tenderer mot *Religion of difference*, hvor Gud fremtrer som mektig og stor og mennesket lite og syndig. Her skiller man også mellom de utenfor og de innenfor, frelste og ikke frelste. Vi finner trekk som også skiller sterkt mellom kvinne og mann, barn og voksen (Repstad 2005:19).

Den norske kirke derimot, regnes i kategorien *religions of humanity*. Her aner vi at skillet mellom Gud og menneske ikke er så stort som i den forrige kategorien. Vi finner et mer positivt menneskesyn og at vi er alle Guds barn.

Spiritualities of life heller mot nyreligiøse og alternative religiøse grupperinger og strømninger. Skillet mellom det gudommelige og det menneskelige viskes nesten ut, og det menneskelige har det gudommelige i seg, da mer i en panteistisk forståelse. Disse merkelappene må ikke tas for bokstavelig, men er antydninger for å definere religiøse retninger og stemninger. Selvfølgelig finnes her glidende overganger og blandingskategorier, så her er det ikke tale om vanntette skott. Woodhead og Heelas opererer også med en fjerde gruppe *experimental religious and difference*, som er en forskjellsreligion som kombinerer konservative dogmatiske kristne med vekt på erfaringer. Eksempler på dette kan være karismatiske miljøer og lignende (Repstad 2005:19).

Hva med Den norske kirke? Skal den være en paraplyorganisasjon for den vide humanitetsreligionen? Skal den dekke alt fra den innerste kjerne av troskollektivet til folkekirkens vide mangfold (Hegstad 1999: 48 ff) Skal dogmatikken og teologien spille andrefiolin i forhold til medlemmenes ønsker og behov, eller være en kulturaktør for vår norskhet og tradisjonshistorie? Eller er kirken blitt en slags organisasjon for *civil religion* som et minste felles multiplum?

Begrepet *civil religion* kan vi føre tilbake til filosofen Jean-Jacques Rousseau som bruker begrepet slik at ethvert samfunn trenger en civil religion som har til hensikt å

integreere samfunnsmedlemmene. Tar vi for oss vår nordiske situasjon med stats—og folkekirker, hevdes det at vi muligens kan finne en slik civil religion innen disse folkekirkene (Furseth og Repstad 2003:130). For å utdype dette enda mer, kan vi relatere det til den amerikanske forskeren Bellah, som var en av de første til å utvikle en sosiologisk teori om civil religion. Et sitat fra boka til Furseth og Repstad belyser dette:

”Selv om moderniseringsprosessen innebærer at sosiale og kulturelle sektorer ikke lenger er dominert av tradisjonell religion, hevder Bellah at det oppstår en civil religion som er en alternativ måte å gi det moderne samfunn identitet og mening på” (Furseth og Repstad 2003:130).

Kirken har en sterk posisjon i møte med mennesker i forskjellige livssituasjoner. Ikke minst ser vi dette i forbindelse med dåp, konfirmasjon, vigslar og begravelser. Men kirken spiller også en viktig rolle i møte med ulykker og andre dramatiske begivenheter som berører vårt relativt lille land (Repstad 2010: 380). Den formidler et samhold som binder mennesker sammen og skaper tilhørighet. Hvordan skal vi da tolke behovet og ønsket om å legg ned blomster og tenne lys utenfor kirker, slik vi så det etter angrepet på regjeringskvartalet og Utøya den 22 juli? Eller der hvor den lokale kirken brenner ned oppdager vi en sterk følelse og identitetstilhørighet som kanskje ikke samsvarer helt med det såkalte statistiske gudstjenestebesøk. Små samfunn reiser seg, og det kollektive samhold viser seg med stor styrke. Ordfører Reinert Eidshaug (AP) uttaler det slik til avisen Vårt Land (20.1.2012) etter kirkebrannen i Rørvik: *”Kirken var midtpunktet vårt, stedet der vi både starter og avslutter livet på jorda”* (Repstad 2013b:17). Spørsmålet blir da om kanskje kirkerommet er det siste fellesrommet vi har hvor vi kan møte mer eller mindre hudløse i den postmoderne tidsalder.

2.4 Estetikk

2.4.1 RESEP – religion som estetiserende praksis

Som jeg var inne på i innledningskapittelet, har Universitet i Agder et forskningsprosjekt de har kalt, religion som estetiserende praksis, (RESEP). Utfra den vide definisjonen som jeg viste til i innledningskapittelet er det også interessant å se på hvordan RESEP definerer begrepet estetisering:

”Estetisering er en prosess der sanseintrykk øker sin betydning i forhold til andre perspektiver som moralsk verdi, sannhetsinnhold og praktiske, funksjonelle hensyn” (Repstad, 2013a:14)

Ut fra denne estetiseringsdefinisjonen settes det også frem en arbeidshypotese om at estetiske og sanseorienterte sider ved religion betyr mer enn før. RESEP sier:

”Ser vi tegn på at dogmer, teologi og konfesjoner som påstandskunnskap og i det hele tatt religionenes kognitive dimensjon blir mindre sentrale, mens de estetiske, sanseorienterte uttrykksformene blir mer vesentlig” sitat slutt. (Repstad, 2013b:14).

Hovedspørsmålet i boka og prosjektet er om det har blitt en økende estetisering av religionen i samfunnet. Finnes det belegg for å kunne hevde dette, og i så fall hva har dette ført til av utfordringer og konsekvenser for kirken, det religiøse liv og samfunnet generelt?

2.4.2 Estetiseringsutviklingen

I vår vestlige protestantiske og lutherske tradisjon har ordet, og en relativt sterk vektlegging av dogmebasert orientering, vært rådende. For å se på trekk ved vår kultur i dag og religionens plass, er det interessant å gå tilbake til veknelsen på 1800—og 1900—tallet og se hva som har skjedd. Er det slik at det har vært en gradvis utvikling og at estetisering og følelsesuttrykk har fått en sterkere posisjon? Mange vil nok hevde at veknelsene i bygdene var rike på sterke følelser og grav grobunn for en sterk henføring og nærmest ekstatisk opplevelse. På den andre siden var veknelsene oftest fundamentert i dogmatisk bevisste og konservative organisasjoner, slik som idealtypen, *religion of difference*. (Repstad, 2013a:16). I lys av dette kan vi kanskje antyde at den norske utviklingen har gått fra en *religion of difference* til en mer *religion of humanity*. Og videre, ut fra et sekulariseringsperspektiv, trekke inn Karel Dobbeleares tre nivåer angående sekularisering: Sekularisering på samfunnsnivå, organisasjonsnivå og individnivå (Repstad, 2010: 387). Konstatere at utviklingen innen kirken har utviklet seg også innen disse tre områdene ut fra et sekulariseringsperspektiv, og at utviklingen for kirken har i hovedsak landet i *religion of humanity*, hvor kirken blir møtt med utfordringer i vårt postmoderne samfunn. Grunnen til å sette frem disse to teoriene her, er at estetiseringen foregår både på et strukturelt overordnet plan og et individuelt plan og rommer også en sekulariseringstendens.

Hva har skjedd? Er det slik som Repstad og Trysnes uttrykker det at *"økt konkurranse, religiøs individualisering, håndtering av mangfoldet, medialiseringen og kommersielle interesser – nemlig at økt velferd og økt utdanningsnivå skaper både større tilgang til mer fortrolighet med estetisk utfoldelse"* (Repstad,2013a:39). Mye taler for en slik utvikling. La oss ta for oss noen utviklingstrekk.

2.4.3 Barnesang og dans

Flere artikler i boka redigert av Repstad og Trysnes trekker frem interessante trekk ved utviklingen i Norge. Som eksempel kan vi trekke fram endringer i ordbruk og innhold i barnesanger og hvordan dette synliggjøres i både religiøse og ikke religiøse sanger (Trysnes 2013a: 43). Sangene skal ha et underholdningssiktemål med bevegelse, dans og gøye lyder samtidig som de skal formidle det kristne budskapet på en mild måte, noe som igjen forsterker estetiseringstendensen.

Dansens plass i det religiøse livet er også viktig, og et lite sitat fra danseren Kjersti Alveberg fra avisen Vårt land utdyper dette: *"Det overjordiske, guddommelige, ønsket om at det finnes en mening, er også knyttet til dans. Kanskje særlig knyttet til dans"*. Og videre sier hun at *"Sanseligheten holder henne levende"* (Vårt land, 29.03.2014). Dansens forhold til kropp og kjønn er også interessant for estetiseringstendensen. Tar vi for oss kjønn kan en tese settes frem at kvinner danser, mens menn har regien (Trysnes 2013a:40). Utdypende er det også når Schuff i samme bok utvikler en firedeling av dansens idealtyper som bygger på de verdier som kan knyttes tilbake til filosofen Platon, nemlig : Det sanne, det gode, det skjønne og for egen regning legger hun til, det gøye. Dogmatikeren vekter det sanne, etikeren det gode, estetikeren det skjønne og gledessprederen det gøye (Schuff 2013a:104).

2.4.4 Det optimistiske menneskesynet, idrett og livsutfoldelse

Noe av det man kan ane av endring, er at det positive menneskesynet blir tydeligere. Noe også Trysens i boka *Mykere kristendom* (2005) forfekter, der hun forsker på kristne sommerstevner på Sørlandet. Temaer som synd og omvendelse blir lite fokusert. Det klages fra enkelte ledere at ungdommen er for kravstore og gjør i hovedsak som de vil. Et annet anliggende er at de økonomiske konsekvensene kan bli store om forkynnelsen ikke dreies mer positivt. Ungdommen velger da andre arenaer og festivaler.

Lovsangen og de lyse toner kommer ofte i forgrunnen på disse festivalene, og sangen er tydelig preget av en intim og sterk gudsopplevelse. Deltagerne gir uttrykk for at Gud er allmektig og fronter et syn på Jesus som *en ok venn og kamerat* (Trysnes 2005:104). Helje Sødal komplimenterer dette bildet i samme boka, der hun betegner dette Gudsbildet som *den koselige majesteten* (Sødal 2005:67).

Videre er det interessant å trekke inn Nils Martinius Justviks forskning på idrett og kristendom på Sørlandet for å se på endringsbildet. Slik en sekretær i en kristen organisasjon sa det 1937 er symptomatisk for problemstillingen: "*Og vi innrømmer at for mange av oss var det her den siste store kampen stod – sporten eller Kristus*". Dilemmaet og valget. Det var utfordringen om søndagsidrett og om idretten kunne skade din sjel. Idretten, hvor miljøet for festing, bannskap og alkohol rådde grunnen. Utviklingen gikk, og sportsgudstjenester, sportskapeller og påskeandakter ble ingrediensen. Den unge garde krevde å få utfolde seg. Den første trosartikkel om Gud som skaper ble løftet frem. Organisasjoner som KRIK ble stiftet, og idretten fikk mer og mer innpass. Forbud mot søndagsidretten stod for fall (Justvik 2005:51ff).

2.4.5 Alternative gudstjenester og julekonserter

Innen musikken får vi en klar tendens til nytenkning og estetisering, noe vi har vært inne på i behandlingen av den nye gudstjenestereformen. Men noen helt nye sjangere har også sett dagens lys, slik som gammeldans—og karnevalmesser, hardrock—og bluesgudstjenester, Bob Dylan—og Ole Ivarsmesser. Forsvaret for disse uttrykksformer tydeliggjør sokneprest Per Kvalvaag i Selbu kirke slik; "*Alle liker ikke orgel. Det må vi ta inn over oss*" (Repstad 2013b:82). Spørsmålet blir hva Kvalvaag egentlig sier og mener i dette sitatet. Er gudstjenesten i hendene på det svevende, hva vi liker og hva som er utsatt for enhvers synsing og mening, eller bør det være noe som ligger fast? Er det underholdningsverdien som blir det avgjørende for hva som skal brukes av innhold, eller er det noe mer fundamentalt som bør være retningsgivende?

En annen oppblomstrende sjanger i det religiøse landskapet, er julekonserter med profilerte artister med bakgrunn i populærmusikken. De fyller kirker like før jul med en salig blanding av Mitt hjerte alltid vanker og White Christmas. Og avslutningsvis kommer O, helga natt, med den høye C som et klimaks, som kveldens høydepunkt. Etter dette reiser alle seg og synger Deilig er jorden, med tårer i øynene og

en sjel mørnet av tradisjon, følelser, kommersialitet og en tanke julebudskap. Kanskje kunne vi trekke det dit hen at vi nærmer oss en kobling av religiøs mening, multimodalitet og estetikk (Repstad 2013a:19). For å utdype dette med et sitat:

"Her bidrar ikke bare ord, men også toner, musikkarrangementer, instrumentvalg, lyssetting ,arkitektur, utsmykking, kroppsspråk, klesdrakt, plassering i rommet og mange andre uttrykksmåter til meningsdannelsen – og ikke minst samspillet mellom alle disse elementene"(Repstad 2013c:19).

2.4.6 Populærkultur og kulturarenaer

Vi kan også se at populærkulturen får større plass i det religiøse landskapet, noe som viser seg i mediebildet. Programmer som "Oh my God", hvor ungdom bytter livssyn for en periode, eller i Are Sende Olsens programserie, hvor han prøvde å bli religiøs på flere måter (Repstad 2013b:116). Vi kan også se klare tendenser i at populærkulturen får større gjennomslag i kirker og organisasjoner med vekt på det sanselige - både visuelt og lydlig. Den danske medieforskeren Stig Hjarvard mener å se en klar tendens til en medialisering av religionen, og da på medienes premisser, vinklet som underholdning (Repstad 2013a:30).

Kirkene blir også brukt som kulturarenaer der utstillinger og konserter av ymse slag forekommer. Enkelte hevder å se en utvikling hvor kirkene sees på som kulturhus heller enn en arena for dramatiske omskiftelser i egne liv (Repstad 2013b: 18). De nye kirkene som bygges, fylles med ambisiøse utsmykninger og reiser seg som signalbygg (Repstad 2013b:11).

Har det skjedd en utvikling over tid fra den tradisjonelle religiøse formen til en mer estetiserende virkelighet? Spørsmålene blir om ordene er blitt mer åpne, mer undrende, mindre kategoriske og mer fortellende? Har formene forandret seg? Er nye former kommet til?

To sitater fra boka *Sanselig religion* kan antyde retningen :

"Men tendensen er klar i det meste av det religiøse landskapet: Religionen blir mer sanselig" (Repstad 2013b:11).

"Vi er opptatt av å lære gjennom opplevelse og symbolhandlinger fremfor å pugge salmevers". (Anne B. Øvensen, ansvarlig for konfirmantundervisningen, i et avisintervju i Vårt land 7.mai 2011) (Repstad 2013b:11).

2.5 Relevant forskning om gudstjenesten

2.5.1 Innledning

Det finnes en del relevant materiale som omhandler og relaterer seg til gudstjenesten i vid forstand. Dette materialet strekker seg fra reformarbeid til en mer generell forskning om, i og rundt gudstjenesten. Omfanget dekker flere temaer. Derfor har det vært viktig for meg å få en oversikt og undersøke deler av forskningen som er tilgjengelig og som kunne brukes til å underbygge og belyse min egen oppgave og forskningsfelt.

2.5.2 Uppsala domkyrka

Anders Bäckström har gjort studier i Uppsala domkyrka i avhandlingene om "Den meningsfulla Gudstjänsten" fra 1990 og "Gudstjänst i förändring" fra 1993, som er en studie av gudstjenestefornyelsen i Uppsala domkyrka. Et interessant funn er at begge avhandlingene underbygger en gjennomgående tendens at kvinner og eldre er de som frekventerer gudstjenestene oftest, (Bäckström. 1990:13), (Bäckström. 1993: 19), noe jeg også ser i mitt materiale.

Den første avhandlingen bygger på en kvantitativ undersøkelse om "Den meningsfulla Gudstjänsten". Her får blant annet informantene spørsmål om hva som er viktig for dem i gudstjenesten og hva som gir mening. Spørsmållstillingen og svaralternativene er noe annerledes enn for min oppgave, men resultatene er interessante. Et av spørsmålene går på hvilke motiv du har for ditt gudstjenestebesøk. 21 prosent av de spurte svarer da at de ønsker å delta i gudstjenester med nattverd. 16,8 prosent går på gudstjenesten med behov for stillhet/andakt/gudstjeneste. Mens kun 4,3 prosent kommer for å høre prekenen (Bäckström. 1990: 27). Dette finner jeg interessant og ønsker å se nærmere på ved å sammenlikne med mine funn. At behovene for å gå på gudstjeneste er forskjellige kan man forstå, men at prekenen nedtones så sterkt, vekker interesse. Det at stillheten blir et element for gudstjenestegang, peker også på at de estetiserende behov er til stede, noe min oppgave har et hovedfokus på.

Avhandlingen "Gudstjänst i förändring" om gudstjenestefornyelsen i Uppsala domkyrka, treffer litt på siden av det jeg primært har fokus på. Men relatert til den nye gudstjenestereformen som vi implementerer i Den norske kirke i disse tider, skisserer

Bäckström blant annet tre hovedgruppers ønskemål for gudstjenestefornyelsen. Den første gruppen består av middelaldrende og eldre som ikke er regelmessige gudstjenestedeltakere, som vil bevare den bestående gudstjenesten slik den er i dag. Den neste gruppen er yngre og middelaldrende som ønsker mer glede, felleskap og engasjement. Og den tredje gruppen er tenåringer og en del yngre og middelaldrende personer som deltar lite regelmessig på gudstjenester, men som ønsker seg kortere gudstjeneste, høyere tempo med sang og musikk (Bäckström, 1993: 81). Sammenligner vi dette med Ungdommens Kirkemøte (UMK) fra 2013, og ønsket om en ny gudstjenestereform (Balsnes 2013a: 201), er det klare likhetstrekk for ønskemålene til gruppe to og tre sammenlignet med norske forhold.

2.5.3 Folkekirke 2000

Det finnes også en omfangsrik kvantitativ spørreundersøkelse blant medlemmer i Den norske kirke, kalt "Folkekirke 2000" av Ida Marie Høeg, Harald Hegstad og Ole Gunnar Winsnes fra 2000. Hovedfokuset her er medlemmene i Den norske kirke og deres erfaringer og holdninger om hva kirken står for. Dette har vært et viktig dokument for min oppgave. Mange av de spørsmål som stilles her korresponderer meget godt med det jeg ønsker å undersøke for gudstjenesten i Høvåg kirke. Særlig interessant blir det å se om en lokal kirke på Sørlandet samsvarer med de funn som Folkekirke 2000 kommer til. Et lite poeng er her at jeg henvender meg til de som var i kirken på de to respektive søndagene, hvor 15 prosent av mine informanter ikke var medlemmer i Den norske kirke, mens Folkekirke 2000 henvender seg kun til medlemmer i Den norske kirke.

Mitt hovedanliggende for oppgaven har vært det som relaterer seg til gudstjenesten spesifikt, og da særlig det som har med aktualitet, kommunikasjon og estetikk å gjøre. For eksempel er det spurt i undersøkelsen Folkekirke 2000 om det er sider ved gudstjenesten som man liker godt (spørsmål 13). Dette spørsmålet samsvarer med det jeg selv formulerer og spør om, og da blir sammenligningsgrunnlaget spennende. På flere områder som har med prest, nattverd, dåp, lystenning, salmesang og musikk, for å nevne noe, kan Folkekirke 2000 direkte tilføre og komplementere oppgaven min (Høeg mfl. 2000).

2.5.4 Prekenen

Fra reformasjonen har prekenen vært gudstjenestens høydepunkt i protestantisk gudstjenesteliv. Eksempler på dette er godt dokumentert fra vår kirkefader Martin Luther, gjennom de gamle "potetprestene", og videre til de sterke vekkelsespredikantenes glansdager. Går vi til Christine Hagas empiriske studie "*... en kort, god preken skader ikke*" fra 1998 om holdningene til prekenen, kan man se en nedtoning av viktigheten av prekenen til fordel for helheten i gudstjenesten. Det er også interessant å se at lengden på prekenen har hatt en klar utvikling. Fra fordums timelange prekener ligger den nå på omtrent 15 minutter.

Hagas setter frem to hypoteser, hvor den første hypotesen er at prekenen betyr relativt lite for folk flest, men at den ikke helt har utspilt sin rolle som et sentralt ledd i gudstjenesten. Den andre hypotesen består i at hun tror at prekenene er individualisert for de fleste gudstjenestedeltakerne, slik at prekenen kun betyr noe hvis man liker innholdet og presten. Prekenen har dermed mistet noe av sin tradisjonelle karakter av guds nærvær og Guds ord for den jevne kirkegjenger. Selv mener hun at disse hypotesene er blitt bekreftet (Haga 1998:122).

Hun er også tydelig på at materialet hennes underbygger at prekenen bør gå inn som en del av gudstjenestens helhet, at gudstjenesten sees på som en meningsbærende helhet, der alle deler har sin berettigelse, og at prekenen innordner seg dette regimet. Her ser vi en tydelig forskyvning i vår gudstjenestelige tradisjon, noe jeg mener er viktig i møte med min oppgave, der gudstjenesten som helhet skal undersøkes. Hvor den enkelte gudstjenestedeltakers reaksjoner på enkeltdelene blir det primære, for så å synliggjør enkeltdelenes mottakelse i møte med helheten.

Haga deler kirketilhørerne inn i to hovedgrupper, troskollektivet og folkekirken. Hun mener å se tydelige forskjeller på de to gruppenes forhold til prekenen. Troskollektivet, som er den indre kjerne av kirkegjengere, ønsker seg bort fra prestens ensidige fokusering på samfunn og etikk til fordel for temaer som viser prestens teologiske kompetanse. Mens folkekirken, som representerer bredden i medlemsmassen i kirken, ønsker et innhold i prekenen som har kirkens sosiale bevissthet og samfunnsengasjement som hovedfokus (Haga 1998:5).

2.5.5 Hegstad – Kirke i forandring

Parallelt med Hagas betraktninger om troskollektivet versus folkekirken er det også verd å trekke inn Harald Hegstads bok fra 1999, om *Kirke i forandring*, der han ser på folkekirken utfordringer. Hegstads ekklesiologiske utgangspunkt er at kirken er en empirisk størrelse og på samme tid en ide, en trosforestilling, og at disse to delene som oftest har operert adskilt både historisk og sosiologisk, men at de er en side av samme sak og må og bør sees i sammenheng.

Dette underbygger han med å se på den skjulte og den synlige kirke og bruker Augustin og Luther for å underbygge dette. Han bruker Confessio Augustana art. VII, der hovedpoenget for kirken er at forvaltningene av sakramentene og evangeliets lære er det avgjørende, men at kirken ikke har vanskeligheter med å bruke forskjellige observerbare skikker og uttrykk, definert som *adiafora*.

Han viser videre til kirkens eskatologiske virkelighet og bruker sitatet "allerede nå, men enda ikke", og tar opp utfordringen med bibelske modeller for kirkens liv og uttrykk. Han vektet også sterkt bruken av *Koinoniabegrepet* (felleskap) og setter det inn i en kirkelig økumenisk kontekst som tar opp felleskapstanken, både lokalt og internasjonalt. For å relatere dette til teologien og sosiologien, tar jeg med et par sitater av Hegstad: "*Selv om kirken som åndelig felleskap er noe mer enn det som er empirisk observerbart, kan man knapt tenke seg noe åndelig felleskap som ikke også gir seg uttrykk på det menneskelige og sosiale plan*" (Hegstad 1999: 20). Hovedutfordringen Hegstad trekker opp, blir tydeliggjort i dette spørsmålet: "*Hvordan kan kirken best mulig være en virkeliggjøring av det åndelige felleskap man blir en del av gjennom dåpen og troen?*" (Hegstad 1999:21).

Ut fra dette tar han utgangspunkt i Den norske kirke som folkekirke og ser dette begrepet opp mot demokrati og statskirketenkning. Hvem er folkekirken? Er det hele folket, deler av folket, de troende, de som ikke tror? Videre belyser han folkekirkeforståelsen opp mot Det nye testamentet, og videre den historiske forankring dette begrepet har i vår kultur, fra de første kristne opp til opplysningstiden, sekulariseringsutvikling og videre gjennom vekkelser og folkekirken status og posisjon.

Hegstad bruker to definisjoner på folkekirken medlemmer, trosfellesskapet og folkekirken. Han argumenterer rundt innholdet i disse kategoriene og vurderer disse gruppene opp mot hverandre og deres trossmessige ståsted og innhold.

Videre, tar han for seg nyere trekk ved trosfellesskapets organisering, og da utfordringene ved bedehuskulturen kontra kirken. Og videre nyere former for kirketenkning som arbeidskirke og kjernemenighet.

Avslutningsvis ser han på utfordringer for kirken, det være seg prest eller stab, utfordringer med mangfoldet i det religiøse uttrykk, nye former og utfordringer av generell karakter. Mye av dette innholdet finner jeg igjen i mitt øvrige materiale og ser klare tangeringspunkter i det sosiologiske stoffet om religion i dagens Norge.

2.6 Det teoretiske, analytiske og relevante

Mye av det vi har vært inne på i dette kapittelet mener jeg er avgjørende for å forstå, og ta med som et bakteppe, for den virkelighet mine informanter orienterer og beveger seg i. Det religiøse og sosiologiske stoffet viser at samfunnet og religionen har endret seg. Tar vi utviklingen de siste tiårene, har både vitenskapen, teologien, samfunnet og livsbetingelsene for menneskene utviklet seg drastisk. Mediebildet, kunnskapssamfunnet og den interaktive virkelighet har åpnet opp nye grensesprengende muligheter. Innvandring, pluralisme og det multikulturelle samfunn har forandret landet vårt på mange områder. Verden er blitt mindre og knyttes stadig tettere sammen, både teknologisk og menneskelig. Alt dette virker inn på vår forståelse og orienteringsevne. Institusjoner og tradisjonelle menings—og trosytringer settes under press. De såkalte autoriteter mister mye av sin gjennomslagskraft, og mennesket er i mye større grad overlatt til seg selv.

Mine informanter fra ei lita bygd i Norge deler skjebnen med de aller fleste. Uansett hvor du i dag bor og lever, har du orkesterplass, enten det er midt i New York eller på ei brygge i Gamle Hellesund. Mine informanter, uansett alder, kjønn og utdannelse er intet unntak, de er også en del av den påvirkning, utvikling og forskning som jeg har vist til i dette kapittelet.

3. Metode og materiale

3.1.1 Innledning

Før jeg gikk i gang med prosjektet *reaksjoner på gudstjenesten*, foretok jeg et grundig forarbeid. Jeg hadde samtaler med prostene, bygdas prester, personer i staben og med valgte ledere i menigheten for å klargjøre om dette var noe menigheten ønsket og kunne tenke seg. Særdeles viktig var det at de ikke hadde motforestillinger eller problemer med et slikt prosjekt. Det å gå en menighet så tett inn på klingen kan være utfordrende, men jeg opplevde at responsen var overveldende positiv fra alle involverte i menigheten.

Etter dette forarbeidet sendte jeg et formelt brev til menighetsrådet angående gjennomføringen av prosjektet og fikk en meget positiv tilbakemelding. Jeg sto fritt til å velge gudstjenester og fikk forsikringer om at menigheten ville bistå prosjektet så langt det lot seg gjøre (Repstad 2007:44 ff).

I denne perioden var den ansatte presten i permisjon og menigheten hadde vikar, derfor bruker jeg benevnelsen "prestene". Utfordringen var da at i løpet av arbeidet med oppgaven ville presten i permisjon komme tilbake. Derfor ble det viktig å ha kontakt med begge prestene.

3.1.2 Valg av metoder og omfang av oppgaven

Jeg ønsket tidlig at kirkevalget skulle være min egen sognekirke, hvor jeg var kjent og der jeg selv var aktiv, selv med de utfordringer det medførte å forske i sitt eget nærmiljø (Repstad 2007:38). Utfordringen var for meg at Høvåg kirke bare har gudstjenester annen hver søndag, og at disse gudstjenester var planlagt lang tid i forveien. Jeg valgte da ut fra høstens terminliste gudstjenestene 16.09.12 og 07.10.12. En familiegudstjeneste og en ordinær gudstjeneste som inneholdt den nye gudstjenestereformen.

Slik jeg vurderte prosjektet *reaksjoner på gudstjenesten* ville det være mangfoldet av kirkegjengere jeg ønsket å få i tale i oppgaven. Ikke bare en snever gruppe av spesielt interesserte, men informanter som viste størst mulig bredde i forhold til gudstjenestegang, kirkelig tilhørighet og personlig tro. For å få så stor bredde som mulig i informantgruppen og, ikke minst, det å prøve å skaffe så mange forskjellige innfallsvinkler som mulig til problemstillingen fra gudstjenstedeltakerne, valgte jeg å

bruke en kombinasjon av kvantitativ og kvalitativ metode, metodetriangulering. Dette har resultert i en kvantitativ undersøkelse som ble foretatt på to gudstjenester, hvor spørreskjemaet ble delt ut rett etter at gudstjenestene var slutt, og ni kvalitative dybdeintervjuer fra informanter som jeg selv plukket ut etter visse kriterier fra de respektive gudstjenestene (Repstad 2007:29).

Jeg ønsket primært å bruke to forskjellige gudstjenester, slik at mangfoldet og nyansene ville komme så tydelig frem som mulig. Jeg hadde også et krav om at en av gudstjenestene skulle innehold dåp og nattverd, da disse sakramentene er bærende elementer i vår gudstjenestefeiring. Gudstjenester med dåp og nattverd har også åpenbare sterke estetiske elementer, slik som lystenning, håndspålegging, vann, vin, brød og prosesjon. Videre er dåpen en familiefest hvor storfamilien kommer sammen, og man kan regne med å møte kirkefremmede som sjelden går på gudstjenester. Jeg mente også at en gudstjeneste med nattverd var viktig å ha med i prosjektet, da dette er uttrykk for en offentlig tilkjennegeving av personlig gudstro og en handling som ikke alle ønsker eller har mot til å delta i. Jeg håpet også at gudstjenestene ville være godt besøkt, slik at mangfoldet og sporadiske kirkegjengere ble representert, noe som ville være meget viktig for bredden i oppgaven som helhet.

Hvilke gudstjenester jeg burde velge ble også en utfordring, da jeg var avhengig av det gudstjenesteoppsettet som Høvåg kirke hadde lagt opp til for høsten 2012. Om jeg har truffet de beste gudstjenestene for oppgaven blir rene spekulasjoner. Men ut fra mitt skjønn angående tidsproblematikken og gudstjenesteoppsett, var dette det beste jeg kunne oppnå. Gudstjenestene spenner over et stort spekter, og det dreier seg om alt fra en ordinær gudstjeneste med ny gudstjenesteliturgi til en mer enkel, fri familiegudstjeneste. Ifølge mine vurderinger er mangfoldet ivaretatt ut fra det mulighetsrommet jeg hadde.

3.1.3 Forberedelse til den kvantitative undersøkelsen

Slik jeg argumenterer i teorikapittelet, konkluderer jeg med at prosjektet må fundamenteres og begrunnes teoretisk ut fra sosiologi og praktisk teologi. Utfordringen derfra ble å utvikle et spørreskjema som tok opp i seg tematikken rundt forskerspørsmålene i innledningskapittelet, og da særlig spørsmål som dreide seg om estetikk, kommunikasjon og aktualitet. Viktig var det også at den praktisk—teologiske siden ble ivaretatt med spørsmål som tydelig markerte kirkens gudstjeneste og teologi

(liturgikken). Dette for at teorien og metoden kunne befrukte hverandre og fremstå som formålstjenelige og meningssskapende for oppgaven og informantene.

Til arbeidet med den kvantitative undersøkelsen har jeg lagt til grunn boka til Dag Ingvar Jacobsen *Hvordan gjennomføre undersøkelser* (2005). Arbeidet har vært tidkrevende og, ikke minst, utfordrende. Hva skulle jeg spørre om, hvilke kategorier ønsket jeg å fokusere på, og hvor ønsket jeg særlig å utfordre mine informanter? Hva ville være den mest hensiktsmessige formen å bruke i undersøkelsen av enten spørsmål eller påstander, og hvilke svaralternativer ville gi det best mulige resultatet? Og ikke minst spørsmålmengden i forhold til tidsaspektet slik at informantene ikke gikk lei. (Jacobsen 2005:233 ff).

Hva man skal legge vekt på i en kvantitativ undersøkelse blir en vurdering av hvilke kategorier man ønsker å se nærmere på, slik som kjønn, alder og utdanning, for å nevne noe. Etter nøye overveielser har jeg valgt å se nærmere på disse kategoriene: Kjønn, alder, og en kategori som jeg har kalt "utenfor/perifer". Grunnen til å se nærmere på disse kategoriene er at det er her jeg regner med å finne de viktigste funnene. I disse kategoriene er også det representative utvalget så stort at det vil gi god mening i å bruke tallverdiene på en adekvat og forskningsetisk korrekt måte.

Spørsmålene i undersøkelsen ble til i en prosess hvor jeg i utgangspunktet startet i en vid og åpen form, der "Brainstorming" kanskje blir det mest dekkende ordet for oppstartsfasen. Jeg skrev ned spørsmål som streifet meg der og da. Etter dette kontaktet jeg mennesker som er interessert i gudstjenesten og personer som står relativt langt fra gudstjenestens innhold, om hva de mente jeg burde spørre om. Det var prester, menighetsrådsmedlemmer, familiemedlemmer, venner og vanlige kirkedeltaker. Fra dette begynte en elimineringsperiode hvor flere utkast ble utformet, før jeg til slutt landet på det endelige resultatet (Vedlegg I). Under hele denne prosessen ble selvfølgelig spørsmålene diskutert grundig med min veileder og andre personer som innehar en solid kompetanse innen de forskjellige temaene (Jacobsen 2005:235 ff). Spørsmålene, som ble samlet i et eget spørreskjema, skulle være tydelige, lette å forstå, og, fremfor alt, brukervennlige (Jacobsen 2005:323).

Spørreundersøkelsen ble til slutt på 34 hovedspørsmål, og noen av spørsmålene hadde underspørsmål som markertes ved a,b,c osv. De fleste spørsmålene i undersøkelsen ble satt frem som påstander, mens noen få var rene spørsmål (Jacobsen 2005:253). Enkelte steder i undersøkelsen ble det også gitt mulighet for utdypende svar

fra informantene (Jacobsen 2005:250). Til påstandene ble det gitt tydelige svaralternativer, og det var: Helt enig, delvis enig, delvis uenig og helt uenig. Det er, og var selvfølgelig, en utfordring for informanten å velge "riktig" kategori da undersøkelsen blir gjort under et visst tidspress. Dilemmaet og utfordringen med den kvantitative undersøkelsen blir også tydelig de gangene informanten føler at han eller hun skulle ønske å halvgardere eller for den saks skyld helgardere. Men dette er generelt et gjennomgående problem med de kvantitative undersøkelsene.

3.1.4 Gjennomføringen av den kvantitative undersøkelsen

Gjennomføringen av undersøkelsen ble gjort i full forståelse med de ansvarlige på gudstjenestene. Jeg hadde gjort alle avtaler med prest og menighetsråd på forhånd, slik at når gudstjenestedagene kom var alle innforstått med hva som skulle skje. Jeg informerte menigheten før gudstjenesten skulle begynne, og jeg brukte et ferdig manuskript som var godt gjennomarbeidet og informativt (vedlegg V). I hovedtrekk gikk det ut på hva oppgaven gjaldt, formålet, anonymitet og aksepten fra menighetsråd og prester. Etter gudstjenestene fikk alle som ønsket det et spørreskjema og en penn. De fleste svarte umiddelbart, men noen få ønsket å ta med seg undersøkelsen hjem grunnet tidsnød og sendte den til meg i stedet. Noen få ble også levert på menighetskontoret og ettersendt til meg. Alt dette skjedde anonymt.

Det er selvfølgelig slik at noen ikke ønsker, har tid eller ser viktigheten av en slik undersøkelse. Etter gudstjenesten kunne jeg oppleve at noen følte seg forpliktet til å delta, mens andre syntes dette var spennende. Jeg har vel en viss følelse at noen gikk fort ut av kirken disse to søndagene for å slippe å svare på spørsmålene, uten at jeg kan legge så mye mer i det. Hvem disse var, og om de representerte en bestemt gruppe av gudstjenestedeltagerne, er vanskelig å si noe om uten å havne i rene spekulasjoner. Selv var jeg hele tiden tilstede bak i lokalet under undersøkelsen og bisto ved et par anledninger spørsmål fra informantene. Spørsmålene gikk på om de kunne ta del i undersøkelsen, da de verken var fra bygda eller følte seg særlig kristelige, noe de selvfølgelig kunne.

Dette resulterte i at på gudstjenesten den 16.09.12, hvor der var totalt 134 gudstjenestedeltakere, svarte 52 på undersøkelsen. Dette utgjør 39 prosent av gudstjenestedeltagerne denne søndagen. Gudstjenesten den 07.10.12, hvor der var totalt 126 gudstjenestedeltakere, svarte 65 på undersøkelsen. Dette utgjør 52 prosent

av gudstjenestedeltagerne. Totalt kom der inn 117 kvantitative besvarelser på spørreskjemaet fra de to gudstjenestene, som utgjør 45 prosent for begge gudstjenestene.

Når det gjelder bearbeiding av materialet, har jeg foretatt dette manuelt. Jeg har telt opp i kategorier, plussert sammen og regnet ut prosentsetser. Hver gudstjeneste blir behandlet og undersøkt hver for seg, for så å sammenligne dem og trekke konklusjoner (Jacobsen 2005: 322ff).

3.2.1 Den kvalitative undersøkelsen

For den kvalitative metoden har jeg i hovedsak brukt og lagt til grunn Pål Repstads bok *Mellom nærhet og distanse* (2007) for min tilnærming, utvikling, utførelse og bearbeiding av de kvalitative intervjuene. For å utfylle og belyse funnene fra den kvantitative undersøkelsen, valgte jeg ut ni personer fra gudstjenestene til kvalitative intervjuer (Repstad 2007:83). Her ønsket jeg å gå i dybden på hvordan informantene hadde forstått spørsmålene fra den kvantitative undersøkelsen, bore dypere i svarene og selvsagt andre temaer rundt den generelle gudstjenestelige tematikken. Utfordringen her var at intervjuene ble tatt opp fem måneder i etterkant av gudstjenestene, såkalte retrosperspektive intervjuer, med de utfordringer dette medfører. Hva ble husket, og hva kunne jeg forvente av det innholdsmessige som informantene satt igjen med (Repstad 2007: 95).

Valget av disse personene prøvde jeg å styre ut fra alder, kjønn, innenfor/utenfor den kirkelige bekjennelse, tradisjonelle kirkegjengere, bedehusmedlemmet som sjelden går i kirken og kirkegjenger ut fra tradisjon (Repstad 2007:80).

Viktigheten var å få så stor spredning i utvalget, at forskjeller og ytterpunkter kom tydelig frem og kunne på en konstruktiv måte settes opp mot hverandre og befrukte oppgaven. Jeg var opptatt av å få en så stor bredde som mulig i synspunktene fra informantene.

For den kvalitative undersøkelsen ble det utformet en egen intervjuguide (vedlegg II), slik at jeg lettere kunne styre samtalen på en fornuftig måte. Så selv om intervjuformen har en tendens til å ta andre og uventede vendinger, mener jeg at totalen ble i samsvar med intensjonene i intervjuguiden (Repstad 2007:78).

Intervjuene er tatt opp på min I-pad og bygges på avskrift derfra, samt notater i etterkant av intervjuet og min egen hukommelse (Repstad 2007: 84).

3.2.2 Utarbeidelsen av intervjuguiden

Når det gjelder intervjuguiden, er jeg klar over at noen av spørsmålene overlapper hverandre, og ved rask gjennomlesning vil den kanskje se noe ufullstendig ut. Slik jeg så for meg intervjusituasjonen, ville den ikke følge hverken mine spørsmål eller skjema til punkt og prikke. Men ved å være aktivt lyttende og tilstede i situasjonen, ville spørsmålene og vinklingene bli til under samtalens gang. Jeg forholdt meg til intervjuguiden som et kart over emner, en fleksibel intervjuguide, med ønskede vinklinger og temaer for de veivalg som må gjøres der og da (Repstad 2007: 78). Mitt hovedanliggende var reaksjonene på gudstjenesten, og da med særlig vekt på estetikk, aktualitet og kommunikasjon. Med det som et bakteppe gjennomførte jeg intervjuene ved hjelp av guiden og egen forståelse. Jeg prøvde å avdekke så grundig som mulig informantens forhold til gudstjenestene slik at innholdet, nyansene og påstandene de kom med i samtalen kom så tydelig frem som mulig.

3.2.3 Utvelgelsen av informanter

Siden dette er en oppgave som både benytter seg av kvantitativ og kvalitativ metode, var det viktig for meg å styre utvelgelsen av informanter til den kvalitative undersøkelsen så bredt som mulig. Jeg mener at jeg har fått til en god balanse av informanter, slik at mangfoldet i undersøkelsen blir tydelig og dekkende (Repstad 2007:81). Hvert av de ni dybdeintervjuene er på omtrent en times varighet, noen litt kortere og noen litt lenger. (Repstad 2007:83) (Jacobsen 2005:170ff).

For å få de informanter som jeg mente kunne løfte oppgaven min på en god og adekvat måte, skrev jeg ned navn på personer under hver av gudstjenestene som jeg mente kunne være viktige å få med i en slik kvalitativ undersøkelse. Når utvelgelsesprosessen var avsluttet, hadde jeg en liste med omtrent 30 navn som dekket kjønn, alder, sivilstand, utdanning, for personer som jeg antok definerte seg forskjellig i forhold til den kristne tro og som representerte informanter fra begge gudstjenestene. Disse mulige informantene satte jeg opp i en prioritert rekkefølge ut fra mine egne personlige vurderinger.

Før jeg gikk i gang med å kontakte de mulige informantene, var det avgjørende at jeg hadde en god oversikt over det kvantitative materialet på de to gudstjenestene, slik at jeg kunne bruke det som et fundament til å styre samtalen på en konstruktiv måte som bygde opp om problemstillinger og forskerspørsmål (Repstad 2007:76 ff).

Da dette var klart, gikk jeg i gang med å ringe direkte til informantene og begynte på toppen av min prioriterte liste. Det skulle vise seg at alle var positive til å stille opp. Til orientering var det bare en person som ikke møtte opp til intervjuet, uten at jeg har noen god forklaring på hvorfor. Åtte av ni informanter ønsket at jeg skulle komme hjem til dem, noe jeg også gjorde. Alle hadde satt av god tid til selve intervjuet. Jeg opplevde at informantene satte pris på å bli spurt, selv om de unnskyldte seg med at det ikke var rare greiene de kunne bidra med. De svarte på spørsmål, og jeg opplevde situasjonene åpne og ærlige i sin form. Gjennomgangstonen var: *"Bare bruk det du kan, hvis du kan bruke noe av det jeg kommer med"*.

3.2.4 En kort presentasjon av informantene:

På grunn av anonymitet har informantene fått fiktive navn som jeg bruker i denne presentasjonen og i resten av oppgaven:

Leif: Akademiker i 50—årene. Gift, to barn. Jobber i en ideell organisasjon. Vokst opp i et kristent miljø tilknyttet Den norske kirke. Går sporadisk til gudstjeneste i Høvåg. Har bodd i bygda i en årrekke. Har jobbet med prosjekter tilknyttet Den norske kirke. Aktiv skribent. Universitetsutdannelse fra Oslo.

Ruth: Jobber som selvstendig næringsdrivende innen helse. I 50—årene. Gift, tre barn. Oppvokst i Kristiansand. Kirketilhørighet er Den norske kirke. Utdannet fra Oslo. Går sporadisk til gudstjeneste i dag. Familien har røtter i Høvåg, hvor hun nå bor med familien.

Kurt: Enkemann og pensjonist i 70—årene. Har to barn. Flyttet til Høvåg for noen år siden. Var aktiv i en menighet i Den norske kirke i Kristiansand. Er aktiv i Høvåg menighet og går regelmessig på gudstjeneste.

Steinar: Selvstendig næringsdrivende i 60—årene. Gift og har fire barn. Er vokst opp i Høvåg og har vært engasjert i kirken og bedehuset. Karismatiker.

Svanhild: Pensjonist i 70—årene, gift og har tre barn. Er medlem av et frikirkesamfunn. Har røtter i Høvåg. Går regelmessig til gudstjenesten i Høvåg kirke. De søndagene ikke det er gudstjeneste i Høvåg går hun der hun er medlem. Aktiv med i kirken.

Lise: Småbarnsmor i 20—årene, to barn. Samboer. Kommer opprinnelig fra de indre bygder på Agder. Bor i Høvåg. Går sjelden i kirken, kun i høytider.

Morten: Jobber innen helsevesenet. I 30—årene. Gift, to barn. Kommer fra de indre bygder på Agder. Bor i Høvåg. Går av og til i kirken.

Klaus: I 40—årene. Akademiker og jobber i skolesektoren. Gift to barn. Har hatt sin oppvekst i Kristiansand. Har ingen kirketilhørighet. Meldte seg ut av Den norske kirke som 18 åring. Ser på seg selv som ikke troende. Er positiv til kirke og bedehus i bygda.

Anne: I 40—årene. Akademiker. Jobber i det offentlige. Gift, og har fire barn. Er oppvokst i bygda. Har hatt en periode hvor hun var "veldig" kristen. Er ikke aktiv innen kristent arbeid. Opplever seg perifer til kristen tro. Valgte ikke å døpe barna.

3.2.5 Gjennomføringen og samtalene med informantene

Før vi startet intervjuet, gikk jeg gjennom en sjekklister med informasjon til informanten som inneholdt forskningsetiske sider ved kvalitative intervjuer. Det dreide seg om på hvilket universitet jeg studerte, hvem som var veileder, informantens krav til anonymitet og at samtalen skulle taes opp på min I-Pad. Sletting av samtalen når oppgaven var ferdig, hvem som har tilgang på opptaket, om informanten ønsket å høre igjennom opptaket etter endt intervju og det å stoppe under intervjuet og slette noe som informanten eventuelt ikke ville skulle komme frem eller om noe kom galt ut (Repstad 2007: 84). Jeg informerte også om at jeg ville behandle intervjuet i hovedsak med å skrive det ned i sin helhet. Og at jeg ville bruke sitater fra intervjuet i oppgaven, men at disse ville bli anonymisert. Til slutt poengterte jeg at arbeidet med informasjonen som jeg fikk til rådighet, ville jeg behandle etter nasjonale forskningsetiske standarder.

Samtalene med informantene var hyggelige og i en god tone med kaker og kaffe. Slik jeg opplevde situasjonene, var det en god atmosfære, avslappet holdning og dedikerte og oppriktige informanter. Alle syntes dette var spennende og utfordrende. Selv om det kunne komme til uttrykk en litt sørlandsk beskjedenhet om at det måtte være andre som man heller burde spørre (Repstad 2007:86).

Jeg opplevde at intervjuguiden fungerte bra og at malen jeg hadde lagt var godt gjennomarbeidet og holdt samtalen på et ønsket spor med muligheter for avstikkere underveis. Samtalen kunne til tider ta uante retninger som ikke var etter min gjennomtenkte guide, men som har gitt meg viktige og gode innspill, meninger og sitater (Repstad 2007:78).

3.2.6 Bearbeiding av materialet

Ved å bruke både kvantitativ og kvalitativ undersøkelse i oppgaven, har jeg fått tilgang på mye informasjon basert på to gudstjenester. For den kvalitative undersøkelsen har jeg omtrent til sammen ti timer med intervjuer. For å få så god oversikt over all informasjon som mulig, har jeg først hørt igjennom intervjuene ett og ett uten å gjøre notater. I neste omgang har jeg valgt å gå gjennom hvert intervju med å vekte stoffet i en tredeling for å sile informasjonsmengden og gjøre den så oversiktelig som mulig. Det viktigste stoffet har jeg skrevet ned ord for ord, og det er her i denne delen jeg henter mesteparten av sitatene. Det stoffet som var av interesse, men kanskje ikke fullt så viktig at jeg måtte skrive det ned ord for ord, har jeg laget et resymé av. Stoffet som kommer frem av mer perifer karakter, har jeg nedtegnet i stikkordsform. Dette har gjort at jeg har fått et godt overblikk over hvert intervju, og at det har resultert i et system som har gitt meg et overblikk over de forskjellige tema og spørsmål informantene har vært innom (Repstad 2007:100 ff). Sitatene jeg bruker i oppgaven gjengir jeg så ordrett som overhodet mulig, bortsett fra at jeg har tatt bort dialekten til noen av informantene. Grunnen er at dialekten kan gi og ta bort enkelte nyanser som forstyrrer innholdet (Repstad 2007:151).

3.3.1 Gudstjenestens ulikhet

Det at gudstjenestene ble såpass forskjellige, har vært en utfordring, men også en styrke for oppgaven, nemlig at mangfoldet blir ivaretatt. Slik jeg har valgt å angripe stoffet, har jeg undersøkt de to gudstjenestene separat, for så å finne forskjeller og nyanser. Til slutt har jeg sammenlignet dem for å se om ulikhetene er gjennomgående. Jeg har vurdert i prosessen om jeg skulle slå dem sammen, men har kommet frem til at ulikhetene er så store i det gudstjenestelige uttrykket at det beste vil være å behandle dem i all hovedsak hver for seg. På noen områder har jeg valgt å se dem i sammenheng, og det vil komme tydelig frem i behandlingen av empirien.

Siden det dreier seg om to gudstjenester, har jeg for enkelhets skyld valgt å kalle gudstjenesten 16.09.12 for *familiegudstjenesten* og gudstjenesten 07.10.12 for *den ordinære gudstjenesten*.

3.2.2 Familiegudstjenesten 16. september 2012.

Gudstjenesten i Høvåg kirke den 16. september var en familiegudstjeneste hvor prost, en barne- og ungdomsarbeider/gudstjenesteleder, pluss flere barn og ungdommer fra bygda deltok. Det var også utdeling av bibler til elevene i femte trinn på Høvåg skole. Kirkerommet var vakkert pyntet av bygdekvinnelaget i et tema over "markens grøde", hvor grønnsaker og frukt lå nydelig dandert foran alteret. Gudstjenesten hadde som undertittel, Høsttakkefest. Gudstjenesten avsluttet også et helgeprosjekt som kalles "skattejakten", hvor flere barn hadde deltatt på aktiviteter fredagskvelden og hele lørdagen. Flere innslag i gudstjenesten var blitt klekket ut under helgens aktiviteter, som for eksempel dramaet om de ti spedalske som ble helbredet, men bare den ene som kom tilbake og takket Jesus for at han var blitt frisk. Videre ble bilder som ble tatt under en sporlek fredag kveld, kommentert av gudstjenesteleder og flere engasjerte aktive barn. Talen var et samarbeid med barn og gudstjenesteleder der miming var temaet. En liten jentegruppe på fire stykker sang to sanger: "Dine hender er fulle av blomster" og "Pray" av Justin Bieber. Gudstjenesten gav også anledning til å vandre rundt i kirkerommet, der barn og voksne kunne tenne lys og skrive på bønnelapper. Utfra en vanlig gudstjeneste i Den norske kirke kan man karakterisere denne gudstjenesten som meget fri i formen. Det var lite fast liturgi, og de leddene som ble brukt var alternative tekster, som f. eks. en trosbekjennelse som var skrevet av trubaduren Tore Thomassen. Det forekom ingen skriftlesning av dagens tekst eller vanlige gudstjenesteledd, som kyrie og gloria. Hele gudstjenesten begynte med prosesjon og utviklet seg videre til at barna skulle lete etter "skattekisten". Den ble funnet på orgelgalleriet og var full av gotteri, noe barna satt høyløst på.

Etter de tilbakemeldingene jeg har fått fra forskjellige informanter, opplevdes denne gudstjenesten i overkant fri i formen. Mitt inntrykk var en gudstjeneste uten stram regi, vakkende i hva som skulle skje og hvem som hadde ansvaret. Mange kreative innspill, men uten en klar kjøreplan og gjennomføringsstrategi. Gudstjenesten fikk av og

til et komisk skjær da informasjon til den som styrte lysbildefremviseren gikk ut over høytalerne og feedback og instruksjoner til deltakere ble en del av gudstjenestens innhold. Jeg velger å tar med et par spontane ytringer som var skrevet under spørsmål 34 i den kvantitative undersøkelsen om denne gudstjenesten. *"Denne gudstjenesten var veldig spontan og åpen". "Fantastisk kaos og god stemning". "Litt vel mye barn omkring meg, men koselig også"*.

På gudstjenesten var det 134 deltakere, hvorav 45 barn og resten ungdom og voksne. Den voksne garden var i hovedsak foreldre og besteforeldre. Etter gudstjenesten var det kirkekaffe med grønnsaker, og ikke kaker som er vanlig, samt uteaktiviteter for barn.

Etter de informasjonen jeg hadde fått i forkant, regnet jeg med at gudstjenesten skulle være innenfor normalvarianten av gudstjenester i Den norske kirke. Dette ble ganske annerledes enn jeg hadde forestilt meg. Da jeg ankom kirken søndag formiddag, fikk jeg bange anelser angående mitt prosjekt. Jeg resonnererte slik at kanskje mine spørsmål ville treffe litt på siden av hva jeg kanskje hadde forventet, noe også en informant resonnererte rundt på undersøkelsens spørsmål 34: *"Det var en flott gudstjeneste med få liturgiske ledd. Lite tilpasset dette spørreskjemaet, men mye tilpasset de som var her"*. Etter en liten runde i tenkeboksen, besluttet jeg å kjøre undersøkelsen likevel. Grunnen var ganske enkelt at kanskje dette var en stor mulighet til å møte et litt annerledes publikum, i en setting der kirken opptre litt annerledes enn forventet. Hva ville dette gi av svar? Derfor er jeg takknemlig for de 52 informantene som svarte på undersøkelsen. (Kjøreplan for gudstjenesten ligger som vedlegg III).

3.3.3 Den ordinære gudstjenesten 7. Oktober 2012.

Gudstjenesten søndag 7. oktober i Høvåg kirke var en prøvegudstjeneste på den nye gudstjenestereformen som Den norske kirke har jobbet med å implementere i de siste årene. Det var derfor stor interesse for denne. Dette gjorde sitt til at flere gudstjenestedeltakerne var nysgjerrige på hva gudstjenesteutvalget og menighetsrådet hadde kommet frem til av fornyende elementer i gudstjenesten.

Det var 126 mennesker til stede, som er over gjennomsnittet, selv om vi tar i betraktning at det var to dåpsbarn, noe som vanligvis gir et løft i gudstjenestedeltakelsen. Årets kull av konfirmanter var spesielt invitert, men bare noen

få kom. Det som kanskje trekker ned deltakelsen ytterligere er at gudstjenestesøndagen var siste helgen i høstferien for skolen.

Selve gudstjenesten må karakteriseres som en tradisjonell gudstjeneste med nattverd og dåp. Ut over dette var det ikke noe ekstra, som f. eks. solosang og lignende. I hovedsak var det nye i gudstjenesten av musikalsk art, pluss noe små forandringer i tekstene og rekkefølgen i gudstjenestens gang. Syndsbekjennelsen var flyttet til etter prekenen, noen av melodiene i liturgien var av Tore Aas, det var litt kosmetiske forandringer i dåps—og nattverdliturgien, slik som at menigheten sitter under deler av tekstlesningen (Kjøreplan for gudstjenesten ligger som vedlegg IV).

3.3.4 Sterke og svake sider ved prosjektet

Slik jeg opplever prosjektet har det både sterke og svake sider. Jeg har etter hvert fått et stort materiale å jobbe med både fra den kvantitative og den kvalitative undersøkelsen. Dette kan være en styrke men også en utfordring og en mulighet for å drukne i stoffet. Det kan bli vanskelig med å få oversikt, og se de store linjene.

Det at jeg bruker to metoder, metodetriangulering, mener jeg er en styrke for prosjektet. Det gir meg et breddeperspektiv og dybdeperspektiv for forskningen. På den andre siden har også disse metodene klare sterke og svake sider. Den kvantitative metoden har en sterk grad av representativitet, treffer mange informanter med de samme spørsmålene hvor svaralternativene er tydelig formulert. Men den bærer på den andre siden preg av å være nokså fragmentert i forhold til forskningsområdet. Den kvalitative metoden er ofte nyansert og gir sammenhengende resonnementer fra informantene, men på den andre siden er den usikker når det gjelder representativitet.

Utfordringen med å bruke meg selv i så stor grad i et så lite miljø som Høvåg, kan skape utfordringer og problemer, særlig med forskningen på hjemmebane, som treffer både bredden av miljøet og går i dybden på noen få. Personlige intervjuer med personer jeg kjenner litt, nokså og meget godt og et miljø jeg frekventerer regelmessig, setter strenge krav til meg som forsker. Generelle og kritiske spørsmål til informanter som bor og arbeider i et nærmiljø og som gjerne bruker mye av fritiden på dette, er krevende og utfordrende. Her blir den store utfordringen å unngå forskningseffekter av forskjellig grad som kan påvirke materialet mitt på en lite fordelaktig forskningsetisk måte. Forskningens redelighet overfor konklusjonene som kan ramme prest, menighet, kirke og ikke minst meg selv som forsker (Repstad 2007:66).

Utfordringen for meg har også vært problemstillingen rundt nærhet og nærsynthet. Hvor går den optimale grense her? Både i forhold til informanter, men også for det generelle empiriske materialet jeg har fått å arbeide med (Repstad 2007:28).

Faren for å stille de gale spørsmål, eller de spørsmål jeg burde ha stilt og ikke stilt er utfordrende. Utelatte og glemt temaer. Mangel på pietet og forsiktighet. Det er vanskelig å forutsi om det vil bli utfordrende å få pålitelige informanter som ønsker å ta del i undersøkelsene på en seriøs og adekvat måte. Men jeg går ut fra at de som bruker tiden på gudstjenestegang er rimelig dedikerte, slik at informantenes svar kan regnes som troverdig og pålitelige.

Det at jeg ønsker også å benytte meg selv som kilde i oppgaven, da jeg mener jeg sitter med mye relevant informasjon, klare meninger og har interesse for problemstillingen, vil bli utfordrende. Men jeg mener at med klare og tydelige definerte roller og strukturer, kan dette gjøres forsvarlig. (Repstad 2007:38).

Hele tiden balanserer de sterke og svake sidene og blir en slags balansegang i den totale kjensgjerning at grøftene finnes på begge sider.

3.3.5 Forskningsetikk

Jeg er meget aktiv i Høvåg kirke, og gjennom min profesjon som sanger har jeg også til tider hatt konserter og forestillinger av ulike slag i kirken. Det at jeg også er aktiv i politikken i Lillesand og er en såkalt Høvåg representant, gjør at jeg er rimelig synlig og profilert i kommunen og bygda. Dette er noe jeg har vært bevisst på i møte med informanter og dem jeg har kommet i kontakt med angående denne oppgaven. Viktigheten av å være klar over min egen eksponering i bygda og samfunnet generelt, kan være avgjørende for resultatet. Da tenker jeg særlig rundt utfordringen angående forskningseffekt (Repstad 2007:66). Derfor har det vært min oppgave som oppgaveskriver å påse at informanten, intervjusituasjonen, informasjonen og behandlingen av empirien blir behandlet på en forskningsetisk forsvarlig måte ut fra disse problemstillingene (Jacobsen 2005:46ff).

Oppgaven har viktige etiske problemstillinger som jeg må forholde meg til. Oppgaven dreier seg om gudstjenesten hvor prest, klokker og organist, for å nevne noen, legger ned et stort arbeide. I gudstjenesten vil det også være mennesker som av ulike årsaker ikke ønsker å bli konfrontert av eksterne personer. Når jeg da også er så frimodig og ber gudstjenestedeltagere om å uttale seg gjennom undersøkelser og

kritiske spørsmål, er det viktig at seriøsiteten, rammen og intervju situasjonene bygger på trygghet og tillit, og at prosjektet i sin helhet bygger på statlige forskningsetiske standarder (Jacobsen 2005: 44 ff).

4. En presentasjon av utvalget i den kvantitative undersøkelsen

4.1 Innledning

Med dette kapittelet ønsker jeg i hovedsak å redegjøre og presentere noen trekk ved utvalget for oppgaven og videre si noe om hvor representativt dette utvalget er.

4.2 Kjønn og alder

Kjønnsbalansen i undersøkelsen ligger på 56 prosent kvinner og 44 prosent menn, noe som er temmelig likt fordelt på begge gudstjenestene. Dette samsvarer med den generelle oppfatningen fra flere undersøkelser om at kvinner slutter mer opp om organisert religiøsitet enn menn (Magnussen, Repstad og Urstad 2012: 208). Når det gjelder kjønn, ønsker jeg å undersøke hvordan reaksjonene er på de to gudstjenestene fra et kvinne—og manns perspektiv.

Jeg har også delt inn hver gudstjeneste i tre alderskategorier som jeg har kalt: 0—40, 41—60 og 61+. På spørsmål to i spørreskjemaet opererer jeg med fire alderskategorier, men siden kategorien 0—20 utgjør kun 7% av totalen for de to gudstjenestene, har jeg valgt å innlemme denne kategorien i 20—40. Ved å gjøre dette vil fordelingen for hver kategori bli 30 prosent for 0—40 år, 40 prosent for 40—60 år og 30 prosent for 61+.

Jeg har ikke sett spesifikt på kjønn i disse kategoriene, men jeg har bakgrunnstall for dette om nødvendig. Problemet med disse tabellene har vist seg å være at utvalget ikke blir stort nok i hver kategori for alder/kjønn for å kunne trekke klare slutninger og til å se tydelig tendenser. Men jeg har mulighet til å bruke dem om det skulle bli nødvendig i analysen av empirien.¹

---

¹ Jeg har valgt å ikke ta med tabellene som vedlegg for kjønn og alderskategorier da utvalget og representativiteten ikke er gode nok. Tabellen finnes om noen skulle være interessert i dem.

4.3 Utdanning

Ser vi på utdanning har 62 prosent universitetsutdanning, 15 prosent yrkesutdanning, 13 prosent videregående skole og 10 prosent grunnskole. På et generelt grunnlag kan man si at utdanningsnivået for informantene er høyt. At hele 62 prosent av informantene i den kvantitative undersøkelsen har universitetsutdanning, er viktig å ta med i betraktningen vedrørende vurderingene av hovedfunnene. Det at jeg ikke har undersøkt utdanning og samfunnsklasse spesifikt i sammenheng med alderskategorier og kjønn, er at utvalget er for lite til å splitte opp. At den generelle utdannelsen for informantene er såpass høy sier litt om Høvåg som bygd og Lillesand kommune. Når det gjelder innbyggerne i Lillesand kommune, ligger de over landsgjennomsnittet i levekår, utdanning og inntekt.

4.4 Kirketilhørighet

Når det gjelder kirketilhørighet, er 84 prosent medlem i Den Norske Kirke mens 15 prosent er medlem i andre kirkesamfunn eller livssynsorganisasjoner. Kun en prosent vet ikke hvor de hører til. Det vil si at alle informantene er medlem i et eller annet trossamfunn. Det som også er interessant her, er at så mange som 15 prosent av gudstjenestedeltakerne ikke er medlem i Den norske kirke. Hva grunnene kan være for det, er vanskelig å si. Ser vi på statistikker for Agder finner vi at det er forholdsvis mange frikirkemedlemmer sammenlignet med landet forøvrig. (Magnussen, Repstad og Urstad 2012: 207). En annen grunn kan være at i Høvåg kirke er det bare gudstjenester annenhver søndag, slik at folk går til gudstjeneste annenhver søndag i sin egen sognekirke, mens den andre søndagen går de enten i bedehuset eller kirken hvor de er medlemmer. Som nevnt tidligere har Høvåg bare to gudshus, (lite til å være på Sørlandet), bedehuset som er en stiftelse og Den norske kirke. Så de store valgmulighetene er meget begrenset hvis man da ikke ønsker å søke ut av bygda.

Hvor ofte informantene går på gudstjeneste ligger rundt 20 prosent for alle svar alternativene. 22 prosent går 1 til 4 ganger i året, 19 prosent går 5 til 10 ganger i året, 21 prosent går en gang i måneden, 21 prosent går to ganger i måneden og 17 prosent går hver søndag. Når de blir spurt om når gudstjenesten bør begynne, svarer 86 prosent at den bør være slik som i dag, kl. 11.00. 14 prosent fordeler seg jevnt ut over dagen slik som kl. 10.00, 14.00 og 17.00.

4.5 Personlig/vanlig kristen eller ikke religiøs

På spørsmål 32 i spørreskjemaet spør jeg om de oppfatter seg som enten: Personlig kristen, vanlig kristen, religiøs, usikker eller ikke religiøs. 66 prosent oppfatter seg som personlig kristen, 19 prosent oppfatter seg som vanlig kristen, 5 prosent som religiøs, 4 prosent som usikker og 6 prosent som "ikke religiøs". Det sier seg selv at det er store utfordringer med disse svarkategoriene. Hvor går grensen mellom personlig kristen og vanlig kristen? Er det mulig å være en vanlig kristen og på samme tid en ikke personlig kristen? Når tipper vanlig over til å bli personlig? Problemet med slike begreper er at både selvforståelsen og begrepsforståelsen måles her. Hvordan vil den enkelte informant uttrykke og tolke seg selv i møte med disse begrepene, og hva vil informantene legge i begrepene? Dette gjelder også undertegnende som fortolker. I teorikapitlet gjør jeg rede for at oppgaven er blant annet hermeneutisk, så her møter vi fortolkningens kunst på sitt ytterste.

Problemet kommer også frem i begrepet religiøs. Hva dekker et slikt begrep? Flere jeg har snakket med gir uttrykk for å være religiøse, men har vanskelig for å innholdsbestemme begrepet. Slik jeg definerer ordet/begrepet religiøs i min oppgave er det en person som har en religiøs livsforståelse, men som har vansker med å knytte seg til en spesifikk kristen forankring. Personen kan ha en annen religion, være inspirert av New Age eller ha en åpen holdning til at det finnes en Gud eller en kraft i tilværelsen uten noen klar tilknytning til en bestemt isme .

Er det mulig å skille disse kategoriene fra hverandre? Jeg ser problemet, men mener likevel at de kan gi viktig og nyttig informasjon ved å sammenligne og kryssjekke fra andre kategorier og grupper. Jeg vil også mene at på det religiøse Sørlandet, i det såkalte bibelbeltet, vil disse kategoriene gi en viss mening for informantene. Noe av denne problemstillingen tar Botvar opp i artikkel *en rubrikk for alle (2004)* om surveyundersøkelser og svaralternativenes utfordring og da særlig med bruk av verdiladede ord som religiøs kontra ikke religiøs osv. Et sitat fra Botvar kan kanskje vise til utfordringen rundt denne problematikken: "*Identifikasjonsmålet er også sårbart for variasjoner i svaralternativet. Det samme kan til en viss grad sies om gudstro*" (Botvar 2004: 112). For å videreføre dette, er det også viktig å understreke at å sammenligne surveyundersøkelser både nasjonalt og internasjonalt gir utfordringer.

Undersøker vi land—spesifikke begreper har disse "*ulik valør i ulike land og kulturer*" (Botvar, 2004: 113).

4.6 "Utenfor/Perifer"

Hvordan folk opplever seg i forhold til kirkens tro og indre liv, er vanskelig eller umulig å gi noe fyllestgjørende svar på. Men for å sette det hele litt på spissen har jeg valgt å slå sammen kategoriene *religiøs*, *usikker* og *ikke religiøs*, som jeg bruker i spørreundersøkelsen og kalt disse gruppene "*Utenfor/perifer*". Å gi et dekkende navn til slike kategorier er alltid vanskelig, men siden terminologien *innenfor* og *utenfor* har en sterk tradisjon i det kristne troslandskap (les bibelbeltet), mener jeg at det er et visst belegg for å bruke "utenfor" slik jeg gjør. Det at jeg tar med begrepet perifer sammen med utenfor, mener jeg også vil dekke inn både dem i randsonen og dem som bevisst regner seg selv for å stå utenfor. Jeg vil da få en gruppe som definerer seg i randsonen, og til og med utenfor kirken og gudstjenestelivet. Dette materialet vil bli særdeles viktig opp mot den indre kjerne av gudstjenestedeltakere. (Haga 1998: 5-6) og (Hegstad 1999: 48ff).

5. Den kvantitative og kvalitative undersøkelsen vurdert samlet.

5.1 Innledning estetikk

Etter å ha redegjort for de innledende spørsmålene i den kvantitative undersøkelsen som omhandler informasjon av mer personlig og generell karakter slik som kjønn, alder, personlig tro, kirketilhørighet og utdanning i kapittel 4, går vi nå videre i undersøkelsen for å avdekke, belyse og analysere informantenes svar både fra den kvantitative og kvalitative undersøkelsen. Dette kapittelet følger spørsmålene temaene i spørreskjemaet og intervjuguiden ganske nært. Mer fugleperspektiv og teoribasert drøfting følger i de neste kapitlene.

5.1.1 Høvåg kirke og ordene i gudstjenesten: Spørsmål 8-11

Spørsmål 8. *"For meg betyr selve Høvåg kirke noe helt spesielt:"*

"Det slo meg når jeg flytta til Høvåg at her har kirka en viktig og verdifull plass. Kirka og menigheten. Først og fremst menigheten. Møtte meg selv litt i døra. Innrømme at kirken har en stor verdi. På den ene siden har jeg meldt meg ut av kirken men tar del i godene. Ungene er grunnen. Kor, søndagskolen, guttis og jentis. For kulturlivet i bygda er kirka en viktig del." Kurt. 45 år.

Jeg velger å begynne med informantene fra den kvalitative undersøkelsen og tar med et sitat om Høvåg kirke fra informant *Kurt*, som meldte seg ut av Den norske kirke som 18-åring. Med spørsmål 8 ønsket jeg å gå i dybden på informantenes forhold til selve Høvåg kirke og hvilken plass den har i informantenes liv. Slik jeg opplevde samtalen med mine informanter var der, og er der, en unison forståelse av at Høvåg kirke er særdeles viktig, noe også åpningssitatet gir uttrykk for. For bygdefolket og den inngrodde Høvøding kan dette sammenfattes i 75 år gamle *Svanhilds* spontane ytring: *"Høvåg kirke er et smykke"*. For å forsterke dette inntrykket kan vi ta med enda et sitat fra *Kurt*, hvor han utbasunerer: *"Kirka er jeg stolt av og betaler med glede kirkeskatt for å ta vare på an"*. *Anne* som er i 40 årene og opplever å stå litt perifert i forhold til kirke og tro sa det slik: *"Glad i kirkebygget, men ikke så glad i kirka"*.

Det som kommer tydelig frem i de kvantitative samtalen, er at Høvåg kirke som bygning og identitetsmarkør er viktig for informantene og en stolthet for bygda. Jeg

kunne vist til mange flere slike verbale små bekjennelser om bygdas kirke, men velger heller å se dette i sammenheng med hva ordføreren i Rørvik sa etter kirkebrannen i sin kommune som jeg refererer til i teorikapittelet: ”Kirken var midtpunktet vårt, stedet der vi både starter og avslutter livet på jorda” (Repstad 2013c: 17). Dette samsvarer godt med det jeg finner av uttalelser om Høvåg kirke.

Går vi så videre til den kvantitative undersøkelsen, så underbygger også den disse funnene. De tre hovedkategoriene som kjønn, alder og ”utenfor/perifer” viser alle et overveldende positivt forhold til kirken. Slår vi sammen helt enig eller delvis enig, og delvis uenig og helt uenig, blir resultatet for hver av gudstjenesten slik:

Tabell 1. Holdning til påstanden: ”For meg betyr selve Høvåg kirke noe helt spesielt”, etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	”Alle”
Helt/Delvis enig	95	97	96
Helt/Delvis uenig	5	3	4
N	21	31	52
Den ordinære gudstjeneste	M	K	”Alle”
Helt/Delvis enig	97	71	82
Helt/Delvis uenig	3	29	18
N	29	35	64

Her ligger svarprosenten for ”Alle” på 82 prosent og oppover til faktisk 96 prosent. Det som er å bemerke her, er at kvinnene på den ordinære gudstjenesten ligger noe lavere enn mennene. Underlagsmaterialet for tabellen viser at det er de kvinnelige gudstjenestedeltakerne i alderen fra 41-60 år som forårsaker dette. De er markert lavere på helt enig og litt høyere på delvis enig og har totalt et lavere skår. Å forklare avviket for denne gruppen kvinner fra 41 - 60 år, blir vanskelig og kun rene spekulasjoner. Men det er en mulighet at med to dåpsfamilier denne søndagen var det flere som var kirkefremmede og kom fra andre deler av landet. Det kan også være så enkelt at denne aldersgruppen inneholder innflyttere som ikke har rukket å få det forholdet til Høvåg kirke som Høvdinger flest. Det interessante er at sammenligner vi denne gruppen med samme gruppe 41-60 år for familiegudstjenesten, viser den et skår på 100%. Forklaringen på denne forskjellen kan ligge i at dette var en familie—gudstjeneste, og man må kanskje regne med at foreldre og besteforeldre i denne alderen

er rimelig positive til at barn går på gudstjeneste, og at de får et godt forhold til Høvåg kirke og opplever den kristne tro og kulturarv som særdeles viktig.

Det vi i det store og hele kan slå fast, er at Høvåg kirke står sterkt i bygda og er en viktig identitets—og kulturmarkør. Eller for å si det folkelig med den kvinnelig informant *Svanhild* i midten av 70—årene: *"Alle er glade i kirka i bygda"*.

Spørsmål 9. *"For meg er kirkens rom, utsmykking, kunstverk, altertavle og arkitektur viktig for å få en dyp og god gudstjenesteopplevelse:"*

Høvåg er ei bygd med to viktige gudshus, Høvåg kirke og bedehuset. Derfor hadde jeg særlig interesse av å spørre om forholdet informantene hadde til kirkekunst og kirkens rom. Bakteppet for dette spørsmålet har vært å se sammenhengen med det nye bedehuset med sin relative sparsommelige utsmykking, som ble tatt i bruk i 2000, målt opp mot Høvåg kirke, som rommer en tradisjon på over 900 år representert med en altertavle fra før reformasjonen.

Går vi først til informantene fra den kvalitative undersøkelsen er det igjen en gjennomgående beundring og bruk av superlativer når vi snakker om kirkerommet og kunsten i Høvåg kirke. Av mine ni informanter er der kun én som ikke har den store sansen for rommets utsmykking og beskaffenhet og det er *Steinar*. Han uttaler: *"Rommet gjør ikke noe inntrykk"*. Til orientering er denne informanten aktiv i bygdas åndelige liv, både på bedehuset og i kirken, men poengterer at han er lavkirkelig med begrenset sans for det estetiske.

Andre informanter gir spontant uttrykk for at rommets betydning, vakkerhet og høytidelighet betyr mye. *Morten*, en nyinnflyttet informant i 30—årene, sier det slik: *"Rommet, og særlig i Høvåg Kirke... Flott...Jeg tenker på historien som sitter i veggene. Rommet blir viktig for det som sies... Kirkens rom kan være mer enn prestens tale og det synes jeg Høvåg Kirke har klart"*.

Kurt i 70—årene kommer med disse ytringene: *"Kirkerommet betyr veldig mye. Selve settingen gjør noe med deg. I en tid der for lite, der noe er hellig, det er jeg opptatt av. Bøye hode for å gå inn i kirken. Historien. Ja, det er noe veldig spesielt. Du går inn med en viss andakt i det hellige rommet"*.

Klaus i 40—årene, som ikke definerer seg som kristen, sier: *"Høvåg kirke er interessant som historisk bygning. Stolt av Høvåg kirke. Tragedie å ikke ta vare på den"*.

Svanhild i 70—årene, som ikke er medlem av Den norske kirke, kommer med denne bekjennelsen: *”Kirkerommet gir meg tilhørighet, flott med den gammel kirken. Lang tradisjon. Har tilhørighet til Høvåg kirke selv om jeg står i .....”*.

At rommet bærer i seg mye historie og tradisjon som frembringer stolthet og tilhørighet, har jeg begrunnet i innledningskapittelet i oppgaven. Så utfra informantene i den kvalitative undersøkelsen, kan en slå fast at kirken og kirkerommet skårer høyt for de fleste, enten man definerer seg på den ene eller andre måten i forhold til kirkens tro og praksis, men med visse unntak.

Går vi til den kvantitative undersøkelsen finner vi noe av den samme tendensen.

Tabell 2. Holdning til påstanden: *”For meg er kirkens rom, utsmykking, kunstverk, altertavle og arkitektur viktig for å få en dyp og god gudstjenesteopplevelse”*, etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	”Alle”
Helt/Delvis enig	86	74	79
Helt/Delvis uenig	14	26	21
N	22	31	53
Den ordinære gudstjenesten	M	K	”Alle”
Helt/Delvis enig	83	81	82
Helt/Delvis uenig	17	19	18
N	29	32	61

Slår vi sammen helt og delvis enig og delvis og helt uenig for alle kategorier, får vi et meget høyt skår for ”Alle”. Totalen for helt eller delvis enig er litt lavere enn for spørsmål 8, men her ser vi en bemerkelsesverdig likhet i prosent mellom begge gudstjenestene. Det at 21 og 18 prosent ikke vektlegger rommet og utsmykkingene i særlig grad, blir vanskelig å forklare, men kan skyldes flere forhold, som kirketilhørighet, vektlegging av estetikk, sanseintrykk og personlige preferanser.

Men går vi til underlagsmaterialet og ser på kategorien ”utenfor/perifer”, er det interessant at 86 prosent gir uttrykk for at kirkens rom og utsmykking er en viktig dimensjon for gudstjenesteopplevelsen. Selv om disse informantene gir uttrykk for en viss distanse til kirkens indre trosliv, blir rommets beskaffenhet viktige faktorer rundt det religiøse mangfoldet.

På generelt grunnlag kan vi vel si at utsmykking er viktig for de fleste informantene. Og at kultur og kunstforståelsen øker med årene, noe også tallene for 60+ for begge gudstjenestene viser.

Spørsmål 10. "Kunne jeg velge ville jeg heller gå til gudstjenesten i en moderne og praktisk arbeidskirke:"

Denne påstanden blir i samme kategori som den forrige, nemlig om utsmykking og funksjon betyr noe for hva jeg ønsker når jeg først går til gudstjeneste. Her er svarene ganske entydige. De fleste informantene ønsker ikke en nyere, moderne kirke, men foretrekker gamle Høvåg kirke med den historiske susen den har, og utsmykkingene. Det at bygda nettopp har fått et nytt bedehus med moderne fasiliteter på nær sagt alle områder, er ikke nok til at "gamlekirka" blir byttet ut. Det kan se ut til at tradisjon og historikk er og blir viktig for gudstjenestegangen. Kanskje stemning og atmosfære kombinert med tradisjon, hvor mor og far, bestemor og bestefar er døpt, konfirmert, gift og begravet spiller inn som viktige faktorer. Igjen aner vi at følelser rundt kirkebygning og kirkekunst blir et bindeledd til kirken.

Et par informanter åpner opp for å bruke bedehuset i sterkere grad, men da mer som et supplement til kirka. Som informanten Kurt sier: *"Flytte gudstjenesten til bedehuset vil ikke bli noe problem for meg"*. Samtidig poengterer han høytiden og viktigheten av gamle Høvåg kirke og den kontinuitet som den representerer.

Tabell 3. Holdning til påstanden: *"Kunne jeg velge ville jeg heller gå til gudstjenesten i en moderne og praktisk arbeidskirke"*, etter kjønn.

Familiegudstjeneste	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	29	30	29
Helt/Delvis uenig	71	70	71
N	21	20	41
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	19	23	21
Helst/Delvis uenig	81	77	79
N	27	31	58

Ser vi på tallene fra den kvantitative undersøkelsen, ligger helt enig og delvis uenig på 71 prosent for familiegudstjenesten og 79 prosent for den ordinære gudstjenesten. Noen få nyanser er det, og ved familiegudstjenesten kan vi ane en viss draging og ønske mot en mer moderne arbeidskirke, selv om forskjellen ikke er stor. Dette kan delvis forklares med at denne gudstjenesten var en familiegudstjeneste, hvor Høvåg kirke med sine særegenheter ikke alltid kan nå opp mot det moderne kirkebygg, både av hensyn til plass og teknisk utstyr. At barnefamilier føler at en moderne kirke gir rom for litt mer senkede skuldre for mor og far med barn i særdeles aktiv alder, kan man godt forestille seg. Undersøker vi referansegruppen "utenfor/perifer", viser den en klar fordel for gamle Høvåg kirke.

Spørsmål 11. "For meg er det kun ordene i gudstjenesten som er viktig, ikke alt rundt:"

For vår Lutherske kirke har det alltid vært ordet som har stått i sentrum. Dette er noe våre kirker smertelig har fått erfare opp igjennom historien. Ved overgangen fra katolisismen til protestantismen i Norge har kirker og kirkekunst blitt satt under vekslende press. Mange er de kirker som har opplevd overmaling av kunstsatter som vi i dag stiller oss hoderystende til. Uvurderlig kirkekunst er gått tapt, eller i beste fall hentet frem igjen gjennom møysommelig arbeid.

Jeg hadde derfor et ønske om å utfordre informantene angående viktigheten av ordet, opp mot alt det andre, representert ved estetikk, kunst og forskjellige uttrykksformer som skjer i en gudstjeneste.

En av mine mannlige informanter, *Steinar* i 60—årene sier dette når vi samtaler om ordene i gudstjenesten: "*Kun Ordet og utleggelsen er viktig for meg*". Denne informanten er faktisk den eneste som så ensidig vektlegger Ordet og ordene. Informanten er fra Høvåg og er en høyst respektert person i bygda. Det interessante med hans uttalelse, er at dette blir han stående nokså alene med, selv om enkelte informanter tenderer til å tangere noe av hans vektning av ordet.

Det som er fremtredende i samtalen som jeg har med mine informanter, er at ordet får en konkurrent i rommet, seremoniene, ritene, liturgien og de forskjellige handlingene som skjer under gudstjenesten. Det høykirkelige aspektet kommer stadig frem i samtalen. Enkelte bruker også ord som, *katolsk, mysteriet, stillhet og ettertanke*. Informanten *Ruth* sier det slik når vi snakker om ordene i gudstjenesten: "*Jeg er ikke*

nauden—ikke snakk til meg som et barn.” Hun legger til i samme stund: *”Min største religiøse opplevelse får jeg på teater og konserter”*. Denne informanten har vært, og er, en trofast kirkegjenger, men med en litt fallende kurve angående gudstjenestehyppighet. Hun er opptatt av å *”få noe vettugt for sitt liv”*, som hun sier. Hun er opptatt av hvilken prest som forretter, har et klart ønske at presten skal være på den liberale fløy, og etterspør vakre kulturopplevelser.

Kurt i 70—årene er en hyppig kirkegjenger og uttrykker seg slik: *”Ordet er viktig, jeg tror det vi har av liturgi er med på å bringe deg frem til Ordet”*. Han følger dette opp med å si: *”Jeg er klar over at enkelte kan reagerer på ordene i kirka, men Ordet er det viktigste”*.

Informanten Morten i 30—årene, som går av og til i kirken, er tydelig på at prestens tale og bruk av ord er viktig, men vektlegger at innholdet i talene må være nære og ha et omsorgsperspektiv. Han opplever av og til at: *”.... talen med fordel kunne være en kronikk i avisen istedenfor en søndagspreken om presten ønsker å utdype enkelte temaer”*. Videre sier han: *”Det at kirka ikke bare vektlegger ordet men leker litt med ritene er ok, få folk til å føle tilhørighet. Kirkens rom kan være mer enn prestens tale og det synes jeg Høvåg kirke har klart.”*

Lise i slutten av 20—årene, som sjelden går på gudstjeneste, reflekterer slik rundt ordbruken: *”Ja, det er mange ord. Det kommer an på å lang den derre talen er. Så en ikke mister tråden. En kan jo ramle av. Litt kortere hadde vært fint”*.

Eller for å sitere informanten Leif i 50—årene, med et sterkt samfunnsengasjement: *”Vi skal ikke bedrive ord. Vi trenger å bli utfordret på handlingsaspektet i kirka”*.

Dette samsvarer godt med informanten Anne: *”Ikke så sikkert, men det må være innhold i det”*. Videre sier hun: *”Ordene. Ord betyr mindre. Hørt det før. Prekenen betyr ikke så mye lenger. Det er mye livsvisdom i det som blir sagt. Luker ut det kristne innholdet. Savner det stedet hvor du tar fatt i problemer for diskusjoner. Sile det åndelige”*.

Utfra samtalene med mine informanter er det tydelig at Ordet og ordene er viktige, men er ikke det viktigste. Hva som blir sagt, innholdet og mengde ord ser ut til å være avgjørende faktorer.

Den kvantitative undersøkelsen, gir et ganske annet bilde enn de forgående spørsmålene.

Tabell 4. Holdning til påstanden: "For meg er det kun ordene i gudstjenesten som er viktig, ikke alt rundt. etter kjønn", etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	49	38	43
Helt/Delvis uenig	51	62	57
N	22	29	51

Den ordinære gudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	32	42	38
Helt/Delvis uenig	68	58	62
N	28	33	61

Det som slår meg i undersøkelsen, er at viktigheten av ordene skårer såpass lavt. Siden jeg ikke har noe å sammenligne tallene med, blir det vanskelig å si hva dette skyldes. Faktum er at dette gjelder faktisk også for begge gudstjenestene. Det bemerkelsesverdige er at familiegudstjenesten, som vi antar er så avhengig av kommunikasjon og ord, ikke skårer høyere enn dette. Variasjonene mellom de to gudstjenestene i prosent er også marginal. Slår vi sammen helt og delvis enig på hver av gudstjenestene, og sammenligner mann og kvinne, får vi 43 og 38 prosent, og på helt og delvis uenig 57 og 62 prosent. Langt over halvparten av informantene fra den kvantitative undersøkelsen finner ikke kun ordene som det viktigste i gudstjenesten. På den ordinære gudstjenesten nærmer tallet seg 3/4 av gudstjenestedeltagerne i undersøkelsen. For vår Lutherske kirke, hvor skriften og ordet alene har vært rådende, er dette interessante og utfordrende tall.

Går vi bak disse tallene og ser på alderssegmentene, viser disse en interessant utvikling. På begge gudstjenestene er det ingen i aldersgruppen 0-40 år som er helt enig på spørsmålet. Så er det en viss økning i gruppen 41-60 år, og de som skårer høyest er 60+. Over 50 prosent av denne gruppen er helt eller delvis enig i spørsmålstillingen at det er kun ordene som er viktige. Det at den eldre garde svarer slik, kan man kanskje forstå, da de er vokst opp i en tid der preken og ordet var mer eller mindre det avgjørende i gudstjenesten.

Gruppen utenfor/perifer, svarer temmelig likt med aldersgruppen 41-60 år. Selv om de er relativt fjerne fra det kristne kjerneinnholdet, har de en sterk tilhørighet til kirkens materielle virkelighet og dens riter og uttrykk. Kanskje er det slik at dette kan

dekkes av utsagnet "believing in belonging". Tilhørigheten blir, og er, sterk, men at innholdet gradvis blir satt under vekslende press.

5.1.2 Handlinger og uttrykk i gudstjenesten: Spørsmål 12

Spørsmål 12. *"Disse handlingene og uttrykkene i gudstjenesten liker jeg godt og de gir mening".*

Det neste jeg vil ta opp, går på handlinger, bruken av kirkerommet og formidlingsuttrykk av forskjellig karakter som er tatt i bruk i gudstjenesten og hvordan informantenes reaksjoner er på dette. Mange av disse uttrykkene er hentet fra andre kulturer og religiøse tradisjoner. Derfor var det med stor interesse jeg ønsket å gå inn på repertoaret av forskjellige uttrykksformer og mer moderne uttrykk for å høre hvordan informantene opplevde dette og reagerte på det. Noe av det jeg spurte om nedenfor er i dag innarbeidet i vår kirkelige gudstjeneste og tatt opp i liturgien. Det har fått en tydelig form som er godt integrert ikke, minst i den nye gudstjenestereformen. Påstandene merkes enkeltvis fra a-p.

Jeg velger å begynne med et sitat av informanten *Leif* i 50—årene, som er åpen for nye uttrykk og engasjert i kirke så vel som samfunnsspørsmål:

"Når jeg sitter og ser på de metertykke murane som har stått der fra 1200—tallet det er da du føler at du er en del av en tradisjon, kontinuitet. Nye former – hele pakka, så, det er kjempe spennandes, det jeg tenker på, en måte er å gi de, appellere til andre sanser og følelser selv om en ikke skal gå over i føleriet, så en skal treffe andre typer målgrupper. Ikke litt sånn, de helliges samfunn, kom som du er og bli som oss".

Han gir uttrykk for en fasinasjon av den ortodokse og katolske tradisjon, slik som lystenning, lukt, røkelse, kunst, ikoner og prosesjoner. *"Heile pakka"* som han sier. Kanskje han kan stå som et bilde for mye av det jeg fant hos mine informanter. For på generelt grunnlag er der en stor åpenhet for nye former og uttrykk.

5.1.3 Prosesjonskors, alter og liturgiske farger

Inngangsprosesjoner med prosesjonskors

Inngangsprosesjoner med prosesjonskors har gradvis kommet inn i gudstjenesten i den senere tid. Dette har vært en vanlig form i den katolske kirke, men i vår protestantiske tradisjon er det av nyere dato.

Kurt i 70—årene uttaler slik når det gjelder prosesjoner: "Jeg synes det er en flott start nå man har prosesjon inn med dåpsbarna og prest og med prosesjonskorset foran. Det synes jeg er veldig høytidelig. Og at menigheten viser respekt og reiser seg".

Lise, som er i slutten av 20—årene sa det slik etter å ha gått i prosesjon for andre gang, grunnet dåp: "Denne ganga synes jeg det var greit med prosesjon". Hun ga også uttrykk for at hun var blitt eldre og at presten denne gangen virket mer avslappet og skapte en lettere atmosfære.

Klaus som meldte seg ut av kirka som 18—åring sier det slik: "Liker ritualene. Selve gangen i gudstjenesten. Prosesjon liker jeg. Det høytidelige går gjennom som en rutine. Kulturelt, ... jeg liker det. Liker pomp og prakt mer enn det helt nede på gulvet. Det dagligdage i gudstjenesten liker ikke jeg, liker å bli flyttet i tid og rom".

Svanhild, som ikke er medlem i Den norske kirke, gir uttrykk for frustrasjon over sitt eget kirkesamfunn, hvor hun regelmessig går på gudstjeneste når det ikke er gudstjeneste i Høvåg kirke, og sier det slik: "Liker gudstjenesten i Høvåg mer enn jeg liker den i ....., er positiv til litt høykirkelighet og liker prosesjon".

Den eneste som er litt reservert i forhold til prosesjon, er informantene *Steinar* i 60—årene. Han sier rett ut "at han ikke føler seg hjemme i kirka" og at "prosesjon, dans, liturgi kan være fint, men ikke noe spesielt for meg". Han gir også uttrykk for at bedehuset passer bedre hans stil, men sier likevel: "Vi går uansett begge plasser, den høykirkelige stilen liker jeg ikke, mer lavkirkelighet".

Skal vi trekke noe ut av dette, er det tydelig en positivitet til prosesjon og generell høykirkelighet. Dette finner vi i enten man er aktiv kirkegjenger eller med et mer perifert forhold til gudstjeneste og tro. Det kan virke som at enkelte opplever en svak oppvåkning og bevisstgjøring når det gjelder prosesjoner. Særlig er det interessant å merke seg den positive responsen på prosesjoner fra den unge moren *Lise* og *Svanhild* som kommer fra et frikirkesamfunn. Motsatsen blir informantene *Steinar*, med klare føringer for hva han liker og ikke liker, og begrunner mye av dette i hans forkjærlighet for karismatikk og lavkirkelighet.

Hvordan vil dette bildet se ut når vi trekker inn den kvantitative undersøkelsen?

Tabell 5. Holdning til påstanden: "Inngangsprosesjoner med Prosesjonskors", etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	90	70	78
Helt/Delvis uenig	10	30	22
N	20	31	51
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	70	77	74
Helst/Delvis uenig	30	23	26
N	29	32	61

For begge gudstjenestene er det en klar majoritet av informanter som liker prosesjon og sier at det gir mening. Igjen ser vi at tallene er temmelig like utfra to forskjellige gudstjenester. Det at mellom 70 og 80 prosent av informantene svarer positivt, er godt i samsvar med det jeg kan lese ut fra informantene i den kvalitative undersøkelsen. I underlagsmaterialet er det en gruppe som peker seg ut, og det er på familiegudstjenesten og de i alderen fra 41-60 år. De har lavere skår sammenlignet med rubrikken "Alle". Det kan også se ut til at det er kvinnene som er mest skeptiske til prosesjon. Sammenligner vi dette med den ordinære gudstjenesten, finner vi en overvekt av menn som er skeptisk til prosesjon, og de er i aldersgruppen 60+. Hva dette skyldes kan være en feilmargin, eller, som vi har vært inne på før, at familiegudstjenester er befolket av et større mangfold, enten det dreier seg om kirketilhørighet eller personlig tro. Det at den eldre garde har en større grad av skepsis til prosesjon, kan være at nye former virker litt fremmedgjørende på enkelte.

Handlinger og bruk av alterring og de liturgiske farger

Alter og alterring har en sterk symbolforståelse i våre kirker. Slik kirken definerer dette, er den synlige alterring et symbole på oss i verden, mens den usynlige alterringen, som forsetter videre rundt, er de salige som er på den andre siden. Alteret med de forskjellige rekvisitter som lys, kalk og dåpslys gir en sterk forståelse av hellighet. De liturgiske fargene er noe som preger kirken gjennom kirkeåret. Dette blir særlig tydelig gjennom blant annet prestens stola.

Tabell 6. Holdning til påstanden: *"Ritualene ved alter og alterring"*, etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	86	84	85
Helt/Delvis uenig	14	16	15
N	21	31	52
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	93	94	93
Helt/Delvis uenig	7	6	7
N	29	32	61

Handlinger og bruk av alterring får en sterk positiv respons. For begge gudstjenestene, ligger helt eller delvis enige mellom 85 og 93 prosent. Informantene uttrykker seg dermed positivt til dette og at det gir mening. De som liker dette best, er 60+ for begge gudstjenester.

Tabell 7. Holdning til påstanden: *"Bruken av de liturgiske fargene (hvit, rød, grønn osv)"*, etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	79	74	76
Helt/Delvis uenig	21	26	24
N	19	31	50
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	78	86	82
Helt/Delvis uenig	22	14	18
N	27	29	56

Noe av den samme tendensen, men med litt lavere skår, får vi når det gjelder bruken av de liturgiske fargene. Her ligger helt eller delvis enig 76 til 82 prosent for begge gudstjenestene. Igjen er det 60+ som setter mest pris på denne bruken. Aldersgruppen 41-60 år på familiegudstjenesten, er de eneste som skiller seg litt ut. 40 prosent av denne gruppen, som fordeler seg likt mellom kjønnene, sier seg delvis eller helt uenige i bruken av liturgiske farger, men resten av alderskategoriene ligger rundt 20 prosent.

5.1.4 Nattverd

Hvordan nattverden deles ut, har tradisjonelt vært at det kneles ved alterringen. Denne formen er godt innarbeidet og har vært rådende i de fleste kirker. En annen form som etter hvert har blitt mer vanlig, er å motta nattverden stående. Populært kalt *"dipp and go"* eller *intinksjon*, som det heter på fagspråket. Jeg hadde et ønske å se om det fantes reaksjoner på dette hos mine informanter. Enkelte hevder at å motta nattverden stående er lettere og skaper en noe lavere terskel for å delta i nattverden for gudstjenestedeltakerne. Andre mener at det å knele skaper større høytid.

Her kommer et knippe av informantene mine fra den kvalitative undersøkelsen angående nattverden. Vi begynner med den unge tobarnsmorens *Lises* refleksjoner rundt dette: *"Gikk ikke til nattverd. Har ikke pleid det. Hadde ikke vært feil å gå til nattverd, men det har æ sånn.... at en ikke er helt vant til det.....Det å ikke knele, det er ikke så alvorlig, hadde vært lettere. Det er litt enklere, det blir ikke så mye oppmerksomhet på det når du ikke skal knele og. Hadde vært lettere i ei kirke der ingen kjente deg..... hvorfor går ho opp i dag?"*.

Svanhild i 70—årene, som er medlem i en frikirke sier det slik: *"Nattverd....liker best å knele.*

Kurt i 70—årene sier det slik: *"Nattverd er høytidelig. Knele eller stå....det er det samme".* Og han legger til: *Stående er greit når det er full kirke. Bør tenke praktisk".*

Morten som er i 40—årene, har denne tilnærmingen: *"Det er en barriere, går noen ganger. "Bevar den i den formen den har hatt".*

Ragnhild i 50—årene reflekterer slik: *"Nattverd er viktig, men jeg har et ambivalent forhold til an. Opplever at det er en god ting. Gjør det for det man gjør det, man bør gå. Stå er funksjon, knele er høytid".*

Steinar på 65 år, som ikke er spesielt høykirkelig sier: *"Storsalen opplevde jeg veldig fin og settinga var god. Der var dipp and go".*

Ikke alle har et avslappet forhold til nattverden, så vi avslutter med informanten *Klaus*, som ikke definerer seg som kristen: *"Har et anstrengt forhold til nattverd. Jesu legeme og blod..... det ville være heilt feil for meg".*

Forholdet til nattverden spriker temmelig mye ut fra de forskjellige informantenes forhold til tro, mot, høy -og lavkirkelighet, for å nevne noe. Kanskje vi kan

ane en viss fordel for knelende nattverd ut fra at det skaper mer høytid. Men barrieren med å knele for alle i kirkerommet er også tilstede.

Knelende nattverd

Fra disse sitatene går vi nå til den kvantitative undersøkelsen og ser på hvordan reaksjonene var på nattverd ved å knele.

Tabell 8. Holdning til påstanden: *"At nattverden deles ut knelende"*, etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	85	86	86
Helt/Delvis uenig	15	14	14
N	20	29	49
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	72	73	73
Helt/Delvis uenig	28	27	27
N	29	30	59

Resultatene er forskjellige for begge gudstjenestene. På familiegudstjenesten, om vi slår sammen mann og kvinne, er 86 prosent helt og delvis enige i at nattverden bør deles ut knelende, og bare 14 prosent helt og delvis uenig i dette. Ser vi på bakgrunnstallene for denne gudstjenesten kan det se ut til at alderskategorien 0-40 år er de som er mest kritiske til knelende nattverd. Gruppen 60+ er minst negativ.

På den ordinære gudstjenesten er 73 prosent helt og delvis enig og 27 prosent delvis og helt uenig i kneling. Her ser vi at de mest skeptiske er aldersgruppen 41-60 år med 0-40 år like bak. Igjen er det 60+ som er minst negativ. Innenfor alderssegmentene blir det vanskelig å undersøke kjønnsbalansen for begge gudstjenestene, for utvalget blir for lite.

Gruppen "utenfor/perifer" viser den 70 prosent er helt og delvis enig i at det å knele er mest å foretrekke, mens 30 prosent er delvis og helt uenig.

Stående nattverd, intinksjon.

Så til spørsmålet om jeg liker og om det gir mening når nattverden deles ut stående, ut fra den kvalitative undersøkelsen.

Tabell 9. Holdning til påstanden: ” At nattverden deles ut stående (intinksjon)”, etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	”Alle”
Helt/Delvis enig	64	61	62
Helt/Delvis uenig	36	39	38
N	19	28	47
Den ordinære gudstjenesten	M	K	”Alle”
Helt/Delvis enig	70	66	67
Helt/Delvis uenig	30	34	33
N	26	29	55

Det som kommer frem her, er at begge gudstjenestene ikke er så ulike når vi ser på svarprosentene. For familiegudstjenesten ligger helt og delvis enig på 62 prosent, mens på den ordinære gudstjenesten er den på 67 prosent. Helt eller delvis uenig ligger på familiegudstjenesten på 38 prosent og på den ordinære gudstjenesten på 33 prosent. Her skiller det fem prosent for begge kategorier. Underlagsmaterialet viser at for begge gudstjenester er det 60+ som er mest positiv til stående, noe som korresponderer godt med knelende nattverd.

Det vi kan antyde for disse to nattverdsformene, er at knelende kommer best ut, selv om forskjellene ikke er så store. 60+ ser ut til å kunne godta begge deler, og legger kanskje ikke så sterke føringer på formen.

Det som er interessant er at med to så forskjellige gudstjenester som ble undersøkt er det familiegudstjenesten som gir størst uttelling for å knele, mens den ordinære gudstjenesten gir et lavere skår. Dette kan forklares med at det var flere kirkefremmede på den ordinære gudstjenesten, som ikke var så familiær med det å skulle knele, noe også den unge moren *Lise* gir uttrykk for.

Ut fra tallmaterialet kan en konstatere at der går et lite skille mellom knelende kontra stående nattverd. De som definerer seg i litt utenfor sentrum av kirkens bekjennelse og tro, har en større åpenhet for stående nattverd. Dette underbygges gjennom gruppen ”utenfor/perifer”, hvor der er 78 prosent som foretrekker å stå, mens 70 prosent som foretrekker å knele. Men det er også interessant å konstatere at gruppen 60+ ser ut til å akseptere begge formene og er ikke så opptatt av selve formen, noe de også deler med flertallet totalt.

Slik jeg opplever informantene fra den kvalitative undersøkelsen er de opptatt av høytideligheten i knelingen. De fleste gir uttrykk for at det er en mer krevende form å skulle gå frem for å knele og bli sett på av hele menigheten. Nattverd er en intim handling, et sakrament, hvor den enkelte tydeliggjør sin handling ved å knele for Gud, mennesker og prest.

5.1.6 Kunstuttrykk som drama, dans og diktlesning

I den senere tid er flere kunstuttrykk blitt oftere å se og oppleve i kirken. Dette har vært et ønske fra de øverste organer i Den norske kirke (Repstad 2013b: 13). I de to gudstjenester jeg har undersøkt var der flere kunst og kulturuttrykk som ble benyttet. Derfor er det interessant å høre hvordan informantene mine reagerer og uttrykker seg rundt dette.

Informanten *Kurt* sier det slik: *"Kunne ha et godt dikt til start. Resitere en salme"*.
Ruth i 50 årene mener at: *"Dans og drama er helt greit som vakker kunstopplevelse"*.

Informanten *Klaus*, som ikke er medlem av Den norske kirke, mener dette: *"Drama har jeg ikke noe sans for. Som kulturell og spirituell opplevelse, nei"*.

Informanten *Anne*, som har problemer med sin kirketilhørighet, mener at: *"Den kulturelle biten med kirken er viktig"*.

Mens *Steinar* mener at: *"Dans og drama er ok. Prosesjon, dans og liturgi kan være fint, men ikke noe spesielt for meg"*.

Ut fra disse sitatene kan vi ane en viss positivitet til kulturuttrykk, men noen få forbehold, og at det gjelder generelt, uansett alder. Går vi til den kvantitative undersøkelsen, er den som følger for drama.

Tabell 10. Holdning til påstanden: "drama", etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	81	90	87
Helt/Delvis uenig	19	10	13
N	22	30	52
Den ordinære gudstjenesten			
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	76	83	79
Helt/Delvis uenig	24	17	21
N	28	30	58

Analyserer vi dramatallene for helt eller delvis enig i kolonnen "Alle" er de rimelig høye. Til å være et lite tradisjonelt gudstjenestelig uttrykk, finner vi at 87 prosent på familiegudstjenesten og 79 prosent på den ordinære gudstjenesten er positive til drama. Motforestillingen på drama ligger på henholdsvis 13 og 21 prosent. Familiegudstjenesten innbyr til å tenke annerledes og drama ble brukt, så der er det kanskje forståelig at responsen ble god. Det at også den andre gudstjenesten skårer såpass høyt, synes jeg er interessant og viser at nye former blir tatt positivt imot. Ser vi på underlagsmaterialet og undersøker helt enig og delvis enig for kvinner og menn på begge gudstjenestene, ligger svarprosenten på mellom 22 og 36 prosent for helt enig og fra 45 til 57 prosent for delvis enig . Det kan se ut til at den store ovasjonen for drama er noe begrenset og at en viss tilbakeholdenhet kan spores. Ut over dette er det tydelig at aldersgruppen 60+ for begge gudstjenestene er mer reserverte enn de andre.

Tabell 11. Holdning til påstanden: "dans", etter kjønn.

familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	59	72	67
Helt/Delvis uenig	41	28	33
N	22	26	48
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	47	82	65
Helt/Delvis uenig	53	18	35
N	28	29	57

Her ser vi at begge gudstjenestene kommer temmelig likt ut når vi sammenligner med kategorien "Alle". Noen variasjoner er det, og familiegudstjenesten har et litt høyere skår enn den tradisjonelle gudstjenesten, men marginene er små. Vi ser også at mennene på denne familiegudstjenesten er med på å pynte på resultatet med 59 prosent. Det som overrasker mest, er at den høyeste andelen danseglade kvinnene er på den tradisjonelle gudstjenesten med hele 82 prosent, mot 74 prosent av kvinner på familiegudstjenesten. Vi kan også slå fast at dansen ikke er fullt så populær i den mannlige delen av undersøkelsen. Den ordinære gudstjenesten viser også at over halvparten av mennene, 53 prosent, ikke har den helt store sansen for dansen, mot 41 prosent på familiegudstjenesten.

Tabell 12. Holdning til påstanden: "diktlesning", etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	64	89	78
Helt/Delvis uenig	36	11	22
N	22	29	51
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	94	76	84
Helt/Delvis uenig	6	24	16
N	28	29	57

Ser vi på rubrikken "Alle" finner vi en liten forskjell mellom de to gudstjenestene. Diktlesning skårer høyest på den ordinære gudstjenesten, med 84 prosent, mot 78 prosent for familiegudstjenesten. En interessant nyanse er at mens 89 prosent av kvinnene på familiegudstjenesten er de som er mest positive til diktlesning, er det mennene på den ordinære gudstjenesten som er mest positive, med 94 prosent. Ser vi på alderskategoriene er det 0-40 på begge gudstjenestene som er mest negative til diktlesning.

Oppsummering dikt, drama og dans

Når det gjelder disse tre uttrykksformene dikt, dans og drama er der en ting som går igjen i den kvantitative undersøkelsen. Det er at delvis enig hele tiden har vært størst i prosent målt opp mot helt enig. Dette mener jeg er viktig å bemerke for å forstå tallene. Det jeg kan utlede fra mine informanter i den kvalitative undersøkelsen om dikt,

dans og drama, er at det en viss reservasjon i svarene. Superlativene uteblir, og den nøkterne, litt forsiktige måten å uttrykke seg på, kommer frem. Slik kan jeg også ane det hos mine informanter fra den kvalitative undersøkelsen: *"Drama og dans er ok", "kan godt ha et godt dikt til start"* eller *"Dans og drama er helt greit....."*.

Sammenligner man disse tre kategoriene innbyrdes, skårer dikt og drama høyest, mens dansen ser ut til å slite litt, særlig hos mennene. Dette skyldes nok i hovedsak at det har vært en tradisjonell motstand mot dans i de fleste kristne miljøer, og særlig i det såkalte bibelbeltet. Dans var nok sett på som synd i mange miljøer og ble sidestilt med utsvevende liv og bruk av alkohol.

5.1.7 Meditative handlinger—tenne lys i lysgloben, stillhet og ettertanke og at menigheten reiser seg under gudstjenesten.

Disse tre spørsmålene som behandles her, har jeg tatt med, for de utfordrer til rent personlig handlinger for den enkelte kirkegjenger. Det dreier seg om å gjøre seg synlig, ved å reise seg under tekstlesning og velsignelsen, gå frem å tenne lys i lysgloben og å sitte i stillhet og ettertanke uten at noe tilsynelatende skjer i kirkerommet. Vi begynner med noen reaksjoner fra den kvalitative undersøkelsen.

Tenne lys i lysglobe.

Svanhild sier det slik om lystenning: *"Lystenning er positiv .... gjør det lite selv"*.

Kurt, som er enkemann, har denne innfallsvinkelen: *"Det er flott det med lysglobe, å det tror jeg er fint, å tenne Gudslýset og ha en stille stund og tenke på de som er gått foran"*.

Lise har denne refleksjonen: *"Kanskje ikke gå opp foran alle andre når alle sitter og ser på, ikke så glad i det. Pappa døde når jeg var XX år. Tenner lys på kirkegården. Tenner lys, for å tenke på han. Tenne lys er som å prate og tenke på han"*.

Steinar, som er lite høykirkelig, sier: *"Lystenning, egentlig gir det ikke noen religiøs opplevelse"*.

Anne, som står litt utenfor kirkens innerste krets, mener: *"Tenne lys? Det kunne jeg nok ha gjort, ro, ettertanke.....noe åndelig. Nærme seg en bønn. Ja det kunne det"*.

Klaus, som ikke er medlem av kirken, sier: *"Lysglobe? Tenne lys? Både og."*

Kommer an på anledningen. Tenner aldri lys, tenner et lys inni mæ”.

Ruth i 50 årene sier: ”Tenner lys ikke ofte.... veldig synlig. Men gjør det ute på reiser”

Morten, som er midt i 30 årene, sier: ”Katolsk, Ikke så mye for meg,..... men kommer til å bruke det. Har brukt det. Fin ting”.

Det som slår meg angående lystenning, er at det ligger en liten frykt i det å stikke seg frem og bli tydelig i kirkerommet. Men at informantene stort sett er positive til dette, kommer tydelig frem.

Går vi så til den kvantitative undersøkelsen gir den forholdsvis høye skår.

Tabell 13. Holdning til påstanden: ” *Tenne lys i lysglobe*”, etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	”Alle”
Helt/Delvis enig	77	97	89
Helt/Delvis uenig	23	3	11
N	22	31	53
Den ordinære gudstjenesten	M	K	”Alle”
Helt/Delvis enig	93	100	96
Helt/Delvis uenig	7		4
N	27	29	56

For ”Alle” er resultatet for familiegudstjenesten 89 prosent og den ordinære gudstjenesten 96 prosent. I undersøkelsen er det også kvinnene som skårer høyest på lystenning. På den ordinære gudstjenesten er 100 prosent helt eller delvis enig. Det som er å bemerke, er at for både menn og kvinner på begge gudstjenestene er helt enig den største kategorien, fra 50 prosent og oppover til 76 prosent. Gruppen ”utenfor/perifer” ligger også høyt, 86 prosent for helt eller delvis enig. Skulle vi trekke frem noe, må det være at familiegudstjenesten skårer litt lavere enn den ordinære gudstjenesten, og at det er mennene som trekker dette ned.

Det virker som mine informanter i stor grad opplever lystenning som noe positivt. Hva hver enkelt legger i det, er vanskelig å sette på en formel. Noen bruker det til ettertanke, andre mer som en bønn og andre som tenner lys for personer som er døde. De to som identifiserer seg utenfor den innerste krets i kirken, åpner også opp for å tenne lys, hvor den ene tenderer mot å kalle det en bønn, mens den andre tenner et lys

"inni seg". Den eneste som ikke responderer noe særlig på lystenning, er informanten *Steinar* som definerer seg som lavkirkelig.

Igjen ser vi at ordet katolsk blir brukt om lystenning i en positiv forståelse av informantene, men at det å synliggjøre handlingen kan være en utfordring. Det kan virke som om trangen til å tenne lys øker med besøk i andre land og kulturer hvor en ikke blir beskuet av kjente.

Stillhet og ettertanke.

I de siste årene er gudstjenester og elementer i forskjellige gudstjenester lagt opp rundt stillhet og ettertanke. Det meditative og stillhet er noe som vi til stadighet kan oppleve i såkalte spesielle gudstjenester som for eksempel Thomasmesser. Og, ikke minst, er der en økning i åpne kirker, hvor folk kan gå inn, og tenne lys og sitte i stillhet og ettertanke. I bønner under en vanlig gudstjeneste er det også lagt opp til stillhet der hver enkelt kan fylle tiden med sine egne tanker, bønner og innhold. Hva sier så informantene om denne stillheten og ettertanken?

Klaus kommer med dette sitatet:

"Har andre rom, fjellknauser, du kan ha sånne rom mange steder. Rom og rom, hadde jeg bodd ved siden av kirka så hadde jeg nok ruslet inn av og til og bare satt meg ned og tenkt litt. Men selve gudstjenesten, det er ikke det samme for meg. Liker å gå inn i en fin kirke og sitte der en stund og la tankene fly en stund".

Videre: *"Ofte så synes jeg det er slitsomt og irriterende å gå på Gudstjeneste. Føler at det skjer ting, at en kan fordype seg i ettertanke, tid og rom til å være litt filosofisk. Temaene som blir tatt opp, som død og kjærlighet, sjalusi og humanisme...og da slår det meg at nå fikk jeg tenkt på ting som er verdifulle".*

Ruth i 50-årene får denne assosiasjonen til stillhet og ettertanke: *"Katolsk kultur....sitte stille....sette seg ned"*

Morten sier dette: *"Viktig å favne om barn og beholde sin identitet og tradisjon— ikke kaste alt over bord. Barn har godt av å kjede seg, gå inn i et annet rom. Det å samles i et kirkerom og ta del i noe de ikke helt forstår. Den høytidelige stemningen. Ungene synes det er ok. Det var jo et godt sted å være".*

Igjen opplever jeg at informantene ser positivt på dette. Både for seg selv, og ikke minst for barn. Denne tendensen for stillhet og ettertanke ser jeg også i det kvantitative materialet.

Tabell 14. Holdning til påstanden: " *Stillhet og ettertanke*", etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	95	97	96
Helt/Delvis uenig	5	3	4
N	20	30	50
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	96	97	97
Helt/Delvis uenig	4	3	3
N	28	30	58

På begge gudstjenestene ligger prosenten for helt eller delvis enig på 96 og 97 prosent, og kategorien helt enig ligger fra 64 til 75 prosent. Her ser vi også at kjønnene kommer temmelig likt ut. Det er interessant også å se at 60+ på begge gudstjenestene er de som skårer høyest på helt enig, henholdsvis 83 og 91 prosent.

Tabell 15. Holdning til påstanden: " *At menigheten reiser seg ved f. eks. tekstlesing og velsignelsen*", etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	87	84	85
Helt/Delvis uenig	13	16	15
N	21	31	52
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	93	94	93
Helt/Delvis uenig	7	6	7
N	29	32	61

Når vi ser på tallene for det å reise seg under gudstjenesten viser, det seg også her at tallene ligger høyt. For familiegudstjenesten 85 prosent og hele 93 prosent på den ordinære gudstjenesten. Familiegudstjenesten skårer litt lavere enn den ordinære. Aldersgruppen 41-60 år på begge gudstjenestene er merkbart lavere på helt ening enn de andre gruppene.

Etter at vi har tatt for oss lystenning, stillhet, ettertanke og det å reise seg og stå under deler av gudstjenesten, må vi kunne konstatere at det er en sterk positiv forståelse for disse elementene. Informantene både i den kvalitative og kvantitative undersøkelsen skulle ta stilling til om de likte dette eller om det ga mening. Ut fra mitt

materiale er det en klar overvekt av positivitet for slike former. Noen nyanser er det, men jevnt over kan man si at dette gjelder både for menn og kvinner. Det kan også se ut til at disse formene, uansett hvordan man definerer seg i forhold til kirkens bekjennelse, betyr mye og gir gode opplevelser for gudstjenestedeltakerne. Et viktig poeng her er at dette er former uten ord, kun handlinger av personlig karakter.

5.1.8 Musikkuttrykk i gudstjenesten og musikalske former: Spørsmål. 13 og 14

Salmesang, orgelmusikken, solosang/kor, liturgiske melodier og klokkeringing.

"Jeg er ikke med på Fader vår og trosbekjennelsen, men salmene synger jeg av full hals".
Klaus i 40—årene.

Denne sekvensen skal handle om orgel, kirkemusikk og salmer. Tar vi med klokkeringing, burde vi kanskje sagt at det meste som lager lyd i en eller annen form i gudstjenesten hører med her. Jeg velger å gå litt i dybden angående salmesangen og orgelmusikken da dette er de mest fremtredende uttrykk som den tradisjonelle gudstjenesten har. På begge gudstjenestene ble det brukt orgel og salmer. Disse formene var mest fremtredende på den ordinære gudstjenesten, hvor bredden av gudstjenestelig musikk var i bruk. Jeg velger igjen å begynne med den kvalitative undersøkelsen og starter med noen sitater.

Først fra Klaus, som ikke er medlem av kirken:

"Liker salmer, de gamle salmene, Petter Dass for eksempel, fantastisk. Musikken fra ei annen tid, denne sangen og musikken har folk stått i Høvåg kirke og sunget i hundrevis av år. Det er rart å tenke på, gir et perspektiv. Dette gir gudstjenesteopplevelsen en egen verdi. Æ mistrives ikke. Kulturelt betinget men også åndelig. Åndelig og filosofisk..... kulturelt og filosofisk, ikke så mye åndelig."

Svanhild på 75 år sier det slik: *"Salmesangen er god i Høvåg kirke. Greit med salmebok"*.

Morten, rundt 35 år, kommer med denne bekjennelsen:

"Salmesangen....salmeskatten skulle jeg kunne bedre".

Ruth i 50—årene mener at: *"Musikk og salmer. Greit med nytt og gammelt"*.

Steinar, med forkjærlighet for bedehuset og karismatikk, er mer direkte og sier: "Jeg føler meg ikke hjemme med den musikkstilen, men jeg går der. Åffor skal vi bare ha en kirkemusiker"

Lise i 20—årene reflekterer slik: "Liker mer når det ikke er fult så alvorlig. Hadde likt band i kjerka".

Kurt på 75 år, som også gir uttrykk for et sterkt forhold til dikt og lyrikk vurderer verdien av salmen slik: "Kommer tidlig for å lese salmene. Glad i salmer".

Leif midt i 50—årene som er idealist, kommer med denne utfordringen: "Salmer. Det trenger og fornyelse. Samme budskap på en ny måte fra dagens virkelighet og bruke noen ord og uttrykk som på en måte kommuniserer på en helt annen måte. Det er selvfølgelig noen som står seg, som holder heile tida.....Vi skulle gjerne hatt flere klimasalmer".

Slik jeg oppfatter mine informanter, er de positive til salmene og salmeskatten, men at en viss fornyelse og aktualitet hadde vært å foretrekke for noen. Jeg opplever også at uansett hvor du befinner deg i forhold til kirkens bekjennelse, er salmene noe som har en verdi og bygger på en tradisjon. Men det er en klar føring hos noen av informantene om en viss fornying også på det musikalske området. Går vi til den kvantitative undersøkelsen viser den disse tallene:

Tabell 16. Holdning til påstanden: "salmesang" etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	82	100	92
Helt/Delvis uenig	18		8
N	22	31	53
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	93	93	93
Helt/Delvis uenig	7	7	7
N	27	30	57

Tallene for salmesangen er solide. For begge gudstjenestene ligger tallene på 92 og 93 prosent. Ser vi på kvinnene på familiegudstjenesten, ligger den på 100 prosent, mens mennene her lå på 82 prosent. Sammenligner vi dette med alderskategoriene, er det faktisk 0-40 år som viser den største skepsisen til salmer. Det er vel kanskje ikke så unaturlig at det er den yngre garde som utgjør disse variasjonene, selv om de er relativt

små. Igjen er det interessant å se at gruppen utenfor/perifer ligger på 92 prosent i helt eller delvis enig og viser liten variasjon målt opp mot totalbildet.

Orgelmusikk

"Musikk fra orgel er bra". Svanhild, i 70—årene.

Mye av det som sies om salmene ovenfor har en sterk relasjon til orgel og kirkemusikk. Flere informanter gir også uttrykk for at generell kirkemusikk har stor verdi, og de liker det. Men informanter som *Steinar* og *Lise* er litt mer uenig i den musikalske menyen som presenteres tradisjonelt. *Klaus*, som har meldt seg ut av kirken, sier derimot:

"Glad i kirkemusikk, folkemusikk, moderne musikk. Forstår at kirken vil gjøre seg litt lekker for ungdommen. Det er litt skummelt for kirken, tror at ungdommen liker det tradisjonelle. Kommer det flere ungdommer i kirken om man spiller popmusikk? Det er jeg usikker på".

Ung, gammel, høykirkelig eller lavkirkelig, her er det mange meninger og ønsker. Derfor går jeg rett til den kvantitative undersøkelsen for å undersøke reaksjonene på orgelmusikkens betydning i gudstjenesten.

Tabell 17. Holdning til påstanden: *"orgel, etter kjønn.*

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	90	84	87
Helt/Delvis uenig	10	16	13
N	22	30	52
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	89	84	86
Helt/Delvis uenig	11	16	14
N	28	31	59

Igjen finner vi at orgelmusikken skårer høyt på helt eller delvis enig, med 87 og 86 prosent for gudstjenestene. Ser vi på alderskategoriene for begge gudstjenestene, er det kun aldersgruppen 41-61 år som er merkbart lavere på helt enig, men desto høyere på delvis enig. For familiegudstjenesten ligger 41-61 år faktisk under 50 prosent på helt enig. "Utenfor/perifer" gruppen ligger på 86 prosent og gir ingen tydelige utslag.

Det vi kan slå fast, er at orgelmusikk får en høy skår og at dette er kanskje noe folk forventer å få i og rundt den gudstjenestelige ramme. Derfor, med en slik tilbakemelding orgelet får, kan vi konstatere at orgelet står trygt plassert på galleriet i Høvåg kirke som et aktivt instrument, foreløpig.

Tabell 18. Holdning til påstanden: *"Solosang/kor"*, etter kjønn.

familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	95	96	96
Helt/Delvis uenig	5	4	4
N	22	29	51
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	100	87	93
Helt/Delvis uenig		13	7
N	28	31	59

Solosang/kor skårer også meget høyt, med 96 prosent på familiegudstjenesten og 93 prosent på den ordinære. Positiviteten øker med alderen og et generelt høyt skår på helt ening.

Tabell 19. Holdning til påstanden: *"De liturgiske melodiene"*, etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	91	79	84
Helt/Delvis uenig	9	21	16
N	22	29	51
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvisenig	82	90	86
Helt/Delvis uenig	18	10	14
N	28	30	58

Når det gjelder liturgisk musikk, følger disse i hovedsak mønsteret at de skårer høyt på helt eller delvis enig. Det eneste som er å bemerke, er at kvinnene på familiegudstjenesten er merkbart lavere på helt enig enn delvis enig, sammenlignet med de andre under liturgispørsmålet. Gruppen "utenfor/perifer" ligger på samme nivå som

"Alle". Vi kan også fra alderskategoriene se at jo eldre du blir, desto mer øker positiviteten til liturgiske melodier.

Tabell 20. Holdning til påstanden: "Klokkeringing", etter kjønn.

familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	95	97	96
Helt/Delvis uenig	5	3	4
N	19	31	50
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	97	96	97
Helt/Delvis uenig	3	4	3
N	31	31	62

Klokkeringingen får også et meget høyt skår. Her er det faktisk ingen som er helt uenig i at dette liker jeg godt og gir mening. Igjen øker positiviteten med alderen. Ser vi salmesang, orgelmusikken, solosang/kor, liturgiske melodier og klokkeringing under ett, må man kunne si at disse uttrykksformene i gudstjenesten kommer meget godt ut både i den kvalitative og kvantitative undersøkelsen. Noen nyanser er det, men de stor svingningene uteblir. Hva dette skyldes er vanskelig å si, men at disse formene er godt integrert i den gudstjenestelige rammen, og at de store protester og reaksjoner uteblir, viser kanskje noe av tradisjonene som kirken og gudstjenesten rommer.

Spørsmål 13. *"Jeg ønsker i mye større grad andre musikalske former og uttrykk i gudstjenesten".*

"Æ føler meg ikkje hjemme med den musikkstilen , men æ går der".

Hvis vi bare fortsetter slik sånn her er det snart tomt her, skal vi da på dø og liv holde liv i det gamle? Alle andre tar vel litt grep hvis du tenker at dette går galt, men her skal vi bare sitte å ta imot små variasjoner på tekstrekker. Det revolusjonerer i hver fall ikke, det er lite som har skjedd med gudstjenesten som har forandra seg for meg. Veldig lite. Viljen til å få lov å gjøre noe. Hvorfor skal vi bare ha en kirkemusiker. Jeg ønsker i mye større grad andre musikalske former og uttrykk i Gudstjenesten". Steinar i 60—årene.

Som jeg var inne på tidligere under delspørsmålene i spørsmål 12, virker det som den tradisjonelle kirkemusikken, som er i bruk under gudstjenesten i dag, blir positivt mottatt. Men der er noen ytringer som er verd å legge merke til, ikke minst, *Steinar* som jeg refererer til i innledningen til dette spørsmålet. Noen ønsker andre former, og som en uttrykker det: *"Gjerne band"*. Og nye former ser ut til å bli godtatt bare det fungerer. Den eldre garde av mine informanter er opptatt av at lydnivået ikke blir for høyt og at verdigheten i kirkerommet blir ivaretatt. Som *Svanhild* i 70-årene sier: *"Band, da må man være forsiktig. Men vi må finne oss i at ting forandrer seg. Hva med egne ungdomsgudstjenester?"*

Når det gjelder den kvantitative undersøkelsen, kan det se ut til at det skjer noe med informantenes forhold til musikk og uttrykk under gudstjenesten som viser et noe annet bilde enn det vi fikk når vi spurte informantene direkte om salmer og liturgiske ledd. Påstanden som ble framstilt var: *"Jeg ønsker i mye større grad andre musikalske former og uttrykk i gudstjenesten"*. Slik svarte de:

Tabell 21. Holdning til påstanden: *"Jeg ønsker i mye større grad andre musikalske former og uttrykk i gudstjenesten"*, etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	74	54	62
Helt/Delvis uenig	26	46	38
N	19	28	47
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	52	70	61
Helt/Delvis uenig	48	20	39
N	27	30	57

Her ser vi at for begge gudstjenestene er det en tendens og ønske om forandring. For begge gudstjenestene, kan vi også slå fast at musikken ikke var særlig progressiv i uttrykket. Den kvantitative undersøkelsen viser derfor at de som ønsker andre musikalske former og uttrykk, er på 62 og 61 prosent, og gruppen som er uenig i dette er 38 og 39 prosent. Ser vi på alder, er der et ønske i alle kategoriene om en forandring

av former og uttrykk, men at 60+ har litt svakere skår, noe som ikke er unaturlig. Og igjen ser vi at gruppen "utenfor/perifer" ligger tett opp til kategorien "Alle".

Spørsmål 14. *"Hvis du ønsker andre musikalske former og uttrykk, kan du gi ett eller flere eksempler?"*

Informantene hadde her anledning til å skrive egne ønsker om musikalske former og uttrykk. Informasjonsmengden her er rimelig stor og det er ikke noe entydig bilde som tegner seg. Men for begge gudstjenestene er det noe som går igjen: *Mer lovsang, lovsangsteam, rytmer, solister, klassisk musikk, instrumental musikk, forskjellige instrumenter (et mangfold av instrumenter blir foreslått) og mer av det vi har i dag.* Forslagene spenner over et stort spekter, så her vil det bli en utfordring å imøtekomme alle ønsker. Men kanskje kan man ane et visst ønske om en litt lettere musikalsk gudstjeneste i form og innhold, med et litt større mangfold.

5.1.9 Gudsopplevelse og karismatikk: Spørsmål. 15 og 16

Spørsmål 15. *"Jeg fikk en opplevelse og følelse av Guds nærvær i gudstjenesten:"*

Siden den kvalitative undersøkelsen er gjennomført en god stund etter at gudstjenestene fant sted, er det vanskelig å få noe eksakt og konkret rundt enkelte tema og spørsmål. Følelsen og opplevelsen bærer preg av at tidsaspektet er avgjørende. Derfor gir ingen av mine informanter uttrykk for at de konkret kan rekapitulere en følelse av Guds nærvær under gudstjenesten. Men flere gir klare uttrykk for gode følelser generelt til det å gå og være på gudstjeneste. Mange liker å være på gudstjeneste, for det gir ro, ettertanke, refleksjon og, ikke minst, noe godt for sitt åndelig liv.

Informanten Kurt midt i 70-årene sier ofte han får noe under gudstjenesten og han har noen betraktninger som jeg tar med:

"Utlegging av tekst er spennende, ofte fornøyd med utleggingen. Jeg kommer for å få, ikke som kritiker, men hva vil du prest? Hva er din innfallsvinkel? Mye avhenger av dagsformen. Kom med et åpent sinn. Selve settingen gjør noe med deg. I en tid der for lite, der noe er hellig, det er jeg opptatt av.

Bøye hode for å gå inn i kirken. Historien. Ja det er noe veldig spesielt. Du går inn med en viss andakt i det hellige rommet. Den gamle klokkerbønnen. Du skal stemme sinnet til det du skal være med på. Komme tidlig til forberedelse”.

Informanten Klaus, som ikke er medlem, sier det slik:

”Jeg liker å være i gudstjeneste. Får ofte positivt utbytte, men det kommer særlig an på presten, synes jeg”.

Videre sier han:

”Liker ritualene. Selve gangen i gudstjenesten. Prosesjon liker jeg. Det høytidelige går gjennom en rutine. Kulturelt, at jeg liker det. Har sansen for uttrykksmåten, tilbedelsen, ofte er det mye glede..... fortvilelse..... store følelser. Flott lyrikk og flotte melodier. Mange salmer har kjempegode tekster”.

Begge disse informantene sier ikke noe konkret om de respektive gudstjenestene, men gir uttrykk for en opplevelse av noe i gudstjenesten som flytter dem i tid og rom, og at gudstjenesten gjør noe med dem. Om man kaller dette Gud eller noe kulturelt blir et definisjonsspørsmål ut fra personlig tro og inderlighet.

Går vi da til den kvalitative undersøkelsen får vi disse resultatene:

Tabell 22. Holdning til påstanden: *”Jeg fikk en opplevelse og følelse av Guds nærvær i gudstjenesten”*, etter kjønn.

familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	”Alle”
Helt/Delvis enig	67	70	68
Helt/Delvis uenig	33	30	32
N	21	30	51
Den ordinære gudstjenesten	M	K	”Alle”
Helt/Delvis enig	79	77	78
Helt/Delvis uenig	21	23	22
N	28	31	59

Undersøker vi kategorien ”Alle” på de to gudstjenestene, er det 68 og 78 prosent som fikk en opplevelse og følelse av Guds nærvær. Prosenten er høyest på den ordinære gudstjenesten. Går vi til alderskategoriene, øker gudsopplevelsen med alder for begge gudstjenestene. Ser vi på helt eller delvis enig, er tendensen at delvis enig er størst bortsett fra ett tilfelle, og det er kvinnene på den ordinære gudstjenesten. Men her er marginene små. Gruppen ”utenfor/perifer” deler seg omtrent på midten og er noe lavere enn ”Alle” kategorien. Det imponerende med svarene er kanskje at det er såpass mange

som sitter igjen med en fornemmelse av gudsopplevelse. Svakheten med undersøkelsen er at det ikke finnes flere direkte intervjuer rett etter gudstjenesten som kunne bekrefte og undersøkt dette ytterligere.

Spørsmål 16. ” Jeg fikk lyst til å løfte hender under gudstjenesten men jeg følte at det ikke passet:”

Grunnen for å ta med dette spørsmålet, er at i Høvåg har det vært en gruppering med karismatiske tendenser. Jeg hadde behov for å se om dette var noe man kunne få respons på.

Tabell 23. Holdning til påstanden: ” Jeg fikk lyst til å løfte hender under gudstjenesten men jeg følte at det ikke passet”, etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	”Alle”
Helt/Delvis enig	10	17	13
Helt/Delvis uenig	90	83	87
N	20	18	38
Den ordinære gudstjenesten	M	K	”Alle”
Helt/Delvis enig	19	13	16
Helt/Delvis uenig	81	87	84
N	27	30	57

Svarene er temmelig entydige. Spørsmålet er først og fremst om man hadde lyst til å løfte hender under gudstjenesten, men følte at det ikke passet. Dette skjer regelmessig på bedehuset, men kun en sjelden gang i kirken. 87 og 84 prosent er helt eller delvis enig i at de ikke fikk lyst til å løfte hender under gudstjenesten. I gruppen ”utenfor/perifer” sier 93 prosent at de ikke fikk lyst til å løfte hender. Utfra mine kvalitative intervjuer er der kun en som definerer seg som karismatiker, og det er *Steinar*. Han ordlegger seg slik:

”Slipper vi Den hellige ånd til, eller har vi så mye ferdiglaget opplegg at vi ikke slipper han til? Hvis folk blir minna om noe slipper vi det frem? Profeti, tungetale eller andre ting som Guds ånd minner oss om. Har vi opplegget så tømra at vi ikke har anledning til det?”

De fleste av mine informanter uttaler seg nøkternt om karismatikk og heller mot en reservert holdning. Informanten *Kurt* sier det slik: *”Jeg er ikke karismatiker. Blir det for mye, klarer jeg det ikke. Det blir vanskelig. Jeg blir beklemmt ved tungetale og lignende”*.

Anne, med en karismatisk fortid, uttaler: *"Piggane ute når jeg møter tungetale. Bedehuset, møter meg selv i døra etter Ungdom i oppdrag. Min fortid. Indoktrinert"*. Jeg tar med disse sitatene for å dokumentere noe av spenningen og klimaet rundt begrepet karismatikk og åndelige følelsesuttrykk representert ved å løfte hender.

5.2 Kommunikasjon og aktualitet

5.3.1 Gudstjenestens felleskap og alvor: Spørsmål. 17 og 18

Spørsmål 17. *"Jeg kunne ønske mer felleskap med de andre gudstjenestedeltagerne i gudstjenesten:"*

"Vil du bli kjent i bygda, må du være med i menigheten". Svanhild, 75 år.

Dette er et personlig spørsmål som går på kontakt, relasjon og synliggjøring for hver enkelt informant. Etter de samtale jeg har hatt med informantene, finnes det få uttalelser som direkte gir uttrykk for mer felleskap med de andre gudstjenestedeltakerne. Men det jeg har lagt merke til, er at de ofte gir uttrykk for at det er godt å være i Høvåg kirke, og at atmosfæren er god. Folk trives, og ingen har gitt uttrykk for at de direkte er utilpass og mistrives. I gudstjenestens etterkant er det som regel kirkekaffe, så den sosiale omgangen virker å være ivaretatt. Noen av informantene gir uttrykk for viktighetene av *"å bli sett"*, så at dette er et viktig tema som opptar mange, er udiskutabelt. Utfordringen blir nærhet og distanse.

Går vi til den kvantitative undersøkelsen, finner vi et par interessante funn. Tabell 24. Holdning til påstanden: *"Jeg kunne ønske mer felleskap med de andre gudstjenestedeltagerne i gudstjenesten"*, etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	84	42	58
Helt/Delvis uenig	16	58	42
N	19	31	50
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	46	39	42
Helt/Delvis uenig	54	61	58
N	26	28	54

For begge gudstjenestene er det 58 og 42 prosent som er helt eller delvis enig i utsagnet. Altså er det familiegudstjenesten som har det høyeste ønske om mer felleskap. Går vi så til underlagsmaterialet for familiegudstjenesten, viser det seg at det er mennene som skårer definitivt høyest på dette spørsmålet med 84 prosent, mot 42 prosent for kvinnene. Altså ser flere av mennene ut til å ha et behov for mer felleskap enn kvinnene. Faktisk dobbelt så stor andel. Underlagsmaterialet viser også at det er 60+ som er driveren for dette resultatet. Om dette er et resultat av eldre menneskers ensomhet og ønske om mer felleskap blir kun spekulasjoner. Ser vi på tallene fra den ordinære gudstjenesten, er ikke de fullt så entydige, selv om 60+ også her ligger høyest. Det vi kan antyde er, at utfra alderskategoriene øker ønsket om felleskap med årene gradvis. Ser vi videre på gruppen utenfor/perifer ligger den over "Alle" og har også det største utslaget på helt uenig.

Slik jeg tolker tallene, er ikke det store ønsket tilstede for mer felleskap, men at det ligger på et jevnt akseptabelt nivå med visse unntak, da særlig hos menn og særlig den eldre garde.

Spørsmål 18. "Jeg opplever gudstjenesten som et sted som tar livet mitt på alvor":

"Kirka med gudstjenesten er substans". Leif i 50—årene.

Jeg vil hevde at påstanden i spørsmål 18 er utfordrende og vanskelig å svare på, siden dette er avhengig av tid og sted og hvor du befinner deg i livet i møte med gudstjenesten. Mange av mine informanter gir uttrykk for å ha et generelt positivt forhold til gudstjenesten, selv om det finnes elementer man reagerer på. Selv om spørsmål 18 er en påstand som kan besvares med ja, nei eller vet ikke, er det viktig å se på nyansene i det kvalitative materialet jeg har samlet inn. Samtidig er det viktig å legge merke til at når man snakker om gudstjenesten, bruker informanten ofte ordet kirke og gudstjeneste om hverandre, derfor sitatet, *"Kirka og gudstjenesten er substans"*.

Så til den kvalitative undersøkelsen. En av mine informanter, *Morten*, har for ikke lenge siden opplevd en stor krise i livet og velger ordene slik: *"Når livet er vanskelig, er kirken et godt sted. En trøst, godt sted å være. Ritualene er der. Det blir en del ubesvarte, litt..... Men en blir litt aleine med vanskelighetene, okke som"*.

Leif, som liker å kalle seg aktivist, sier: "Er gudstjenesten bruknes for livet mitt? Gudstjenesten har en ramme.....er fasinert av den katolske, høykirkelighet. Litt mange barnegudstjenester.....litt lite intellektuelt utfordrende, litt mange ganger, banalt, så jeg ikke får så mye".

Lise sier det slik når jeg spør konkret om gudstjenesten: "En har jo ei tro, ikke veldig veldig heller, en tro har en jo. En tror jo, selv om en ikke går i kjerka hver søndag".

Klaus, som ikke er medlem av kirken, reflekterer slik om gudstjenesten: "Ambivalent forhold, positiv til tradisjonene og godt forhold til det, budskapet er positivt. Blir ofte provosert og synes det er kjedelig det som skjer. Går når det er anledninger for det. Ikke noe særlig verdi for meg å gå på gudstjeneste".

Senere i intervjuet sier han: "Jeg liker å være i gudstjeneste. Får ofte positivt utbytte, men det kommer særlig an på presten synes jeg".

Ruth, som er i 50—årene, kommer med denne bekjennelsen: "Ikke flittig gudstjenestedeltaker, men det er viktig. Noe mangler når ikke jeg har vært der".

Anne i 40—årene som har en glidende utvikling bort fra det kristne trosinnholdet, reflekterer slik:

"Går til gudstjeneste med et lett hjerte. Går ikke til nattverd. Trosbekjennelsen og bønner leser jeg ikke. Men jeg synger. Er litt delt. Alltid hatt en sterk tro, men har mista litt den...har nesten ikke tro nå. Det er ikke lett å tro. Påpakning. Noe ovenfra og ned og bedrevitere. Det liker ikke jeg. Helheten i kirka, vi har rett og dere har feil. Forventing til å være sånn og sånn. Når jeg var 16-18 år var jeg frelst. Ungdom i oppdrag.....".

Videre sier hun:

"Godt for samfunnet, lokalmiljøet å være en del av det. Vil ikke melde meg ut. Kristne verdiene stemmer overens med meg. Samfunnet har godt av det. Den kulturelle biten med kirken er viktig. Hadde det vær åpna for å komme som ikke kristen, men som felleskap? Synes det er interessant å diskutere åndelige ting..... For et samfunn er det ikke bra å miste det åndelige og kirka.....tror du mister noe kjempeviktig. Bidra til et felleskap... ligger det noe veldig trygghet i. Kanskje skal jeg si jeg er en kristen, for den har et felleskap som er viktig. Det kollektive. Mer tid, til refleksjon. Skulle jeg gått et sted for å få åndelig påfyll var det nok der jeg hadde gått".

Som vi ser, er konfliktstoffet og meningen rundt gudstjenester og kirke utfordrende. Men at gudstjenesten er en viktig arena som mange har et eget personlig forhold til, er tydelig. Dette gjelder både på det individuelle, kollektive og sosiale planet. Det som også slår meg, er at tvisynet, på den ene og den andre siden, blir tydelig.

Enkelte ganger kan det se ut til at de som har definert seg utenfor kirkens bekjennelse under samtalens begynnelse snakker seg mer eller mindre inn i den etter hvert. Og at det å slippe troen og tilhørigheten er vanskelig.

Klaus som meldte seg ut av kirken som 18-åring, sier det slik når vi snakker om gudstjenesten og kirka som tradisjonsbærer: "..... men det er ikke sikkert jeg hadde tatt bryet til å melde meg ut i dag".

Utfra det vi har hørt, kan vi kanskje mer eller mindre slå fast at for de fleste av informantene er gudstjenesten et sted som tar livene på alvor og som skaper refleksjon. Går vi så til den kvantitative undersøkelsen, får vi disse resultatene.

Tabell 25. Holdning til påstanden: "Jeg opplever gudstjenesten som et sted som tar livet mitt på alvor", etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	86	80	85
Helt/Delvis uenig	14	20	15
N	22	31	52
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	96	86	91
Helt/Delvis uenig	4	14	9
N	28	28	56

For kategorien "Alle" ser vi at 85 og 91 prosent er helt eller delvis enig i at gudstjenesten er et sted som tar livet på alvor. Begge gudstjenestene skårer høyt, med marginale forskjeller, men den ordinære gudstjenesten litt høyere enn familiegudstjenesten. Ser vi på alderskategoriene, viser det at alder er avgjørende for om du mener gudstjenesten tar livet ditt på alvor. Gruppen "utenfor/perifer" ligger i overkant av 70 prosent på helt eller delvis enig, litt lavere enn det generelle bildet. Det vi kan konkludere med er at det er en klar forståelse fra informantene om at gudstjenesten tar livet deres på alvor, både for menn og kvinner og at alder spiller inn som en viktig faktor.

5.3.2 Temaer: Spørsmål. 19 og 20

Spørsmål 19. *"Kryss av to temagrupper nedenfor som du gjerne skulle ønske ble tydeligere aktualisert i gudstjenesten:"*

- A. Det kristne håpet.
- B. Valget mellom frelse og fortapelse.
- C. De globale utfordringene: Fattigdom, miljø, solidaritet, innvandring
- D. Kristenlivets trosmessige utfordringer: Tro, tvil, det ondes problem.
- E. Samlivsproblematikk, samlivsmoral.
- F. Åndsforkynnelse: Bønn, nådegaver, under og tegn.
- G. Innføring /undervisning i kristen lære.

Før jeg går inn på tallene fra den kvantitative undersøkelsen, synes jeg det er interessant å fremstille noe av hva mine informanter fra den kvalitative undersøkelsen mente om temaer og innhold i gudstjenesten. Hva de savnet, ønsket og reagerte på.

Kurt på 75 år sa det slik om valg av tema: "Ensomhet.....mange former for ensomhet".

Aktivisten Leif i 50—årene hadde denne vinklingen: "Litt mange barnegudstjenester—litt lite intellektuelt utfordrende. Litt mange ganger banalt, så jeg ikke får så mye. Tenke globalt handle verbalt. Det savner jeg litt kirken".

Morten på 35 år, som jobber i helsevesenet, reflekterte slik: "De dype teologiske og etiske spørsmål er kanskje ikke stedet for gudstjenesten. Gudstjenesten er ikke rette plass for temaer". Et tema Morten nevner er: "Når Gud ikke svarer og er stille".

Lise i 20—årene, med to små barn, sier: "Har ikke tenkt så mye rundt det, men hadde det vært temaer som..... hadde det kanskje vært aktuelt å komme".

Klaus på 45 år sier det slik:

"Gudstjenesten burde legge mer vekt på den filosofiske delen av budskapet., ved siden av det åndelige. Kirken er lite relevant. Litte grann, på en måte at folk ikke opplever det relevant. Du har og lever et kirkeliv og et vanlig liv. Har budskapet verdi i hverdagen? Bibelhistorien der og livet vårt her, det er ikke sikkert at de kobler det. Aktualisering av tekstene. Vi snakker om 2000 års tekster".

Ruth på 50 år er av denne mening: "Kirka er unnfallenhet på en del temaer. Mye svada, kirkas syn for ukklar på viktige spørsmål. De er for politisk korrekte, må stå for noe. Veilederrollen har ikke kirken".

Svanhild på 75 år kommer med et hjertesukk: "Hører ikke så mye om synd mer"

Steinar i 60—årene sier: "Nåde-gaver, det er noe du ikke hører i gudstjenesten som er en vesentlig ting og viktig for menigheten. Prøving av ånder, profetisk budskap, tungetale å ha tungetale".

Anne i 40—årene sier: "Hvorfor er vi med hverandre som vi er? Alle aspekter, sykdom, miste noen. Ta bort det kristne synes jeg er interessant, ikke bare at vi skal møtes igjen.

Menneskeverd. Vi er forskjellige. Åpen for legning, kirka strider mot det jeg står for".

Det er spennende å høre de forskjellige informantenes syn på tema og aktualitet. Utfordringen for kirke og prest tydeliggjøres at ønskene og temaene blir mange og til dels forskjellige. Det er bare én informant, *Svanhild*, som etterspør forkynnelsen om synd. Den unge tobarnsmoren har nok ønsker, men finner det vanskelig å formulere hva dette er, noe som også et interessant svar.

Undersøker man sitatene fra informantene, mener jeg det finnes noen felles trekk, og de kan kanskje sammenfattes i et ønske om temaer med en viss relevans for livet. Ensomhet, det å miste noen, menneskeverd/etikk, samfunnsspørsmål, når Gud ikke svarer, ikke svada og en fornuftig utlegging av tekstene er noe som går igjen. Kanskje kan man ane ønske om en mer jordnær og positiv optimistisk håpsforkynnelse?

Hva så med informantene fra den kvantitative undersøkelsen?

Tabell 26. Holdning til påstanden: "Kryss av to temagrupper nedenfor som du gjerne skulle ønske ble tydeligere aktualisert i gudstjenesten", etter kjønn.

	A	B	C	D	E	F	G	Sum
Familiegudstjenesten menn	21	11	13	13	11	8	23	38
Familiegudstjenesten kvinner	30	9	13	11	5	18	14	56
Den ordinære gudstjenesten. Menn	32	8	13	13	2	15	17	52
Den ordinære gudstjenesten. Kvinner	18	5	14	20	11	16	14	55
"Alle"	25	10	13	14	7	14	17	
Rangering	1	5	4	3	6	3	2	
N								101

Slik ble resultatet:

1. Det kristne håpet. (A)
2. Innføring /undervisning i kristen lære. (G)
3. Kristenlivets trosmessige utfordringer: Tro, tvil, det ondes problem. (D)
3. Åndsforkynnelse: Bønn, nådegaver, under og tegn. (F)
4. De globale utfordringene: Fattigdom, miljø, solidaritet, innvandring. (C)
5. Valget mellom frelse og fortapelse. (B)
6. Samlivsproblematikk, samlivsmoral. (E)

Det som slår meg når resultatet foreligger, er at frelse og fortapelse og samlivsproblematikk ikke skårer høyere, men ligger på de to nederste plassene. Dette er interessante funn i en liten bygdekirke/menighet midt i bibelbeltet, og når denne oppgaven skrives er det fullt trykk på homofilis spørsmålet i kirken. At også livets utgang angående frelse og fortapelse ikke er et spørsmål som vektes tydeligere av informantene, sier litt om at det kanskje er skjedd en endring på enkelte områder. Det kristne håpet er en klar vinner og underbygger et ønske om at temaer vinklet mot det positive og lyse i kristendommen burde bli mer aktualisert. Dette er tendenser som jeg mener vi kan finne igjen i den kvalitative undersøkelsen. På andre og delt tredje plass kommer *innføring og undervisning i kristen lære* og *kristenlivets trosmessige utfordringer: tro, tvil, det ondes problem*. Det er interessant å se at ønsket om kunnskap og undervisning skårer så høyt og at kristenlivets alvor om tro, tvil og ondskap blir vektlagt såpass sterkt. At karismatikk representert med åndsforkynnelse ligger midt på treet, kan tolkes at dette er et tema som informantene er moderat opptatt av eller noe

splittet i, noe vi også kan finne igjen i den kvalitative undersøkelsen. Det at vårt samfunnsengasjement gjennom globale utfordring kommer tredje sist, overrasker litt. Jeg hadde kanskje regnet med at dette temaet ville kommet høyere opp, men undersøker ser vi alderskategoriene, er det tydelig at 0-40 år er mer opptatt av dette enn de eldre aldersgruppene.

Det neste spørsmålet 20 henger sammen med spørsmål 19 og lyder som følger:

Spørsmål 20. Finnes det andre temaer som du mener bør aktualiseres tydeligere i gudstjenesten?

Av de informantene i den kvantitative undersøkelsen som skrev om ønskede temaer, begynner jeg først med noen mannlige informanter fra begge gudstjenestene:

"Nestekjærlighet, den hellige ånds virke".

"Familie i fokus".

"Søke Jesus Kristus".

"Generelle filosofiske problemer i etikk. Utfordringer i samfunnet. Moral".

"Felleskapet i den kristne kirke i Høvåg – i Norge, i verden".

"Alle fra A -G er viktige og hører sammen".

Så noen kvinnelige informanter:

"Fordypning i ordet".

"Hvordan og hva kjærligheten gjør livet rikere. Kjærligheten blant oss mennesker, som egentlig er Guds kjærlighet".

"Kristen i hverdagen".

"Generelt sett grundig bibelundervisning".

"Samliv ekteskap mellom kvinne og mann".

"Nåde gave – framtiden".

"Familien i Guds hus".

"Raushet, kjærlighetens sprengkraft".

"Tro, tvil, det ondes problem. Jesu gjenkomst".

Ut fra disse ønskene om temaer og noen til, har jeg laget disse kategoriene:

1. Etikk/moral
2. Hellig ånd/nådegaver,
1. 3.Nestekjærlighet/kjærlighet,
2. 4.Ordet om Jesus,
3. 5.Kristen i hverdagen/ tro tvil
4. 6.Håp/Fortapelse/ondskap.
5. 7.Familien/samliv

Disse temaene er ikke satt i prioritert rekkefølge, men tas med som et supplement til resten av undersøkelsen. Det meste av det som kommer frem av temaer i svarene, tangerer mange av de kategoriene jeg spurte om i det foregående spørsmålet. Ser vi spørsmålene under ett, mener jeg at det finnes en god del tangeringspunkter. Noen nyanser er det, men at syndsbegrepet er så lite synlig er verd å merke seg. Karismatikken er det forskjellig syn på. Men ønske om temaer rundt et positivt menneskesyn, relasjoner, håp og kristenlivets utfordringer, mener jeg det er dekning for å hevde.

5.3.3 Spontanitet og ordenes kommunikativitet: spørsmål 21 og 22

Spørsmål 21. "Jeg ønsker en gudstjeneste som er mer spontan og fri i formen:"

Jeg har valgt to gudstjenester med temmelig forskjellig karakter. En familiegudstjeneste og en ordinær gudstjeneste. Den ordinære gudstjenesten var også inngangen til den nye gudstjenestereformen, så dette bør man ha som et bakteppe når vi undersøker denne påstanden.

Anne på 40 år sier det slik: "Trives best når ikke det så høytidelig. Uhøytidelighet, liker jeg det. Går på gudstjeneste når det er barn".

Steinar 65 år, som er karismatiker, er tydelig på:

"Jeg tror variasjon er tingen, og vi må satse på at de yngre familiene. De har sagt til meg at vi må bare holde på med det gamle, lenge, men æ har gått her i 40-50 år og æ liker det fortsatt ikke, men æ gå der like- vel. Ungane har ikke løst å være med. Det blir tungt. Høykirkelige stilen liker jeg ikke, mer lavkirkelighet".

Klaus 45 år, som kaller seg ikke kristen, sier: "Liker pomp og prakt mer en det helt nede på gulvet. Det dagligdagse i gudstjenesten liker ikke jeg, liker å bli flyttet i tid og rom".

Tobarnsmor Lise i 20-årene, sier: "Jeg liker den høytidelige biten, men det må ikke være for alvorlig".

Morten på 35 år ser det slik: "Ønsker å bevare en del, litt konservativ, tradisjoner viktig men og fornyelse må til. Tilpasning til ungdom, inkludering".

Leif på 55 år, og aktivist, sier: "Jeg har sans for katolikkene. De appellerer til mange sanser, samme med den russisk ortodokse kirke og, med ikonet og den tradisjonen der.....man må være kulturåpne.... De kan ha noe å tilføre".

Igjen ser vi at reaksjonene er forskjellige. Noen ønsker forandring, mens andre vil gjerne beholde mye av det bestående. Flere gir uttrykk for at fornyelse er viktig, men hva denne fornyelsen består i blir litt uklar. Flere jeg har snakket med sier at det katolske har de sans for, og da gjerne i forståelsen av litt pomp og prakt blandet med litt mysterium. Åpenhet for nye former innen gudstjenesten er der, men tradisjonene ser ut til å stå meget sterkt.

Går vi til den kvantitative undersøkelsen, får vi disse tallene:

Tabell 27. Holdning til påstanden: "Jeg ønsker en gudstjeneste som er mer spontan og fri i formen", etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	53	56	54
Helt/Delvis uenig	47	44	46
N	19	29	48
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	44	47	45
Helt/Delvis uenig	56	53	55
N	28	30	58

Her ser vi at familiegudstjenesten er den som er mest positiv til en mer spontan og fri gudstjeneste. 54 prosent er helt eller delvis enig i dette sammenlignet med 45 prosent på den ordinære gudstjenesten. Ser vi på underlagsmaterialet, er det interessant å se at helt ening i spørsmålet er størst på den ordinære gudstjenesten for

begge kjønn, men at delvis enig er klart større på familiegudstjenesten.

Alderskategorien 60+ er de som har færrest helt enig.

Det vi kan slå fast er at totalen i familiegudstjenesten har et større ønske om mer spontan og fri form. Men undersøkelsen viser også en klar tendens, at for den ordinære gudstjenesten, er det spontane og frie også ønskelig.

Spørsmål 22. "Jeg følte at bønnene og ordene i liturgien kommuniserte godt inn i min virkelighet:"

"Ritualene er hyggelige og har en verdi". Klaus, 45 år.

Mye av det jeg har vist til i den kvalitative undersøkelsen, viser at liturgi og gangen i gudstjenesten blir mottatt på en positiv måte med noen få unntak og nyanser. Derfor synes jeg *Klaus* sitt sitat kan stå som en inngang til dette spørsmålet. I spørsmål 26 går jeg mer inn på de forskjellige liturgiske leddene i gudstjenesten, så jeg velger nå å gå rett på den kvantitative undersøkelsen.

Tabell 28. Holdning til påstanden: "Jeg følte at bønnene og ordene i liturgien kommuniserte godt inn i min virkelighet", etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	77	70	73
Helt/Delvis uenig	23	30	27
N	18	27	45
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	86	86	86
Helt/Delvis uenig	14	14	14
N	28	30	58

Siden familiegudstjenesten hadde lite liturgisk stoff som kjennetegner en vanlig ordinær gudstjeneste, bør disse tallene tolkes i den sammenheng. Familiegudstjenesten får 73 prosent helt eller delvis enig, litt lavere enn den ordinære gudstjenesten, som fikk 86 prosent. Går vi til alderskategoriene for begge gudstjenestene, er det igjen den eldre

garde som skårer høyest. Når det gjelder "utenfor/perifer" gruppen, ligger den litt lavere enn "Alle" for begge gudstjenestene.

En foreløpig konklusjon er at ritualene holder seg godt og bærer i seg en sterk tradisjon, noe som alderskategoriene viser.

5.3.4 Lesning, personlig kristne og barnevennlig: Spørsmål 23 -25

Spørsmål 23. "Mye av det som fremføres av tekst leses så fort og overfladisk at jeg ikke får tid til å la det synke inn":

"Kanskje skulle kirken vært tydeligere på språket". Morten, 35 år.

En gudstjeneste har som sagt mange ord. Derfor hadde jeg et ønske om å undersøke hvordan gudstjenestedeltakerne reagerte på denne ordmengden og hvordan tekster og ord ble fremført. Er det da slik at *Morten* har rett når han uttrykker at kirken skulle vært tydeligere angående språket? Og at hjertesukket til *Kurt* er berettiget: "Lese tydelig og greit. Ikke snakk for fort. Lese tydelig".

Vi går til den kvantitative undersøkelsen.

Tabell 29. Holdning til påstanden: " "Mye av det som fremføres av tekst leses så fort og overfladisk at jeg ikke får tid til å la det synke inn", etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	48	54	51
Helt/Delvis uenig	52	46	49
N	19	28	47
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	68	41	54
Helt/Delvis uenig	32	59	46
N	28	29	57

Kategoriene "Alle" viser at begge gudstjenestene ligger i overkant av 50 prosent på denne påstanden. Det vil si at over halvparten av informantene synes at det leses for fort og overfladisk, slik at innholdet ikke får tid til å synke inn. For en kirke som vektlegger ordet så sterkt, er dette et tankekors. Ser vi på underlagsmaterialet, gir ikke

det et entydig bilde, men det kan se ut til at de eldre ikke reagerer så sterkt på påstanden som den yngre del av gudstjenestedeltakerne. Dette kan igjen skyldes at de eldre er vant til gudstjenestens terminologi, liturgi og form og av den grunn henger mer med. Kategorien "utenfor/perifer" ligger tett opp til kategorien "Alle".

Spørsmål 24. " Jeg mener gudstjenesten taler mest til de personlige kristne:"

"Ikke lett å tro. Påpakning. Noe ovenfra og ned og bedrevitere. Det liker ikke jeg. Helheten i kirka, vi har rett og dere har feil". Anne, 45 år.

Er det slik Anne sier at det er noe ovenfra og ned med kirken? Hvis du ikke definerer deg innenfor den kristne sfære, så er gudstjenesten et lite egnet sted for den som står i randsonen, eller utenfor? Den kvantitative besvarelsen gir disse tallene.

Tabell 30. Holdning til påstanden: " Jeg mener gudstjenesten taler mest til de personlige kristne", etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	68	44	54
Helt/Delvis uenig	32	56	46
N	19	27	46
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	55	62	59
Helt/Delvis uenig	45	38	41
N	27	31	58

54 og 59 prosent mener at gudstjenestene taler mest til de personlig kristne, altså en differanse på fem prosent mellom de to gudstjenestene. Ser vi på kjønnsbalansen, er det mennene på familiegudstjenesten som er mest helt og delvis enig i påstanden, mens det er kvinnene på den ordinære gudstjenesten som er mest helt og delvis enig. Ser vi på alderskategoriene, er det interessant å merke seg at familiegudstjenesten har et mye høyere skår på helt ening i påstanden enn den ordinære gudstjenesten, men at den ordinære gudstjenesten har et høyere skår på delvis enig. Hva denne forskjellen innebærer er vanskelig å si, men det kan være et utslag av litt mer kritiske og

kirkefremmede informanter på familiegudstjenesten. Disse går på grunn av barn eller barnebarn som er med på aktiviteter i kirken og gudstjenesten. De delvis enige finner vi på den ordinære gudstjenesten, da disse kirkegjengere kommer for sin egen tros skyld. Dåpsfamiliene kommer grunnet en sterk tradisjon som er tuftet på mange generasjoner før dem, og viser dermed en sterkere tilhørighet til kirkens mangfold.

Spørsmål 25. "Gudstjenesten burde bli mye mer barnevennlig for å komme barnefamiliene bedre i møte:"

"Når du taler godt til barn, hører også de voksne". Morten, 45 år

Noe av utfordringen med påstanden i spørsmål 25 er at vi har med to forskjellige gudstjenester å gjøre, en familiegudstjeneste med barna i fokus, og en ordinær gudstjeneste med ny liturgi, dåp og nattverd. Derfor blir utfordringen å vurdere hver gudstjeneste for seg, for så å sammenligne.

Flere av informantene gir uttrykk for at barna er viktige å ha med i gudstjenesten, slik *Morten* på 35 år gjør:

"Viktig å favne om barn og holde sin identitet og tradisjon, ikke kaste alt over bord. Barn har godt av å kjede seg, gå inn i et annet rom. Det å samles i et kirkerom og ta del i noe de ikke helt forstår. Den høytidelige stemningen. Ungene synes det er ok. Det var jo et godt sted å være".

Det er også han som kommer med sitatet jeg begynner med. Det å tale godt til barn gjør at voksne også hører bedre etter.

Anne på 45 år, som definerer seg i randsonen av kirken, sier: *"Går på gudstjeneste når det er barn"*.

Steinar på 65 år sier: *"Den generasjon som er viktigst er den som kommer. Det er for neste generasjon vi lager kirke"*.

Ruth i 50-årene kommer med et hjertesukk: *"Jeg er ikke nauden, så ikke snakk til meg som et barn"*.

Slik jeg oppfatter mine informanter, er det få som har problemer med at gudstjenesten gir større rom for at barna skal være med. Om det er å bli mer barnevennlig på bekostning av det tradisjonelle, er vanskelig å si. Det jeg opplever flere uttrykker, er at de er redde for at dette ikke må innebære en forflating av innholdet i gudstjenesten. Egne barnegudstjenester er ofte noe som går igjen, men at også barn

hører med og er viktige i de ordinære gudstjenestene, finner jeg stor aksept for. Selv om barn er med i gudstjenesten, så er det ikke slik at alt må være på barns premisser hele tiden. Men at barne—og voksenverdenen møtes blir viktig.

Så til den kvantitative undersøkelsen.

Tabell 31. Holdning til påstanden: "Gudstjenesten burde bli mye mer barnevennlig for å komme barnefamilie bedre i møte:", etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	65	54	58
Helt/Delvis uenig	35	46	42
N	20	28	48
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	53	63	58
Helt/Delvis uenig	47	37	42
N	26	29	55

Ser vi på "Alle", kommer begge gudstjenestene likt ut med 58 prosent helt eller delvis enig, men noen variasjoner finner vi. Det er flest menn på familiegudstjenesten og flest kvinner på den ordinære gudstjenesten som er mest enig i påstanden. Går vi til alderskategoriene, er det 0-40 år på begge gudstjenestene som er mest positive til påstanden, noe som ikke er overraskende da det er her vi finner de fleste barnefamilie. Gruppen "utenfor/perifer" kommer temmelig likt ut med kategorien "Alle".

Det vi kan slå fast, er at det er en overvekt av informanter som mener at gudstjenesten gjerne kan bli mer barnevennlig for å komme barnefamilier i møte. Men at dette ikke må gå på bekostning av innhold og at gudstjenestene ikke mister sin substans.

5.3.5 Gir gudstjenestens elementer mening? Spørsmål 26 a-i

Spørsmål 26. "Disse elementene og uttrykkene nedenfor gir mening for meg i gudstjenesten:"

Under dette spørsmålet ønsket jeg å stille spørsmål ved de mest sentrale leddene i gudstjenesten. Noen av spørsmålene som går fra a-i overlapper kanskje litt ved første gjennomlesning med deler fra spørsmål 12. Delspørsmål G, hvor jeg spør om nattverden, kan oppleves slik. Det jeg konkret ønsker med spørsmålet 26, er hvilken mening nattverden gir den enkelte informant i gudstjenesten, ikke om man liker å stå eller knele, slik som i spørsmål 12 .

Jeg har også tatt med noen sitater fra den kvalitative undersøkelsen for å underbygge temaene med noen reaksjoner fra informantene. Vi begynner med liturgien.

5.3.5.1 Liturgi, forbønn, syndsbejennelse, Fader vår

Å synge liturgien

"De liturgiske leddene. Ja det er flott og det liker jeg. Jeg er veldig glad i liturgi". Kurt, 75 år.

"Ikke vant til liturgi men jeg liker det". Svanhild, 75 år.

Tabell 32. Holdning til påstanden: "Å synge liturgien" etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	72	63	67
Helt/Delvis uenig	28	37	33
N	18	27	45
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	74	69	71
Helt/Delvis uenig	26	31	29
N	27	29	56

Å synge liturgien gir et skår for på 67 og 71 prosent for begge gudstjenestene under rubrikken "Alle". Tallene er temmelig like for begge gudstjenestene, kun med små variasjoner. Det at omtrent $\frac{3}{4}$ av informantene responderer positivt på liturgi, er interessant. Det vi kan si om alderskategoriene, er at liturgien får større gjennomslag jo eldre informantene blir. Der er en liten forskjell på kjønnene hvor, kvinnene er mest tilbakeholdne. Gruppen "utenfor /perifer" ligger omtrent helt likt med kategorien "Alle"

B. Forbønn

"Bønner går rett forbi. Føler ikke jeg er der at..... jeg tror blir det feil for meg å be." Anne, 45 år.

Tabell 33. Holdning til påstanden: "Forbønn" etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	76	81	80
Helt/Delvis uenig	24	19	20
N	17	27	44
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	89	85	87
Helt/Delvis uenig	11	15	13
N	27	29	56

For "Alle" ligger forbønn for begge gudstjenestene på 80 og 88 prosent. Her er kjønnsforskjellen rimelig liten. Igjen ser vi at vektingen og viktigheten informantene legger i forbønn, stiger med alderen. Faktisk skårer 60+ henholdsvis 100 og 95 prosent for gudstjenestene. Gruppen "utenfor/perifer" ligger litt under "Alle" kategorien på dette spørsmålet, men marginene er små.

C. Syndsbekjennelse

"Selve settingen gjør noe med deg. I en tid der for lite er hellig, det er jeg opptatt av. Bøye hode for å gå inn i kirken". Kurt, 75 år.

Tabell 34. Holdning til påstanden: "Syndsbekjennelse", etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	78	86	82
Helt/Delvis uenig	22	14	18
N	18	28	46
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	89	90	89
Helt/Delvis uenig	11	10	11
N	27	30	57

Syndsbekjennelsen skårer litt høyere for den ordinære gudstjenesten målt opp mot familiegudstjenesten, 89 mot 82 prosent. På den ordinære gudstjenesten er

kjønnsforskjellene så godt som like. Kvinnene er litt mer positive på familiegudstjenesten. Tendensen er den samme, at meningen med dette leddet i gudstjenesten øker med alderen. Når det gjelder "utenfor/perifer" gruppen får disse her et skår på 70 prosent på helt eller delvis enig og 30 prosent på helt eller delvis uenig, altså litt lavere enn "Alle". Dette kan forståes ut fra at synd og syndsbegrepet ikke klinger like godt i alles ører.

D. Fader vår

"Synge Fader vår er flott". Kurt, 75 år.

Tabell 35. Holdning til påstanden: "Fader vår", etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	89	93	91
Helt/Delvis uenig	11	7	9
N	19	28	47
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	96	93	95
Helt/Delvis uenig	4	7	5
N	28	29	57

Tallene her taler for seg selv. 91 og 95 prosent mener at Fader vår gir mening i gudstjenestene. Det er en tanke høyere på den ordinære gudstjenesten, men temmelig likt for kjønn. Ellers følger det vanlige mønsteret, med økning for alder og "utenfor/perifer" noen få prosent lavere. Til orientering har jeg valgt Fader vår ut fra 1978—oversettelsen av Bibelen. Vår Far, som den heter nå, var ikke innarbeidet når oppgaven ble gjort.

5.3.5.2 Trosbekjennelse og Velsignelse

E. Trosbekjennelse

"Jeg er ikke med på Fader vår og trosbekjennelsen, men salmene synger jeg av full hals. Et sted setter jeg grensen. Synes det blir feil å dra til med trosbekjennelsen når jeg ikke tror".

Klaus, 45 år.

Tabell 36. Holdning til påstanden: "Trosbekjennelse", etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	80	89	85
Helt/Delvis uenig	20	11	15
N	20	27	47
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	92	89	91
Helt/Delvis uenig	8	11	9
N	27	29	56

Igjen ser vi høye skår for begge gudstjenestene. Den ordinære gudstjenesten skårer litt høyere enn familiegudstjenesten, henholdsvis 91 mot 85 prosent. Tendensen er den samme som i det foregående angående alder og "utenfor/perifer" gruppen.

For ikke å gjenta meg selv, velger jeg å kommentere disse elementene og uttrykkene i gudstjenesten isammen, da de gir temmelig likt skår i alle kategorier. Ser vi på familiegudstjenesten ligger "Alle" for velsignelsen, prekenen, dåp og nattverd fra 90 til 94 prosent. For den ordinære gudstjenesten ligger "Alle" på 91 til 95 prosent.

F. Velsignelsen

"Nådehilsen og velsignelse. Det er hyggelig". Klaus, 45 år.

Tabell 37. Holdning til påstanden: "Velsignelse" etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	90	96	93
Helt/Delvis uenig	10	4	7
N	21	24	45
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	100	90	94
Helt/Delvis uenig		10	6
N	21	29	50

5.3.5.3 Preken, dåp og nattverd

G. Preken

Noen sitater:

"Talen må ikke vannes ut. Prestens tale er et veldig viktig punkt. Vannes det ut vannes gudstjenesten ut. 15 minutter. Morten, 35 år.

"Hvis forkynnelsen skal ha noe verdi..... Det må kjennes litt ekte og oppleves litt sånn. Forkynnelse erfart på erfaringer. Men talen er ikke avgjørende". Leif, 55 år.

Tabell 38. Holdning til påstanden: "Preken", etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	90	89	90
Helt/Delvis uenig	10	11	10
N	21	29	50
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	96	90	93
Helt/Delvis uenig	4	10	7
N	26	30	56

H. Dåp

"Dåpsfamilien sitter under hele gudstjenesten, og får inn noe da". Svanhild, 75 år

"Ønsker å døpe barna. Vil at de skal vokse opp døpt. Er jo døpt sjøl". Lise i 20—årene.

Tabell 39. Holdning til påstanden: "Dåp", etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	90	97	94
Helt/Delvis uenig	10	3	6
N	20	30	5057
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	96	94	95
Helt/Delvis uenig	4	6	5
N	27	30	

I. Nattverd

"Nattverden er en del av gudstjenesten. Ikke alt". Leif, 55 år

"Går til gudstjeneste med et lett hjerte. Går ikke til nattverd, leser ikke bønner og trosbekjennelse. Men jeg synger" Anne, 45 år.

Tabell 40. Holdning til påstanden: "Nattverd", etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	85	96	92
Helt/Delvis uenig	15	4	8
N 48	20	28	48
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
H/D enig	93	90	91
H/D uenig	7	10	9
N 57	27	30	57

Tallene her sier litt om hvor innarbeidet og godt disse uttrykkene blir mottatt av informantene. Det at også prekenen skårer så høyt sammenlignet med dåp, nattverd og velsignelse, er verd å merke seg, noe jeg vil komme tilbake til i analysen. Et annet trekk ved de fleste uttrykkene under denne sekvensen (unntatt å synge liturgien og syndsbekjennelsen), er at mennene ligger litt lavere på familiegudstjenesten enn kvinnene. Og kvinnene ligger litt lavere på den ordinære gudstjenesten enn mennene. Marginene er små, men tendensen er interessant. Det vi kan antyde, er at disse uttrykkene står sterkt, og at alderen har noe å si for hvordan man vektet disse viktige elementene i gudstjenesten.

5.3.6 presten: Spørsmål 27 og 28

Spørsmål 27. *"Presten klarte å tale inn i min konkrete livssituasjon:"*

"Hvis forkynnelsen skal ha noe verdi..... Det må kjennes litt ekte og oppleves litt sånn. Forkynnelse erfart på erfaringer". Leif, 55 år.

Prestens preken eller tale er alltid et spennende tema å gå inn i. Hvordan reagerer gudstjenestedeltakerne på det presten hadde å si? Talt han for lenge, var han god å høre på og hadde han noen aktuelle, gode poenger? Noen av mine informanter fra den kvantitative undersøkelsen har vanskeligheter med å huske prestens tale på den

gudstjenesten de var på, da intervjuet er tatt opp en stund etter at talen ble holdt. Noen nyanser kommer frem, men de fleste informantene har meninger om talen, enten på et generelt grunnlag og noe mer konkret til den bestemte gudstjenesten. La oss høre hva noen informanter sa:

Kurt hadde denne refleksjonen: *"Har du en godt utlagt preken der knaggene er godt lagt ut, huskes disse knaggene lenge etter. Gudstjenestens høydepunkt er talen"*.

Leif, som også er personen far åpningssitatet sier videre: *"De tekstene ho har. Det er en Refleksjon over de. En opplevelse over at det ligger en kjerne av noe sånt ... sant menneskelig, ekte og opplevd noe"*. Leif, 55 år

Klaus, som ikke definerer seg som kristen, kom med dette: *"På tomannshånd er prester reflekterte med mye å fare med om livet og samfunn. Uinspirert når de holder preken. Det er provoserende. Ymse med det jeg har hørt"*.

Morten er litt mer konkret angående talen han hørte, og sier: *"Smak og behag. Talen var vakker, den var ekte ment og oppriktig fra presten. Den tok innover seg det kristne ordet på en trøstende måte"*.

Lise i tyveårene, den yngste av informantene, opplevde dette: *"Presten prata som folk forsto. Presten var rolig, men typene er forskjellige. Ofte så synes jeg det har vært litt, ja litt tungt, kanskje. Synes ikke hun var så alvorlig, lettere å sette seg inn i det hun prata om"*.

De fleste informantene er opptatt av innhold, hvor ord som: *"Ekte ment, lettere å sette seg inn i hva hun prata om, sant menneskelig, knagger å henge prekenen på og det provoserende når presten virker uinspirert"*, dukker opp. Det innholdsstyrte kan se ut til å være avgjørende ut fra mine informanternes mening. Men hva mener så informantene fra den kvantitative undersøkelsen? De kommer med sin mening kun få minutter etter at gudstjenesten var ferdig?

Tabell 41. Holdning til påstanden: *"Presten klarte å tale inn i min konkrete livssituasjon"*, etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	89	80	84
Helt/Delvis uenig	11	20	16
N	20	29	49
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	89	80	84
Helt/Delvis uenig	11	20	16
N	27	31	58

Her ser vi at "Alle" er helt lik på begge gudstjenesten, 84 prosent. Det må sies å være en god tilbakemelding å få, når påstanden var om presten klarte å tale inn i min konkrete situasjon. Det vi også ser, er at mennene er mest positive til denne påstanden på begge gudstjenestene. Da kategorien "Alle" inneholder både helt og delvis enig, er det interessant å se at delvis enig er størst for alle alderskategorier, så en viss tilbakeholdenhet kan man spore. Går vi til underlagsmaterialet, ser vi at 60+ er de mest positive på familiegudstjenesten, og aldersgruppen 41-60 er mest fornøyd på den ordinære gudstjenesten. Forklaringen på dette er kanskje at den eldre garde på 60+ er storfornøyd når de ser kirken godt besøkt av barn og unge og at de rives med av prest og gudstjenestens karakter. Når det gjelder den ordinære gudstjenesten, så er det kanskje slik at siden det var mye nytt angående gudstjenestereformen, responderer de som står midt i livet mest positivt på dette, og at presten klarte å kommunisere godt med denne aldersgruppen.

Spørsmål 28. "Om presten er konservativ eller liberal vil ikke påvirke gudstjenesten for meg":

"Konservativ eller liberal betyr noe. De som er universitetsutdannet har jeg en forkjærlighet for. Prestens åpenhet". Ruth, 50 år.

Ordene liberal og konservativ er utfordrende å innholdsbestemme. I den teologiske terminologi har disse begrepene klare definisjoner, men i den alminnelige dagligtale får begrepene ofte andre betydninger og valører. Ofte har disse ordene blitt benyttet og knyttet opp til prestens syn på kvinnelige prester og på etiske problemstillinger. Kanskje er det dette vi kan forvente at refleksjonene til informantene har dreid seg om. Når jeg har hatt samtaler med informantene, er det ofte

homofilispørsmålet som kommer opp. Det som er interessant, er at spørsmål om kvinnelige prester og samboerskap nesten ikke ble diskutert. Som Svanhild sier: *"Ikke vant med kvinnelig prest, er blitt vant til det, ingen ting imot"*. Dette synet er også i overensstemmelse med de andre informantenes. Når det gjelder andre etiske problemstillinger, er det også en tydelig åpenhet for nyorientering fra de fleste informantene. Dog ikke alle.

Morten sier det slik: *"Kaller meg ikke personlig, men liberal kristen..... vil ha takhøyde. Svinger mellom tro og tvil. Kirken må prøve å være brei og inkluderende"*

Leif forteller om seg selv: *"Var med i Studenterforbundet. Fredagsmessa – laboratorium for diverse teologiske retninger. Ikke stakk konservativ"*.

Går vi til den kvantitative undersøkelsen får vi disse tallene.

Tabell 42. Holdning til påstanden: *"Om presten er konservativ eller liberal vil ikke påvirke gudstjenesten for meg"*, etter kjønn.

familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	65	56	60
Helt/Delvis uenig	35	44	40
N	20	30	50
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	34	43	39
Helt/Delvis uenig	66	57	61
N	27	32	59

Her får vi en tydelig forskjell mellom gudstjenestene. På familiegudstjenesten er det 60 prosent som er enig i at *"om presten er liberal eller konservativ, vil ikke dette påvirke gudstjenesten for meg"*. Går vi til den ordinære gudstjenesten, får vi at kun 39 prosent er enig i denne påstanden. Grunnene til dette er vanskelig å si, men her kan vi kanskje ane at på familiegudstjenesten er det flere kirkefremmede som ikke har de store bekymringer for enten liberal eller konservativ tenkning. Går vi til den ordinære gudstjenesten, er der kanskje flere som har et tydeligere teologisk standpunkt i spørsmål som skiller liberal og konservativ teologi.

Undersøker vi underlagsmaterialet er det tydelig at på begge gudstjenestene er det gruppen 41-60 år som ligger lavest på helt eller delvis enig, men de mest liberale er

60+ på familiegudstjenesten. Gruppen "utenfor/perifer" viser enda tydeligere at helt eller delvis enig i påstanden skårer såpass lavt som 26 prosent.

5.3.7 Diskusjon i samfunnet: Spørsmål. 29

Spørsmål 29. " *All diskusjon i samfunnet om kirkens lære og de forskjellige syn virker ikke inn på mitt forhold til å gå på gudstjeneste*".

Om kirkens lære og de forskjellige syn gjør noe med informantenes forhold til å gå på gudstjeneste er vanskelig å vite ut fra mine informanter fra den kvalitative undersøkelsen. Ingen gir direkte uttrykk for at kirkens lære eller syn gjør noe med forholdet til gudstjenestegang, men at lære og teologi er viktig, blir poengtert. Anne sier det slik: "Kirken forandrer seg litt senere enn samfunnsutviklingen". Dette er også en kjensgjerning, særlig om viktige etiske spørsmål. Slik det ser ut for meg, er det i dag en åpenhet rundt de fleste spørsmål fra mine informanter. Jeg har en informant som er samboende, kvinneprest problematikken er ikke et tema og det tradisjonelle homofilistandpunktet til kirken er under press. Et sitat fra en av informantene sier: "Konservativ og liberal. Jeg er åpen for nye ting. Homofile kan være i kirken og ta del i kirkens arbeid. Velsignelse av homofile er ok. Kirkelig velsignelse over samlivet". Mye av denne åpenheten tror jeg er forenlig med de fleste av mine informanter, men noen unntak er det, slik som Steinar velger å ordlegger seg: "Du vet aldri hvordan det går med prestene for et mulig brudd". Steinar.

Så til den kvantitative undersøkelsen.

Tabell 43. Holdning til påstanden: "All diskusjon i samfunnet om kirkens lære og de forskjellige syn virker ikke inn på mitt forhold til å gå på gudstjeneste", etter kjønn.

Familiegudstjenesten	Mann	Kvinne	"Alle"
Helt/Delvis enig	85	55	68
Helt/Delvis uenig	15	45	32
N	21	29	50
Den ordinære gudstjenesten	M	K	"Alle"
Helt/Delvis enig	76	77	77
Helt/Delvis uenig	24	23	23
N	26	31	57

I påstanden på spørsmål 29, om at *"all diskusjon i samfunnet om kirkens lære og de forskjellige syn virker ikke inn på mitt forhold til å gå på gudstjeneste"*, sier 68 prosent på familiegudstjenesten og 77 prosent på den ordinære gudstjenesten seg helt eller delvis enig i dette. Ser vi på kjønnsforskjeller, viser det seg at mennene på familiegudstjenesten er de som er mest enig og kvinnene minst, en tendens vi også så i det forrige spørsmålet. Er det så at kvinnene på familiegudstjenesten er mer konservative enn sine menn? Går vi videre til den ordinære gudstjenesten, ser vi at mennene og kvinnene kommer temmelig likt ut. Sammenligner vi så mennene på begge gudstjenestene, skårer de høyt, med henholdsvis 85 prosent og 76 prosent. Underlagsmaterialet viser at på 60+ for familiegudstjenesten er der ingen som er uenig i påstanden i spørsmål 29. Hva disse forskjellene skyldes, er vanskelig å si. Det vi kan slå fast, er at over ¾ av alle spurte svarer helt eller delvis enig i påstanden, men at mennene sammenlignet med kvinnene har minst problemer med å gå på gudstjeneste ut fra kirkens lære og de forskjellige syn som debatteres i samfunnet.

5.3.8 Generelt om gudstjenesten: Spørsmål 30 -33

Spørsmål 30. *"Var det noe du reagerte negativt på i gudstjenesten i dag?"*

16 prosent: Ja.

84 prosent: Nei.

N: 103

I tilfellet ja, hva...

Her er flesteparten av de negative reaksjonene som kom:

På familiegudstjenesten var reaksjonene: Tekniske problemer, litt rotete, mye uro, lite ærefrykt og at voksne kan sitte hos barn.

På den ordinære gudstjenesten var reaksjonene: Beholde den gamle liturgien, bedre introduksjon av nye sanger og liturgi, salmevalget passet ikke og de var vanskelige, bør ha stillhet før gudstjenesten begynner, opplyse om barnekroken.

Spørsmål 31. *"Du har akkurat vært på gudstjeneste, hva ville du gi den i terningkast?"*

Noen vil kanskje mene at det er lite seriøst å bruke terningkast i en forskningsrapport. Jeg har brukt det fordi det er en vanlig måte å vurdere filmer, forestillinger og teaterstykker på. Jeg regner med at denne vurderingsformen er noe de fleste er familiær med og synes er litt artig. Ut fra mine funn synes jeg terningkastene korresponderer godt med den generelle empiri.

Slår vi sammen begge gudstjenestene får vi dette resultatet.

39 % terningkast 5

34 % terningkast 4

14 % terningkast.6

7 % terningkast 3

5 % terningkast 2

1 % terningkast 1

N: 106

Familiegudstjenesten

45 % terningkast 4

22 % terningkast 5

15 % terningkast. 6

12 % terningkast 3

6 % terningkast 2

- % terningkast 1

N 49

Den ordinære gudstjenesten

25 % terningkast 4

52 % terningkast 5

14 % terningkast. 6

4 % terningkast 3

4 % terningkast 2

1 % terningkast 1

N 57

Tar vi utgangspunkt i terningkastene for gudstjenestene, ser vi at de skårer nesten likt på terningkast 6. Terningkast 5 gir den ordinære gudstjenesten høyest skår, med 52 prosent mot 22 prosent. Terningkast 4 gir et løft for familiegudstjenesten på 45 prosent mot 25 prosent på den ordinære. Terningkastene fra 3 til 1 gir bare små utslag. Skulle vi trekke noen konklusjon over dette, måtte det være at det høyeste skåret får den ordinære gudstjenesten både når vi slår sammen terningkast 6 /5 og 5/4 og sammenligner. Familiegudstjenesten tar over fra terningkast 4 og ligger å vaker trykt i midten.

Spørsmål 32. *"Oppfatter du deg som: Sett bare ett kryss".*

Refererer til dette i metodekapittelet.

66 % personlig kristen.

19 % vanlig kristen.

5 % religiøs.

14 % usikker.

7 % ikke religiøs.

N 112

Spørsmål 33. *"Etter det du har hørt, sett og opplevd i gudstjenesten, kommer du igjen til Høvåg kirke?"*

Ja: 94 %

Nei: ingen

Vet ikke: 6 %

N 107

6 Fokus på estetikk, samt på kommunikasjon og aktualitet

6.1.1 Innledning— hovedoversikt estetikk

I dette kapitlet hever jeg blikket og ser på hovedtemaene i oppgaven, som er estetikk og kommunikasjon og aktualitet. Dette gjør jeg for å få bedre oversikt over det empiriske materialet og samler det i tydelige kategorier.

Slik oppgaven og informasjonsmengden har utviklet seg, har jeg valgt å dele empirien i to deler, en estetikkdel og en kommunikasjons—og aktualitetsdel. Grunnene til dette, er at denne todelingen vil gjøre det forskningsmessig ryddigere å behandle informantenes utsagn og meninger. Ut fra det jeg har erfart, har kommunikasjon og aktualitet i stor grad blitt vevd sammen av mine informanter, slik at begge faktorer møter hverandre i det innholdsmessige.¹

"Kirken forandrer seg litt senere enn samfunnsutviklingen. Estetikk er godt. Andektig".
Anne i 40—årene.

6.1.2. Høvåg kirke, kirkerommet og gamlekirka/arbeidskirke

De første tre spørsmålene i den kvantitative undersøkelsen handler om estetikk og omhandler Høvåg kirke som identitetsmarkør, dens kulturelle beskaftenhet og gamlekirka kontra en moderne arbeidskirke. Lytter vi til informantene fra begge undersøkelsene, er den så godt som unison for begge gudstjenestene. Høvåg kirke er et smykke, er viktig markør for bygda og skaper identitet. Flere sitater jeg bruker i kapittel 5 gir klart uttrykk for dette, enten informanten er kvinne, mann, ung, gammel, eller definerer seg utenfor eller innenfor den kristne tro. Det er bare én informant som ikke synes å ha det helt store forholdet til det estetiske rundt Høvåg kirke og dens beskaftenhet og det er *Steinar* i 60—årene . Slik jeg velger å tolke *Steinar*, er han klart mer innholdsstyrt mot det åndelige når vi snakker om dette. Han gir ikke uttrykk for at kirken *ikke* er vakker og at den *ikke* har sin estetiske berettigelse, men for han som karismatiker er det mye viktigere med et åndsliv "som det buldrer litt av", enn estetikk. Men å tolke dette som at estetikken er uviktig, blir en feilslutning, det er bare så mange andre elementer som kommer før og er viktigere.

Sammenligner vi informantene fra den kvalitative undersøkelsen med informantene for den kvantitative undersøkelsen, finner vi i hovedsak mye av det

samme. Høvåg kirke betyr mye og skårer høyt. Omtrent alle kategorier peker i samme retning. Dette gjelder både den indre kjerne av gudstjenestedeltakere og de mer perifere. Går vi til kirkerommet med kunst, utsmykking og gamlekirka opp mot en arbeidskirke, får vi også høye skår, men med en liten fallende tendens. Her er marginene små, og det er vanskelig å si noe eksakt om grunnen. Sammenligner jeg dette materialet mot de kvalitative intervjuene, er det et par informanter som underbygger dette. Kurt i 70-årene åpner opp og sier: *"En arbeidskirke vil gjøre det samme. Det er det som foregår som gjør settingen. For eksempel Stavanger arbeidskirke"*. Samtidig sier han dette når vi snakker om Høvåg kirke: *"Kirkerommet betyr veldig mye. Selve settingen gjør noe med deg"*. Eller Ruth i 50-årene som uttaler: *"Bra med samarbeid med bedehuset, litt for en hver smak"*. Kanskje *"ja takk, begge deler"* er dekkende for noe av dette?

Det som er viktig å presisere, er at det er en tydelig likhet i responsen mellom den indre kjerne og "utenfor/perifer" gruppen på hvordan de svarer på disse spørsmålene.

6.1.3 Ordet

Det neste spørsmålet som informantene skal ta stilling til er: *"For meg er det kun ordene i gudstjenesten som er viktig, ikke alt rundt."* De fleste av informantene fra den kvalitative undersøkelsen havner i en mellomposisjon, hvor de gir uttrykk for at ordene er viktige, men på den andre side, ikke så viktige. Her er det flere informanter som trekker inn begreper som *katolsk, mysteriet, stillhet og ettertanke*. Men det sjeldnes også mellom det liturgiske ordet og preken. Dette viser at informantene kan føle et streif av dobbelthet rundt viktigheten av ordene.

For de fleste informantene er ordet utfordrende. Lise, som er i tyveårene og ikke går så mye i kirka, er redd for å *"miste tråden"* av alle ordene i talen. Anne, som er perifer i forhold til kirkens tro, sier om ordmengden at det *"må være innhold i det"*. For meg viker det som om mengde kombinert med innhold er avgjørende for informantenes forhold til ordbruken i kirken. Eller som Leif i 50-årene sier: *"Vi skal ikke bedrive ord"*. Igjen er det Steinar i 60-årene som sammen med Kurt i 70-årene vektlegger ordet sterkest. Og Kurts, uttalelser som ikke er fullt så bombastiske som Steinars, lyder: *"Jeg kan forstå de som sier at ordene ikke er viktige, men Ordet er viktig"*.

Går vi så til den kvantitative undersøkelsen, viser den en klar tendens for begge gudstjenestene at godt over halvparten ikke er enig i påstanden. Dette gjelder også for

”perifer/utenfor”. Her ser vi en tendens på begge gudstjenestene til at omtrent 60 prosent av informantene ikke er enig i at ordet er det viktigste. Dette mener jeg samsvarer godt med den kvalitative undersøkelsen om ordets viktighet kontra alt det andre som skjer i gudstjenesten. Interessant er det også at dette gjelder for begge gudstjenestene tross deres forskjellighet. En tendens i dette kan være at estetikken og det sanselige betyr stadig mer for gudstjenestedeltagerne og at ordet taper terreng. Men helt entydig er det ikke, for det kan også se ut til at aktualiteten og kommunikasjonen kan ha noe å si for dette ut fra den kvalitative undersøkelsen. Men dette kommer jeg tilbake til.

6.1.4 Gudstjenestelige handlinger

Fra ordet går vi til reaksjoner på handlinger i gudstjenesten og hvordan informantene liker disse og om de gir mening. De fleste av disse handlingene er relatert til det estetiske og sanselige og vil gi klare indikasjoner på hvordan informantene opplever dette.

Utfra min kvalitative undersøkelse, er det et tydelig gjennomgående trekk at handlingene i gudstjenesten som jeg spør om blir meget godt mottatt, enten du er mann eller kvinne, gammel eller ung eller definerer deg innenfor eller utenfor den kristne tro. Handlingene som jeg spesifikt undersøker, er som følger : *Prosesjoner, aktivitet rundt alteret, liturgiske farger, drama, dans, dikt, lystenning, stillhet, det å stå under tekstlesing, solosang, salmer, orgelmusikk, liturgiske melodier, klokkeringing og nattverd.*

Der er ingen informanter fra den kvalitative undersøkelsen som helt klart avviser eller synes at noen av disse uttrykkene ikke er passende. Noen informanter har et litt mer nyansert syn som kommer til uttrykk i at enkelte former liker de ikke noe særlig, slik som *Klaus* i 40—årene. Han sier: *”Det dagligdagse i gudstjenesten liker ikke jeg, liker å bli flyttet i tid og rom”*. På den andre siden har vi *Svanhild* i 70—årene, som er medlem i en frikirke. Hun sier det slik: *”Ikke vant til liturgi..... liker det”*. Og *Leif* i 50—årene som sier: *”Jeg har sans for de katolske former, de appellerer til mange sanser”*.

Slik jeg opplever majoriteten av mine informanter er de er opptatt av og ønsker å bli flyttet *”i tid og rom”*, som en informant uttrykte seg, og at de er åpne og mottakelige for forskjellige uttrykk i gudstjenesten. Den eneste som igjen er reservert, er *Steinar*. Han går på gudstjenesten selv om han ikke liker så mye av det som skjer.

Tobarnsmora *Lise* i tyveårene skal få det siste ordet i denne omgang og sier om gudstjenesten og kirkerommet: *"At det er fint, litt lite, litt koseligere. Det blir litt mer høytidelig, det skal jo være det og"*. Her kan vi ane estetikken og det sanselige i hennes utsagn, noe jeg mener hun deler med de fleste informantene.

Tar vi for oss den kvantitative undersøkelsen, viser den igjen en klar positivitet til de forskjellige uttrykkene. Av alle handlingene og uttrykkene, er det dansen som skårer lavest på begge gudstjenestene. Helt eller delvis enig er her 65 og 67 prosent for henholdsvis familiegudstjenestene og den ordinære gudstjenesten. Gruppen "utenfor/perifer" ligger på 70 prosent. Tar vi for oss de andre uttrykkene, ligger de fra 74 prosent og opp til 97 prosent for kategorien "Alle" på begge gudstjenestene, og for "utenfor/perifer" fra 72 prosent til 100 prosent. Det vi kan konstatere er at gruppen "Alle" og "utenfor/perifer" er temmelig like, med to avvik for "utenfor/perifer", som det å stå under tekstlesning og det å stå under nattverd (intinksjon). Men vi kan konstatere at variasjonene er små og at det gjør det vanskelig å gi noe fyllestgjørende begrunnelse for avvikene.

Siden jeg slår sammen helt eller delvis enig kan dette gi et noe skjevt bilde av resultatene. Men det er kun dans, drama og diktlesing at delvis enig er størst for disse kategoriene. Og da dette er handlinger som har vært i lite bruk under den tradisjonelle gudstjenesten, er dette tall som ikke overrasker. De kan kanskje forklares ut fra at disse formene virker noe fremmede. Sammenligner vi familiegudstjenesten og den ordinære gudstjenesten, finner vi bemerkelsesverdig like skår. Tross gudstjenestenes forskjellighet, virker det som om uttrykkene det spørres om faller i god jord, men med de variasjonene som er pekt på.

6.1.5 Musikken

Når det gjelder musikken, er det interessant å se at de fleste av mine informanter inntar en åpen holdning. Ingen er låst i noen bestemt form, men gir uttrykk for hva de liker. De er også opptatt av at dette har med alder, generasjon, tradisjon, høykirkelighet og lavkirkelighet å gjøre. Flere snakker om bruk av band, men da i egne ungdomsgudstjenester. Andre vil komme barna i møte med fengende rytmer og glade toner. En av de informantene som vektlegger musikken sterkest, er *Steinar* i 60-årene. Han sier: *"Musikk og karismatikk hører sammen. Mye flere musikkformer ønsker jeg. Noe for enhver generasjon. En kombinasjon av orgel og nye former. Musikken, den vises i*

generasjonen..... Flekkerøya kirke har orkester under gudstjenesten. "Videre sier han: "Guds ord og musikken. Føl deg hjemme....fri".

Så har vi *Klaus* i 40—årene som har meldt seg ut av kirken, men som sier han er glad i kirkemusikk, og særlig barokkmusikken. Dette er noe han stadig kommer tilbake til i intervjuet, og han sier det slik: *"Kirkemusikk, folkemusikk, moderne musikk. Forstår at kirken vil gjøre seg litt lekker for ungdommen. Det er litt skummelt for kirken, tror at ungdommen liker det tradisjonelle."*

Ut fra mine informanter, er smertegrensen for hva som tåles temmelig høy, selv om smak og behag spiller inn. Går vi til den kvantitative undersøkelsen, viser den at vel 60 prosent for begge gudstjenester ønsker i større grad andre musikalske former og uttrykk, med flest menn på familiegudstjenesten og flest kvinner på den ordinære gudstjenesten. Her ser vi at delvis enig er klart størst for begge gudstjenestene. Slik jeg tolker dette, er det et ønske om andre musikkformer, men at trykket på dette er rimelig moderat. Sammenligner vi dette med det forrige spørsmålet om kirkelige handlinger som omhandler forskjellige uttrykk knyttet til musikk i gudstjenesten, er det interessant at liturgisk musikk, orgel, salmer og kor/solosang får et sterkt positivt skår, fra hele 84 til 96 prosent. Trekker vi også inn spørsmålet om at informantene kunne komme med forslag og ønsker om andre musikalske uttrykk, finner vi et stort spenn. Ikke noe revolusjonerende, men heller ønske om mer av det samme og litt nytt. Dette finner vi igjen i både de kvalitative intervjuene og de kvantitative resultatene som er forelagt her.

6.1.6 Karismatikk

Jeg har valgt å ta med karismatikk som et eget tema, da dette er en bevegelse som er, og har vært, en betydelig del av bygdas religiøse liv. Mangeårig leder av Oasebevegelsen, Einar Ekerhovd, var en respektert prest i bygda i en årrekke, og det har satt spor. Jeg ønsket å se om fokus på karismatikk ville gjenspeile seg i gudstjenestelivet. Jeg tok derfor opp spørsmålet om informantene fikk en opplevelse og følelse av et Gudsnærvær i gudstjenesten og om dette å løfte hender ville forekomme. Det er et mye brukt uttrykk i karismatiske kretser og skjer ofte på bedehuset, rett over gata for kirka.

Mange av informantene i den kvalitative undersøkelsen snakker om gudstjenesten som et sted utenom det vanlige. Kirken, rommet og handlingene er elementer som virker sterkt. Symbolbruken, stillheten og tilbedelsen er elementer som

gir livet en følelse av flyttethet, bort fra noe. Bort fra det trivielle og dagligdagse til noe annet. Kan noe av dette være en form for Guds nærvær? *Klaus* i 40—årene, som har meldt seg ut, sier det slik: *"Arkitekturen innbyr til roen og den høytidelige stemninga..... er kulturelt og filosofisk, ikke så mye åndelig."* *Leif* i 50—årene opplever gudstjenesten som: *"Der han er åpen for mysteriet."*

Ingen av informantene i den kvalitative undersøkelsen gir eksplisitt uttrykk for en Gudsopplevelse, men flere opplever en atmosfære som gir grunnlag for noe utenfor. Ord som *kulturelt, filosofisk, mysteriet* og *noe annet* går igjen. Jeg antar at informantene er forsiktige i å utbasunere for mye her, og hvis det finnes en gudsopplevelse, er nok den heller i den stille susen enn i de store fakter.

Ser vi på det kvantitative materialet, er det interessant at 68 prosent på familiegudstjenesten og 78 prosent på den ordinære gudstjenesten fikk en opplevelse og følelse av guds nærvær. Og at denne opplevelsen eller følelsen blir sterkere jo eldre du blir. Ser vi på "utenfor/perifer", er der hele 54 prosent som fikk en opplevelse og følelse av guds nærvær.

Finnes det her en link til det neste spørsmålet om at Guds nærvær og det å løfte hender kan henge sammen? Gir sterke åndelige følelser kroppslige uttrykk i vår gudstjenestelige adferd, og henger dette sammen?

Det vi kan slå fast, er at flere av mine informanter er kritiske til karismatikk og gir uttrykk for dette, særlig når vi snakker om nådegaver og tungetale for å nevne noe. Men så har vi *Steinar* som åpner opp og stadig kommer inn på dette. Han forteller om sin egen åndsåp:

"En strøm som gikk gjennom meg. En åndsåp. Fysisk opplevelse. Er av og til tilbake til dette. Fikk tungetalen etter hvert. For oss som ikke er så full av ord er det fint. Alle kan få det, tror jeg. Fikk en veldig trang til å lese, be. Har ikke et Luthersk dåpssyn. Ønsker mer."

Går vi til de kvantitative resultatene er det nokså entydig at det å løfte hender ikke får høye skår, kun 13 og 16 prosent av "Alle". De som kunne tenke seg å løfte hender er de eldre, særlig 60+. "Utenfor/perifer" gruppen ligger på syv prosent for "Alle" og sier sitt.

Selv om følelsen av guds nærvær er til stede i gudstjenestene, blir de menneskelige reaksjonene på dette heller små. Dette kan skyldes frykt for å stikke seg ut, jeg liker det ikke, det gjør meg ubekvem, det er ikke vanlig og folk vegrer seg for å

virke superhellige. Så selv om en god del av informantene gir uttrykk for at de opplever en gudsnærværelse, får den lite utslag i uttrykk som å løfte hender, men kanskje heller i det estetiske og sanselige som stillhet, meditasjon og det å tenne et lys.

6.2 Hovedoversikt kommunikasjon og aktualitet

"Hvis forkynnelsen skal ha noe verdi. Det må kjennes litt ekte og oppleves litt sånn. Forkynnelse erfart på erfaringer". Leif i 50—årene.

Slik jeg har opplevd samtalene med informantene, gir de uttrykk for at, om aktualiteten i gudstjenesten er tilstede, blir som oftest kommunikasjonen god. Men er aktualiteten fraværende, kan kommunikasjonen være aldri så god, men du vil få problemer med å nå inn. *Leifs* ord, om at det *litt ekte og erfaringer* kan skape verdifull *kommunikasjon*, tror jeg er en god nøkkel.

6.2.1 Felleskap og alvor

De to første spørsmålene i del 2 i den kvantitative undersøkelsen, går på ønske om mer felleskap med de andre gudstjenestedeltagene og om gudstjenesten tar livet mitt på alvor. Ønske om felleskap kommer ut midt på treet med "Alle" på rundt 50 prosent. Jeg antar at dette bør tolkes dithen at når du først går på gudstjeneste har noen behov og andre ikke for et større felleskap. Dette kan gå på dagsform, frimodighet, tidspress, sosial status og at noen er mer sosialt anlagt enn andre.

Det neste spørsmålet, om gudstjenesten tar livet på alvor er interessant, og krysser både det kommunikative og aktuelle. Det at mellom 85 og 91 prosent av gudstjenestedeltagerne opplever at gudstjenesten tar livet på alvor, er overbevisende tall. Og når 72 prosent av de "utenfor/perifer" er enige og svarer som de gjør, mener jeg at vi har en gudstjeneste som kommer godt ut og treffer mange med mye. *Morten* i 30—årene sier det slik: *"Jeg liker prestene i Høvåg godt. De gjør det med ekthet og engasjement for å nå folk"*.

Det som jeg kan se av empirien, er at mine informanter fra den kvalitative undersøkelsen vektlegger ofte presten og prekenen når det dreier seg om gudstjenesten tar livet på alvor. Men at presten er og blir viktig når vi undersøker kommunikasjon og aktualitet i gudstjenestene, oppleves troverdig. Det er tross alt de som i hovedsak er seremonimesteren i gudstjenesten og står for majoriteten av å gjennomføre innholdet.

6.2.2 Temaer

De to neste spørsmålene i den kvantitative undersøkelsen er interessante og dreier seg om hvilke temaer informantene ønsket å aktualisere i gudstjenesten. På det første spørsmålet fikk informantene mulighet til å krysse av to temaer av en rekke på sju. Det andre spørsmålet var lagt opp slik at de selv kunne komme med sine personlige ønsker.

Det som er verd å merke seg, er at de fleste av temaene som ble satt opp som alternativer i det første spørsmålet, tangerer mye av det som informantene selv foreslår og komplimenterer i det andre spørsmålet. Samtidig opplever jeg at svarene og resultatene for begge spørsmålene overrasker. På de tre første plassene under det første spørsmålet kommer ønsker om: *Det kristne håp, innføring/undervisning i kristen lære og kristenlivets trosmessige utfordringer: Tvil, tro og det ondes problem*. Det som skårer lavest er valget mellom *frelse og fortapelse, samlivsproblematikk og samlivsmoral*. Det at informantene ønsker så sterkt temaer som har med den kristne lære å gjøre, håp og utfordringer, er interessant. I del 1 undersøker jeg om estetiske elementet er og blir sterkere aktualisert i gudstjenesten og om dette går på bekostning av den kristne lære, altså en utarming av innholdet. Er det slik at folk er mer opptatt av seremonier, handlinger og kulturuttrykk enn det dogmatiske? Kan vi ane en tendens i Høvåg at estetiseringstendensen ikke er fullt så sterk? Det jeg kan slå fast, er at resultatene i undersøkelsen peker mot et tydeligere ønske om temaer som knyttes til innholdet i det kristne livet, noe også mine informanter fra den kvalitative undersøkelsen underbygger.

Det at også frelse, fortapelse og samlivsproblematikk skårer såpass lavt, er også bemerkelsesverdig når vi trekker inn at Høvåg er ei tradisjonell bygd i bibelbeltet og i en region som har sterke bånd til det lavkirkelige vekkelsermiljøet. I midten finner vi åndsforkynnelse, som igjen peker på at i Høvåg er det en del personer som er opptatt av karismatikk, men at disse ikke dominerer temavalgene i undersøkelsen.

6.2.3 Spontanitet, bønner og ordets kommunikasjon

Når det gjelder ønske om en gudstjeneste som er mer spontan og fri i formen, er informantene mine delt på midten med noen små variasjoner: Ønske om litt mer frihet på familiegudstjenesten kan spores, og litt mindre for den ordinære. Selv opplever jeg at informantene ønsker å beholde mye av det høykirkelige, men kanskje med en kombinasjon for å imøtekomme bredden av gamle og nye kirkegjengere. De flest gir

uttrykk for å like det høytidelige med innarbeidede rammer, og kanskje treffer *Lise* i 20—årene noe når hun sier: *"Det må ikke være for alvorlig"*. Det som er verd å merke seg, er at "utenfor/perifer" gruppen ligger noe lavere her, som kan tolkes dithen at den tradisjonelle opplevelsen av gudstjenesten blir foretrukket uten noen større personlige ønsker.

Spørsmålet om bønnene og ordene i liturgien kommuniserte godt inn i min virkelighet, gir også høye skår. Den formen som liturgien og bønner har, er ofte fortettet innhold og mening, og mye av det fremførte er tradisjonsstoff. Familiegudstjenesten har litt lavere skår for "Alle" sammenlignet med den ordinære gudstjenesten på dette spørsmålet, som igjen kan forklares med at de som går på den ordinære gudstjenesten er ofte mer familiær med den gudstjenestelige terminologi og ramme. Kanskje kan man hevde at her opplever informantene at bønnene og liturgien i en positiv sammenheng kombinerer godt mellom det estetiske og det kommunikative og aktuelle.

6.2.4 Tekst, personlig kristne og barnevennlig

De tre neste spørsmålene går på fremførelse av tekst, om gudstjenesten taler mest til de personlige kristne og om gudstjenesten burde bli mer barnevennlig. Her ligger svarprosenten for "Alle" i overkant av 50 prosent for begge gudstjenestene. Det er interessant å merke seg at mengden tekst som fremføres oppleves av informantene såpass overfladisk lest, og at rommet og behovet for å la tekstene synke inn kommer såpass dårlig ut. Videre, at gudstjenesten oppleves å tale mest til de personlige kristne, er et tankekors. At det også er et såpass stort ønske at gudstjenestene burde bli mer barnevennlig, er et viktig element å ta med i vurderingen rundt kommunikasjon og aktualitet. Svarene her indikerer at kommunikasjon og aktualitet er særdeles viktig og blir tydelig reagert på om disse ikke fungerer.

Måler vi gruppene "utenfor/perifer" opp mot "Alle" kategoriene for disse spørsmålene, er variasjonene små for spørsmålene om fremførelse av tekst og barnevennlighet i gudstjenesten. Men at 73 prosent mener at gudstjenesten taler mest til de personlige kristne, er kanskje ikke overraskende, men dog verd å merke seg ut fra kommunikasjon og aktualitet.

6.2.5 Elementer, uttrykk og mening

Spørsmål 26 reiser en del spørsmål om viktige gudstjenestelige elementer og om disse gir mening for den enkelte informant. Disse elementene er: *Å synge liturgi, forbønn, syndsbekjennelse, Fader Vår, trosbekjennelse, velsignelsen, nattverden, dåp og preken*. Undersøker vi den kvalitative undersøkelsen får alle disse elementene høye skår og er bemerkelsesverdig like for begge gudstjenestene. For "Alle" er det kun det å synge liturgien som skårer lavest, med 67 prosent for familiegudstjenesten og 71 prosent for den ordinære gudstjenesten. Her ligger kategoriene "utenfor/perifer" på hele 77 prosent. For de andre elementene ligger kategorien "Alle" fra 80 prosent som laveste, til 95 prosent som høyeste, hvor kategorien forbønn skårer lavest, mens Fader vår og dåp skårer høyest. For gruppen "utenfor/perifer" ligger skårene fra 70 prosent som laveste, til 92 prosent som høyeste for henholdsvis syndsbekjennelse og dåp. De elementene for gruppen "utenfor/perifer" som har lavest skår er syndsbekjennelse, preken og nattverd. Slår vi sammen kategorien "Alle" og "utenfor/perifer", er det dåpen som skårer høyest av alle kategoriene og ligger på godt over 90 prosent. Det som er verd å merke seg her er at svarene ligger generelt meget høyt når i overkant av $\frac{3}{4}$ av alle informantene, uansett kirketilhørighet og personlig tro, opplever disse elementene i gudstjenesten som meningsbærende.

Ser vi spørsmål 26 under ett, er det en sterk dokumentasjon for at de forskjellige elementene gir mening i form av aktualitet og kommunikasjon for informantene. Dette korresponderer godt med det jeg har funnet i det kvalitative materialet, selv om to av informantene, *Klaus og Anne*, som definerer seg utenfor, reserverer seg overfor noen av de mest sentrale elementene i gudstjenesten.

6.2.6 Preken, prest, konservativ, liberal og kirken i samfunnet

I det forrige spørsmålet får prekenen høye skår: 90 og 93 prosent for begge gudstjenestene. Når jeg så spør om presten klarte å tale inn i min konkrete situasjon, svarer 84 prosent for begge gudstjenestene positivt på dette, litt lavere for "utenfor/perifer". Slik jeg opplever tallene, er dette overbevisende tilbakemelding fra informantene om at presten har vært både aktuell og en god kommunikator. Dette finner jeg også igjen i mitt kvalitative materiale.

I spørsmål 28 er påstanden, *"om presten er liberal eller konservativ så vil ikke dette påvirke gudstjenesten for meg"*. Her finner jeg forskjeller på gudstjenestene og

leser tallene slik at på familiegudstjenesten, hvor der sannsynligvis er flest kirkefremmede, problematiseres dette i liten grad, noe de også deler med gruppen "utenfor/perifer". Men at informantene på den ordinære gudstjenesten er opptatt av disse skillelinjene, og mener at dette betyr noe og gjør en forskjell, er verd å merke seg. Kanskje ser vi her et avtrykk av den indre kjerne av aktive, konservative kirkegjengere.

De fleste av mine informanter fra den kvalitative undersøkelsen tolker jeg slik at de gir uttrykk for en viss forkjærlighet for liberale prester. Men en røst går klart den andre veien, og det er *Steinar i 60—årene*. Men den generelle forståelsen av informantene, er at dette skaper ikke de store problemer.

Kirken opererer i et fragmentert samfunn i stor utvikling. Så spørsmål 29 om all diskusjon om kirkens lære og forskjellig syn i den offentlige sfære gjør noe med mitt forhold til å gå på gudstjeneste, er interessant. Utfra mine informanter, både fra den kvantitative og den kvalitative undersøkelsen, går det klart fram at kirkens lære og ståsted blir lagt merke til og betyr noe. At det også påvirker gudstjenestegang noe, må vi regne med når over $\frac{3}{4}$ er helt eller delvis enig i påstanden, og vi sitter igjen med omtrent $\frac{1}{4}$ som mener det er med på å påvirke gudstjenestegangen. Mine informanter fra den kvalitative undersøkelsen gir lite uttrykk for denne problematikken. Men kanskje kan man fornemme en viss slitasje av et par informanter over en kirke som ikke alltid er tydelig nok i enkelte spørsmål. Og da særlig spørsmål som har med miljø, etikk og globale utfordringer å gjøre. Det vi kan slå fast, er at de fleste ser ut til å kunne leve bra med et mangfold innen kirken.

7. Drøfting: Empirien i lys av teori og annen forskning

7.1.1 Innledning

Jeg har nå lagt frem mitt empiriske materiale, hvor jeg har undersøkt intervjuene og tallmaterialet for ett og ett spørsmål i kapittel 5, og i kapittel 6 undersøkt empirien rundt temaet estetikk og temaet kommunikasjon og aktualitet. Som jeg har redegjort for tidligere, har jeg data som omfatter kjønn—og alderskategorier. Utfra det jeg kan se av empirien når det gjelder alderskategoriene, er forskjellene relativt små. Kort sagt er det en tendens til at 60+ er den gruppen som er mest positive til gudstjenestens innhold generelt. Tendensen er at positiviteten for de fleste av spørsmålene øker med alderen. Aldersgruppen 40-60 er de som har en tendens til å representere de informantene som har størst avstand til det gudstjenestelige innholdet på enkelte spørsmål. Dette er ikke gjennomgående, og da marginene blir små og utvalget lite, er det vanskelig å dokumentere dette som god vitenskap. Men jeg tar det med som en antydning. Når det gjelder tallmateriale for kjønn, er resultatene bemerkelsesverdig samstemte mellom kvinner og menn. Noen variasjoner kan forekomme, men uten at de gjør den store forskjellen. Videre er det viktig å påpeke at selv om gudstjenestene er meget forskjellige er svarene jeg får bemerkelsesverdige like. De forskjeller som finnes av betydning innen disse kategoriene, har jeg i all hovedsak redegjort for i gjennomgangen av spørsmålene i kapittel 5.

Som jeg nevnte i teorikapittelet er oppgaven hermeneutisk og er plassert i sonen mellom kritisk realisme og sosial konstruksjonisme. Dette innebærer at i dette prosjektet er det informantenes fortolkninger og utsagn av gudstjenesten som har vært av interesse, ut fra deres sosiale virkelighet, erfaringsverden og ubevisste og bevisste strukturer (mekanismer). På dette grunnlaget har jeg gjort mine egne fortolkninger av det materialet jeg her har fått til rådighet. For å tydeliggjøre, og forklare og drøfte empirien bruker jeg religionsosologen Karel Dobbelaeres teori, hvor han deler sekularisering av samfunnet inn i tre nivåer.

7.1.2 Estetikk

Hovedtesen om sekularisering er at ved moderniseringen av samfunnet marginaliseres religionen, og samfunnets institusjoner tømmes gradvis for det religiøse innholdet (Botvar 2010 s 11). Bruker vi Dobbelaeres tredelte teori, mener jeg det er

dekning for å si at på det overordnede samfunnsnivå ser vi en klar sekulariseringstendens for kirken og religionens plass i det offentlige Norge. Dette viste jeg til i teorikapittelet og i oversikten over annen forskning. Går vi så til det andre nivået, organisasjonsplanet, hvor Dobbelaeres peker på at religiøse organisasjoner blir mer lik samfunnet for øvrig eller "lik denne verden", mener jeg å se interessante trekk som korresponderer med mitt materiale. På dette nivået kan vi oppleve at kirken er tvunget til å orientere seg og innrette seg ut fra storsamfunnet på flere områder, ta grep for å gjøre seg lekker og spiselig i møte med "verden der ute". Dette kan resultere i konkurranse og kiving, men også tvinge frem samarbeid på viktige områder mellom forskjellige organisasjoner, strukturer og oppfatninger. Det kan også virke inn på kirkens kjernestoff, hva som vektet av dogmatikk, og for det generelle tilbudet av (underholdnings)produkter kirken kan vise til. For å nevne temaer som informantene fra den kvalitative undersøkelsen var opptatt av på dette andre nivået til Dobbelaeres, var det spørsmål om homofili, samboerskap, samfunn og miljøutfordringer og kvinnelige prester

Flere av informantene var sterkt kritiske til kirkens offisielle homofilisyn, og flere informanter kom med sterke personlige erfaringer rundt dette. *Kurt* i 70—årene sier det slik: *"Homofile kan være i kirken og ta del i kirkens arbeid. Velsignelse av homofile er ok. Kirkelig Velsignelse over samlivet"*. *Lise*, som er i 20—årene hadde opplevd dette med noen hun kjente som var med i en kirke: *"Hun var lesbisk.....måtte ut av styret. Ikke så greit synes jeg"*. Det interessante var at uansett hvordan informantene definerte seg i forhold til personlig tro, var majoriteten samstemte her.

Lise, som er samboer, opplevde også ved dåpen av sitt første barn en prest som pirket borti og moraliserte rundt hennes samlivsform. Men med barn nummer to, og en kvinnelig prest, var dette aldri et tema, noe hun satte stor pris på.

Det samfunnsbevisste aspektet kom også tydelig frem hos mine informanter. Miljøutfordringen og en kirke som står for noe, var også gjengangere. Som *Leif* i 50—årene sa det: *"Vi skulle gjerne hatt flere klimasalmer"*.

Da denne undersøkelsen ble gjort i det såkalte konservative bibelbeltet var der ingen av informantene som problematiserte kvinnelige prester. *Steinar*, vår karismatiske broder, sa det slik: *"Prestene. Fint med kvinnelige prester."*

Jeg kom også med en påstand i den kvantitative undersøkelsen om at: *"All diskusjon i samfunnet om kirkens lære og de forskjellige syn virker ikke inn på mitt forhold*

til å gå på gudstjenesten.” Her svarte i overkant av $\frac{3}{4}$ av informantene at de var helt eller delvis enig i dette. Noe som igjen viser en klar tendens om at innhold og lære utfordres og det ser ut til å aksepteres uten større problemer av majoriteten. Dette er interessante tall i en undersøkelse hvor 85 prosent av de som svarte definerer seg som vanlig/personlig kristne og bor i det såkalte bibelbeltet.

Det tredje nivået til Dobbelaeres er sekularisering på individnivå. Er det slik at individet blir mer og mer sekulært og at det religiøse innholdet gravis viskes ut? Før jeg konkluderer, må vi undersøke det estetiske og det kommunikative og aktuelle.

Analyserer jeg empirien fra både den kvantitative og kvalitative undersøkelsen, mener jeg det er en generell utvikling til at det estetiske får en større plass i gudstjenesten, og at informantene opplever dette positivt. Men om dette er en sakte uttømming av det dogmatiske kristne innholdet, er vanskelig å si. Vi har sett fra den kvantitative undersøkelsen at ordet ikke er det eneste viktige i gudstjenesten for mine informanter. Videre at Høvåg kirke, både som bygning, identitetsmarkør med dens kulturelle beskaftenhet, skårer meget høyt. Vi har også vist at handlinger i gudstjenesten fra kunstuttrykk, fargebruk, lystenning og stillhet skårer meget høyt, med noen få marginale avvik. At musikken blir tatt godt imot slik som orgel, liturgiske melodier, salmer og kor/solosang, er godt dokumentert. At også andre musikkuttrykk er ønsket og etterspurt, kommer også tydelig frem i undersøkelsene. Det bemerkelsesverdige er at ikke et sted i undersøkelsene kan jeg finne spor av at majoriteten ønsker å reversere estetiseringen eller at grupper mener den er kommet for langt.

Videre er det en klar overvekt av informanter, omtrent 70 prosent for begge gudstjenestene fra den kvantitative undersøkelsen, som opplever et Guds nærvær i gudstjenesten. Noe som er et gjennomgående trekk, enten man definerer seg innenfor eller utenfor den kristne tro, kvinne eller mann, ung eller gammel. Variasjoner forekommer, men de er ikke så store at de rokker ved helhetsinntrykket. Og her velger jeg å bruke ord fra Klaus i 40-årene som ikke er medlem av kirken og som tydeliggjør dette: *”Gudstjenesteopplevelsen har en egen verdi. Jeg mistrives ikke. Kulturelt betinget, men også åndelig. Åndelig og filosofisk. Kulturelt og filosofisk ikke så mye åndelig.”*

Det jeg tolker ut av dette, er at estetikken og det sanselige er viktig og betyr mye. Om dette er bevisst eller ubevisst fra mine informanter, er vanskelig å slå fast. Men med

den mengden empiri jeg har til rådighet her, underbygger det påstanden om en klar og tydelig estetiseringstendens, og at den er ønsket.

7.1.3 Aktualitet og kommunikasjon

” Vi ser tegn på at dogmer, teologi og konfesjoner som påstandskunnskap og i det hele tatt religionenes kognitive dimensjon blir mindre sentrale, mens de estetiske, sanseorienterte uttrykksformene blir mer vesentlig”, (Repstad, 2013:14).

Etter det vi har gått gjennom av empiri fra mitt materialet kan det i første omgang se ut til at Repstad i sitatet over har rett. Men før vi konkluderer må vi undersøke prosjektet ut fra kommunikasjon og aktualitet.

Det jeg kan slå fast, er at jeg finner en klar forståelse hos mine informanter at innholdet i gudstjenesten er særdeles viktig. Informantene nærmest krever av presten, at det som blir sagt og utført, er tuftet på gjennomarbeidet og substansielt innhold. Informantene er tydelige på hva de ønsker av temaer, og de gir klare føringer. Ingen av mine informanter, enten de definerer seg utenfor eller innenfor kirkens bekjennelse, gir uttrykk for en likegyldighet på det innholdsmessige. Noen er bedre enn andre til å uttrykke dette, men alle er mer eller mindre verdiladede her. Dette finner jeg i både den kvalitative og den kvantitative undersøkelsen. Noe av dette viser seg i spørsmålet om ønskede temaer, der det kristne håpet, undervisning i kristen lære og kristenlivets utfordringer er ”vinnerne” i temaønsker. Denne innholdsstyrte tenkning er verd å merke seg. Interessant er det også at temaer som frelse og fortapelse og samlivsproblematikk skårer lavt. Som jeg har pekt på tidligere, ønsker informantene mer av det livsbejaende og positive i kristendommen, og samtidig en fordyping i kirkens lære. Videre opplever jeg en liturgisk bevissthet hos mine informanter. Gudstjenestens forskjellige elementer vektes sterkt og tydelig. Når omtrent 80 prosent av informantene gir uttrykk for at bønnene og ordene i liturgien kommuniserte godt inn i deres virkelighet, er dette verd å merke seg. Når det også reageres når noe leses for fort og slurvete, sier det litt om kommunikasjon og aktualitet og hva dette betyr. Når kjerneinnholdet i gudstjenesten som velsignelse, dåp, nattverd og diverse bønner gir mening, og nærmere 90 prosent av informantene som kommer på gudstjenesten opplever dette meningsfylt, er dette mer enn estetiske former og riter, noe også informantene fra den kvalitative undersøkelsen underbygger. Når omtrent 84 prosent

av informantene fra den kvantitative undersøkelsen mener at presten klarte å tale inn i deres konkrete livssituasjon, og på et generelt grunnlag, mener omtrent 90 prosent av informantene at prekenen er viktig og gir mening, gir dette visse føringer for hvordan aktualitet, kommunikasjon og estetikk vektet opp mot hverandre. Noe av det som er særdeles viktig å poengtere, er at de fleste funnene i gruppen "utenfor/perifer" samsvarer meget godt med funnene i "Alle" kategoriene for gudstjenestene, selv om skårene her er generelt noe lavere. Men de store forskjellene uteblir.

7.1.4 Konklusjon angående estetikk og kommunikasjon/aktualitet

Det jeg mener vi kan trekke ut av mitt materiale er at estetikken er og blir viktig. Uansett hvordan informantene mine definerer seg til det kristne innholdet, peker min empiri på at estetikken får en god mottagelse og er meningsskapende. Nye former og handlinger virker berikende og faller som oftest i god jord. Dette gjelder i hovedsak for de fleste, uansett kjønn, alder eller religiøst ståsted. Vi ser også ønske om en gudstjeneste som prøver å fokusere på det positive og det å bruke hele mennesket.

Hva denne åpenheten for estetikk skyldes, kan diskuteres og ha flere årsaker. Men når denne åpenheten for estetikk er så tydelig, er det ikke dermed sagt at dette er ensbetydende med at innholdet forflates og vannes ut. Eller som Repstad sier det: *"religionens kognitive dimensjon blir mindre sentral"*. Mitt materiale viser et klart ønske om en gudstjeneste med innhold og substans. Informantene vektlegger temaer, prekener, liturgi og de forskjellige elementer i gudstjenesten. Når temaer og preken blir så viktig, gir det klare føringer for gudstjenesten og dens substans.

Ut fra Dobbeleares forståelse av sekularisering på individplan, er det tydelig at den kan spores. Individet og mine informanter er mye mer bevisste sine egne valg og ståsteder. De er tydeligere på egne etiske holdninger, som klart er i opposisjon til den konservative del av kristenheten og autoritetene. De orienterer seg bort fra den lavkirkelige vekkelsestradisjonen. Ord som synd, fortapelse og dom er begreper som sjeldent eller aldri forekommer. Problematikken rundt liberal og konservativ er lite aktuell, og all samfunnsdebatt om kirken og lære får lite betydning for gudstjenestegang. Flere sier også at gudstjenestegangen ikke er særlig trofast og regelmessig. Dette underbygger både funnene i den kvantitative og den kvalitative undersøkelsen.

Det jeg kan trekke ut av mitt materiale er at estetikken er viktig og øker i omfang i gudstjenesten. Den griper om seg med et mangfold av uttrykk og handlinger og er med

på løfte gudstjenesten i en klar estetiserende retning, noe de fleste informanter, uansett bakgrunn, opplever positivt og meningsskapende. Parallelt med dette er det også et ønske om et sterkt innhold i gudstjenesten som vektes av informantene. Gudstjenesten representert gjennom presten, talen, det innholdsstyrte og gudstjenestens oppbygging, er avgjørende. Temaer som peker mot det læremessige dogmatiske og det kristne håp blir vektlagt. Samtidig blir også et ønske om en gudstjeneste som formidler det lyse, det positive og det livsbejaende understreket. Og vi kan konstatere at det tradisjonelle bildet av det dystre, religiøse Sørlandet med bibelbeltet, vekkelsestradisjonen med vekt på synd og frelse, er så godt som fraværende.

Setter vi dette opp mot sitatet fra Pål Repstad innledningsvis i 7.1.3, kan vi gi ham rett i at dogmer, teologi og konfesjoner som påstandskunnskap blir satt under press, og at de estetiske uttrykkene blir mer vesentlige. Men mitt materiale peker videre på at muligens fordi dogmer, teologi og konfesjoner settes under press, kan det se ut til at det skjer en innholdsmessig tyngdeforskyvning eller nyorientering i disse begrepene. Ingen av mine informanter som definerer seg innenfor kirkens tro, setter spørsmålsteget ved de sentrale kristne dogmene. Men mange ønsker en mer lys og positiv forkynnelse tuftet på dogmatikk og lære. Det innholdsmessige smuldrer ikke bort til fordel for estetikken, men komplimenterer estetikken og skaper et lysere rom for en større livsutfoldelse, hvor estetikk, kommunikasjon/ aktualitet og den positive forkynnelsen ser ut til å kunne møte hverandre i en konstruktiv treenighet.

7.2.1. Empirien i lys av sekularisering og religionenes plass i samfunnet

7.2.2 Innledning

I dette kapitlet trekker jeg inn Woodhead og Heelas som setter frem én hovedtypologi som kan stå for overordnede klassifikasjoner av religiøse miljøer. Samt ønsker jeg å prøve empirien opp mot *civil religion*, som kan sees på som en alternativ måte å gi det moderne samfunn identitet og mening på. Videre vil jeg vurdere empirien opp mot det praktisk—teologiske og religionens plass i dagens Norge, for så å sammenligne empirien mot teoretiske rammeverk og relevant forskning. Og til slutt vil jeg sammenligne det empiriske materialet opp mot forskerspørsmålene jeg stilte innledningsvis i oppgaven.

7.2.3 Woodhead og Heelas

Woodhead og Heelas setter frem 3 hovedtyper pluss en fjerde blandingskategori som kan karakterisere religiøse miljøer (Kap.2:). Som jeg nevnte i teorikapittelet, er dette kategorier som ikke må sees på som fasttømrede størrelser. Det som er nærliggende å tenke, er å plassere Høvåg menighet i typologien *Religion of humanity*, som favner den åpne folkekirken. Frikirkelige menigheter har tradisjonelt blitt plassert i kategorien *religion of difference*, hvor utenfor og innenfor er tydelige markører. Ser vi på den geografiske beliggenheten for Høvåg kirke, hvor den lavkirkelige vekkesbevegelsen med bedehuset rett over gata står sterkt, er det kanskje riktigere å plassere menigheten i en blandingskategori mellom *Religion of difference* og *Religion of humanity*. Ut fra en historisk og geografisk kontekst, er det mye som taler for en slik plassering. Men fra mitt materiale mener jeg det er en klar dreining bort fra *religion of difference* mot en plassering i retning av *religion of humanity*. Dette mener jeg å kunne dokumentere ut fra min empiri, som viser en klar estetiseringstendens, viktigheten av kommunikasjon og aktualitet og ønske om en mer positiv og lys kristendomsform og forkynnelse. Videre kan vi underbygge dette med endringsperspektivene på Agder og ut fra en generell tolkning av religion i dagens Norge. Videre kan man kanskje også si at Agder, i en regional kontekst, beholder posisjonen som det mest religiøse geografiske området i Norge, men med klare utviklingstrekk bort fra disse stereotypene.

7.2.4 Civil religion

Ut fra det jeg har konkludert med over, er det vanskelig å se at begrepet *civil religion* vil være dekkende og riktig å trekke inn i mitt materiale. At kirken på mange måter kan være med å gi samfunnet både identitet og mening, trekkes ikke i tvil. Men slik jeg oppfatter mine informanter, er deres vektlegging av estetikk, innhold og et større ønske om en kirke fylt av et positiv dogmatisk innhold, fundamentert i mye mer enn en sivil religion ribbet for grunnleggende religiøs dogmatisk substans.

7.2.5 Empirien i lys av religion i dagens Norge

Ut fra det jeg kommenterte i teorikapittelet om religion i dagens Norge, er det tydelig at Høvåg kirke korresponderer mye med dette stoffet. Selv om Høvåg kirke ligger i en region som er jordnet i den tradisjonelle lavkirkelige kristendomsformen, og som har sine røtter i vekkesen på 1800 tallet ser vi gradvis en utvikling som følger

landet generelt. Gudstjenestegangen går ned, de åndelige autoritetene innen kirken får mindre gjennomslag, og kirken mister mye av den posisjonen den har hatt på flere områder innen teologi og samfunn. Dette er også klare tendenser jeg finner hos mine informanter.

Det vi også kan konkludere med, er at det organiserte kirkelivet har utfordringer særlig opp mot den privatiserte tro kombinert med mangfold og pluralisme. De tradisjonelle skillelinjene som går på likestilling, homofili, samlivsformer og kvinnelige prester, er nesten borte fra mitt materiale. Vi ser klare føringer for en kirke som spiller på lag med den generelle samfunnsutviklingen, selv om det her og der dukker opp konservative elementer og motkulturer.

Høvåg kirke som kulturinstitusjon, som viser bredde i det kulturelle landskapet, kommer også tydelig frem. Gabriel Scott gudstjenester med dikterens egne tekster, gudstjenester av forskjellig karakter og innhold, forestillinger og konserter av ymse slag, er gjengangere. Populærkulturen og medialiseringen av kirke og gudstjeneste setter sine spor og blir merkbar.

Undersøker vi det flerkulturelle samfunnet i Høvåg, er dette lite typisk for landet generelt. Grupper som innvandrere og flyktninger er lite representert i bygda. Det at også det religiøse mangfoldet vises kun i to gudshus, er også lite typisk i en Sørlandsk kontekst.

Går vi til begrepet nyreligiøsitet, er det lite som tyder på, ut fra mitt materiale, at dette er sterkt representert i Høvåg. Ingen av mine informanter gir uttrykk for noen klare tendenser i den retningen. Men kanskje er det viktig å påpeke, at elementer av den sterke estetiseringen og den noe svake støtten ordet får i undersøkelsene, kan være tendenser til enkelte strømninger som kan knyttes til en myk form for nyreligiøsitet. Videre plasserte jeg Høvåg i *Religion of humanity* (Woodhead og Heelas, 2000), som igjen vekker en mildere og mindre dogmatisk kristendom, hvor avstanden Gud og mennesket er mindre, og utenfor og innenfor begrepene ikke er så tydelige.

Når det gjelder å se Sørlandet og Høvåg i en regional kontekst, betviler jeg ikke at slike kategorier kan gi mening og er nyttige. Men mye av mitt materiale peker på at disse stereotypene er dempet, og vi ser et Høvåg som tar opp i seg mye av det som ellers rører seg i landet generelt. Av mine ni informanter fra den kvalitative undersøkelsen, har de fleste røtter i Høvåg, men er oppvokst på andre steder, og da gjerne med

utdannelse fra de større byene i landet. Så det Sørlandske og Høvåg har blitt utfordret av et større hele, noe jeg mener å se tendenser til i mitt materialet.

7.2.6 Empirien sett i lys av praktisk teologi

Mye av det jeg tar opp i teorikapittelet under relevant forskning samsvarer godt med min egen empiri. Men på ett punkt er det noe som skurrer, og det er rundt informantenes oppfattelse og viktigheten av prekenen. Jeg viser til noe av dette i teorikapittelet ved undersøkelsene av Uppsala Domkyrka, som omhandler *den menigsfulla gudstjänesten* og *gudstjänst i förändring*. I *den menigsfulla gudstjänesten* nedtones prekenen, mens stillhet, andakt, gudstjeneste og dåp skårer høyt. Det at stillheten, andakt og gudstjenesten, som kan tolkes som rommets hellighet og stundens høytid, sammen med dåp skårer høyt, finner jeg igjen i mitt materiale. Dette er elementer av estetisk karakter, som flere av min informanter tolker som *mystikk* og *det katolske*. Men at prekenen tones såpass ned, er vanskelig å finne hjemmel for i mine funn.

I *gudstjänst i förändring* handler det om hvordan informantene ønsker at gudstjenesten skal være. De eldre ville bevare det bestående. Gruppen i midten (40-60 år) ville ha mer glede, felleskap og engasjement, og de unge ønsket en kort gudstjeneste med tempo, sang og musikk. Elementer av alt dette kan jeg finne i mitt materiale, men at gruppen i midten samsvarer mest med det jeg kan konkludere med. Glede sammenfaller med det positive. Felleskap og engasjement treffer både estetikken, aktualiteten og kommunikasjonen. Men både det bestående ved den tradisjonelle gudstjenesten, sang, musikk og ikke for langdrygt, har også klare likhetstrekk med min empiri.

Christine Hagas empiriske studie "*... en kort, god preken skader ikke*", er interessant for mitt materiale. Hun setter fram to hypoteser. Den første dreier seg om at prekene betyr relativt lite for folk flest, men at den ikke helt har utspilt sin rolle, og at prekenen sees på som en del av helheten uten noen spesiell forrang foran andre elementer. Den andre hypotesen er at prekenen er individualisert for de fleste gudstjenestedeltakerne, slik at prekenen kun betyr noe hvis man personlig liker innholdet og presten. Utfra mine funn skårer prekenen høyt. Utfra den kvantitative undersøkelsen mener omtrent 90 prosent at prekenen er viktig og at den tilfører informantene viktige elementer ved den kristne tro. Jeg ser også at helheten i gudstjenesten er viktig, men i motsetning til Haga mener jeg at prekenen blir vektlagt

sterkere enn de andre leddene. Jeg er enig med Haga i at det individualistiske med prekenen er viktig, noe også mine informanter gir uttrykk for. Informantene setter krav til prekenen og forventer innhold og aktualitet. Det at prekenen og presten blir vektlagt slik Haga gjør, er også trekk jeg finner i min empiri. Presten som seremonimester, med utdanning og tyngde, kobles lett til prekenen.

Haga deler også inn informantene i to grupper som hun kaller troskollektivet og folkekirken. Dette ligger tett opp til mine egne kategoriseringer (personlig/vanlig kristen og utenfor/perifer). Når det gjelder innholdet i prekenene, ønsker troskollektivet en vektlegging av prestens teologiske kompetanse, mens folkekirken ønsker mer en preken av sosial og samfunnsmessig karakter. Utfra det jeg kan tolke av mitt materiale, er der gode tangeringspunkter med det Haga legger frem, men at min empiri rundt temavalg er noe mer konkret og spisset.

Nyere forskning viser også at det lyse og positive i kristendommen blir vektlagt tydeligere. Synd og fortapelse er temaer som får lite drahjelp. Tekstene i barnesangen for eksempel, må være lyse lette og gjerne med bevegelser som utfordrer både rytme og kroppsbeherskelse. Dette samsvarer godt med Trysnes artikkel fra 2005 om ungdomsfestivaler, der det mørke og dystre forsvinner til fordel for begreper som *den koselige majesteten* (Trysnes 2005:104) og *Jesus som ok venn og kamerat* tydeliggjøres (Sødal 2005:67). Videre er det interessant å se på idrett som Nils M. Justvik har forsket på, og konstatere at denne problematikken viser en solid endring og gir utslag i en mykere og mer positiv kristendom (Justvik 2005:51ff). Denne tendensen samsvarer godt med mitt materiale, at blandingen av estetikk, innhold og det positive i kirkens budskap er, og blir, viktig. Utfra dette kan man kanskje hevde at Sørlandet virkelig ikke er som før.

Som jeg var inne på i teorikapittelet, omhandler den praktiske teologien mye av kirkens oppgaver, som blant annet kirkelære, undervisning, prekenlære, sjelesorg, liturgikk, diakoni og kirkerett, for å nevne noe. I Harald Hegstads bok *kirke i forandring*, som jeg viser til, finner vi også mange tangeringspunkter, og særlig hans poengtering av av *Confessio Augustana* art, VII som fundamentet for kirkens teologi opp mot kirkens observerbarhet og manifestasjon. Mye av dette stoffet tangerer mine informanter i forskjellig grad. Dette utfordrer kirken i dens omgang med former og innhold som estetiske uttrykk, undervisning, preken, vektingen av lære og dogmer opp mot levd liv, sjelesorg og møte med det enkelte menneske.

7.3.1 Forskerspørsmålene

I innledningskapittelet stilte jeg noen forskerspørsmål angående begrensninger av oppgaven og problemstillinger for gudstjenesten. Disse elementene er klare supplementter til hovedfokuset på estetikk og kommunikasjon og aktualitet, og de gir gode indikasjoner på tendenser jeg allerede har vært inne på i det øvrige materialet.

7.3.2 Gudstjenestereformen—hva er reaksjonene blant kirkegjengere på den nye gudstjenestereformen?

Når jeg spør om den nye gudstjenestereformen, er de fleste positive til at nye ting skjer og at nye former prøves ut. De få negative reaksjonene på dette var fra anonyme informanter i den kvantitative undersøkelsen: *”Beholde den gamle liturgien. Bedre introduksjon av nye sanger og liturgi. Salmevalget passet ikke og de var vanskelige. Bør ha stillhet før gudstjenesten begynner. Opplyse om barnekroken”*. At noen ønsker å beholde den gamle liturgien er forståelig ut fra tradisjon og vane. Og, at det nye må læres og få tid til å sette seg, er forståelig.

Når det gjelder andre reaksjonene på dette spørsmålet fra den kvalitative undersøkelsen, er informantene positiv til det nye, men med et klart ønske om å bevare gudstjenestens høytid og pietet. Tradisjonen, det høykirkelige og det hellige rommet er klare føringer som man ikke uten videre vil og skal gi slipp på.

7.3.3 Mener gudstjenestedeltakerne at formen og innholdet i gudstjenesten er troverdig og imøtekommer menneskets religiøse søken og behov?

Utfra informantenes reaksjoner på om gudstjenestens form og innhold er troverdig og imøtekommer menneskets religiøse søken og behov, mener jeg at undersøkelsene på mange måter imøtekommer dette, selv om ”utenfor/perifer” kategorien tenderer til å trekke ned dette inntrykket noe. Ut fra mitt materiale kommer gudstjenestene i Høvåg meget godt ut. 94 prosent av informantene fra den kvalitative undersøkelsen svarer at de gjerne kommer igjen på gudstjeneste. 84 prosent svarer nei på om det var noe de reagerte negativt på i gudstjenesten. Og når 73 prosent for begge gudstjenestene gir terningkast mellom 4 og 5, mener jeg dette er gode og solide skår.

Når mellom 68 og 78 prosent av informantene fra den kvantitative undersøkelsen opplever et gudsnærvær under gudstjenesten, gir det klare føringer for at menneskets religiøse behov og søken blir rimelig godt dekket. Derfor mener jeg at ut fra både den kvantitative og kvalitative undersøkelsen, er hovedinntrykket at gudstjenestene i Høvåg er troverdige og imøtekommer mye av gudstjenestedeltakernes religiøse søken og behov.

Men utover de hovedfunn som jeg peker på i oppgaven, viser det seg at det er forbedringspotensiale på aktuelle områder. For det er et tankekors at når 73 prosent av informantene mener at gudstjenesten taler mest til de personlig kristne, bør dette være en viktig utfordring både for prest, menighet og de kirkelige autoriteter.

7.3.4 Musikk—hvilke reaksjoner har gudstjenestedeltakerne på gudstjenestens musikalske preg og uttrykk?

En viktig del av gudstjenesten er musikken. Det er interessant å se at den tradisjonelle kirkemusikken kommer meget godt ut. Det kommer klart frem i empirien at orgel, salmer og liturgiske melodier blir svært godt mottatt. Noen ønsker om en fornyelse på dette området kan spores, men den store revolusjonen innen kirkemusikk uteblir fra mine informanter. På et generelt grunnlag kan vi si at det er en stor åpenhet for å bruke nye og andre former. Noen av informantene nevner spesielt det å bruke band, men hele tiden i en kombinasjon med det tradisjonelle kirkemusikalske uttrykket og brukt med pietet.

7.3.5 Grupper og klasser—er det klare forskjeller på opplevelsen av gudstjenesten etter alder, kjønn, flittige eller fraværende kirkegjengere, ansvarlige for gudstjenesten, tro, tvil, radikal og konservativ ?

På et generelt grunnlag kan man se at gruppen "utenfor/perifer" skårer i gjennomsnitt litt lavere på de fleste spørsmål enn gjennomsnittgruppen "Alle". Det sier seg selv at i enkelte spørsmål som går på det kristne kjerneinnholdet, kan en observere en viss reservasjon. Men det som slår meg, er at spørsmål som dreier seg om kirken som institusjon, ønske om estetikk, kommunikasjon, aktualitet, de fleste av gudstjenestens liturgiske former og uttrykk og prestens tale, gir denne gruppen høye

skår. Det som skiller grupperingene "utenfor/perifer" med "innenfor" er sannsynligvis kjerneinnholdet i den kristne tro. Men positiviteten og hengivenheten til kirken er stor og betyr mye i disse informantenes liv. Ritualene skårer stort, med dåpen som topp på 92 prosent for denne gruppen.

Når det gjelder alderskategorier, er det en tendens i at positiviteten til gudstjenesten stiger med alderen. På noen få spørsmål slår denne tendensen sprekker uten at jeg kan finne noe mønster i det.

Kjønnsforskjeller forekommer i materialet, men det blir vanskelig å begrunne dette ut fra utvalgets størrelse. Jeg har tall på dette, men har konstatert at de ikke er brukendes ut fra et forskningsmessig perspektiv.

Utfra begrepene konservativ og liberal kan jeg konstatere at den liberale Sørendingen er på fremmarsj. Utfra de sekulariseringsteorier jeg har brukt, er det ytterst få av informantene som gir uttrykk for en tradisjonell konservativ holdning. Enkelte konservative tendenser kan jeg registrere, men de tydelige skillene og gjengangere som har vært angående kvinnelige prester, homofilis spørsmålet og samlivsformer, er marginale. Det som man kan ane konturene av, er at de som frekventerer de frikirkelige miljøer og bedehuset kan se ut til å ha en noe sterkere konservativ ballast.

Skulle jeg komme med en karakteristikk av flittige og fraværende kirkegjengere, går nok den på at de fraværende gir uttrykk for et sterkere ønske om noe vettugt og er en tanke mer kritisk i grunnholdningen til gudstjenesten. De flittige kirkegjengerne kan virke mere overbærende med gudstjeneste og prest og har en større tålegrense for at ikke alt kommuniserte og var topp aktuelt. Kanskje kan man si at troen kombinert med plikten og tradisjonen er effektive drivkrefter for denne gruppen.

8. Et personlig normativt avtrykk ut fra hovedfunnene

"Fasthet i det sentrale, frihet i det perifere og kjærlighet i alt". Kirkefader Augustin

8.1 Praktisk—teologisk refleksjon

Jeg ønsker å begynne min praktisk teologiske refleksjon med utgangspunkt i to verdener. Den ene er vinklet ut fra min profesjon som operasanger fra Den Norske Opera, med lang fartstid på forskjellige teaterscener, eller de *"de skrå bredder"* som enkelte ynder å kalle det. Og videre med et sitat fra Confessio Augustana art. VII som jeg delvis har referert til i forbindelse med boka til Hegstad, *kirke i forandring*:

"Og til sann enhet i kirken er det nok å være enig om evangeliets lære og om forvaltningen av sakramentene. Men det er ikke nødvendig at det alle steder er ensartede menneskelige overleveringer eller skikker eller seremonier som er fastsatt av mennesker".

Denne passasjen mener jeg gir et godt grunnlag for et utgangspunkt til praktisk—teologisk tenkning ut fra mine funn og min egen bakgrunn og refleksjon. Og videre, med sitatet fra Augustin, åpner det et mulighetsrom for kirken, dogmatikken og mennesket til å tørre å leve, og å skape frodige gudstjenester under en åpen himmel.

8.2 Ordet

Det første jeg mener som er avgjørende å sette spørsmåltegn ved, er bruken og kvalitetssikringen rundt alle ordene i gudstjenesten. I hele gudstjenestens *ordo* blir ordene det bærende middelet for kommunikasjon og aktualitet. Gudstjenesten er i all hovedsak en lang rekke med ord, kun med små kosmetiske opphold. Så godt som alle gudstjenestelige handlinger og uttrykk blir fulgt opp av ordrikdommen, og faktisk er det bare pre -og postludiet som fremstår som ordløst, pluss ett eller to steder for stille bønn eller meditasjon. Til og med under nattverden ligger ordmengden som et teppe, *dette er Jesu legeme, dette er Jesu blod*. Er det slik at det aldri er en stille stund uten at tausheten tilsynelatende skaper usikkerhet, blir plagsom og utfordrende?

Gudstjenestens ordrikdom er ikke en enhetlig størrelse. Gudstjenestens spennvidde i tekstenes egenart, uttrykk og innhold skaper store utfordringer til fremførelse, interpretasjon og fortolkning. Utfra innledningen i kapittelet om Confessio Augustana art. VII rommer den ordene, læren og evangeliet som skal lyde sammen med

sakramentforvaltningen, og dette er viktig. Men akkurat her mener jeg det er et stort arbeid å gjøre for kirken. Hver søndag er en ny premièredag, en ny forestilling med nye tekster og nytt innhold. Et nytt publikum bestående av alt fra av gamle slitere til nye dåpsfamilier uten den store kirkelige ballast. Presten med sin teologiske 7 årige utdannelse, er ofte dørgende alene om og med dette prosjektet, forestillingen eller gudstjenesten.

Min bakgrunn fra teateret var en ganske annen verden. Jeg var omgitt av regissør, scenografer og et stort teknisk apparat som drev forestillingen, hvor jeg selv kunne konsentrere meg om dramaet og rollen. Kanskje er det på tide at presten tar gudstjenesten tilbake og overlater det administrative til andre. En del av disse tankene og grunnholdningene mener jeg at det er dekning for å hevde i lys av mitt empiriske materiale. Når skal presten få tid til å klekke ut det "vettuge" som blir etterspurt av informantene? Hva er gudstjenesten som en formidlingsarena? Kanskje er det på tide å skolere prester og gudstjenestedeltagere ytterligere til dyktige formidlere, seremonimestre og aktører med dybde og substans, hvor det gudstjenestelige drama kan utfolde seg? Hva med en gudstjenestelig regissør?

8.3 Estetikk

Vi kan også slå fast er at det er en klar ønsket og villet estetiseringsutvikling for gudstjenesten. Utfra majoriteten av mine informanter går det frem at estetikk og sanselighet blir tatt godt imot og verdsatt. Der er heller ingen deler eller elementer i gudstjenesten som kommer dårlig ut angående estetikk. Noen former blir mer verdsatt enn andre, men det kan forklares ut fra informantenes komfortsone, at de er ukjent eller fremmed for enkelte estetiseringsformer. Positiviteten til estetikken viser seg også i hengivelsen til kirkebygget, kirkens inventar og at kirken står frem som en stolthet og viktig identitetsmarkør for bygda. En vakker kirke eller et storslagent teaterbygg er ikke å forakte. Dette mener jeg er viktige signaler å ta med i den videre utviklingen av gudstjenesten. Avgjørende blir det å se på enkeltelementene og delene i gudstjenesten og videreutvikle dem.

Det at både det eksteriørmessige og de mer innholdsrettede uttrykkene kommer så positivt ut, gir en legitimitet og trygghet i at dette er villet. Kirkerommet i Høvåg kan ikke konkurrere med en moderne arbeidskirke, men kan ut fra sine egne premisser skape det ønskede, med klare fysiske hindringer ut fra tradisjon og historie.

Når det er slik at for eksempel inngangsprosesjon skårer så høyt, så blir min tanke: "Fortsett med det, videreutvikle dette, og bruk det til det det var tenkt". Når den unge moren i 20—årene, som har et barn som skal bæres til dåpen, gir uttrykk for at prosessen var opplevd positivt, er kanskje dette et viktig signal om at her gjøres noe rett. Når en kirkefremmed familie ved gudstjenestens begynnelse går opp kirkegulvet med dåpsbarnet foran hele menigheten, er dette et viktig estetisk hele, med prest i liturgiske farger på stolaen, prosesjonskors og dåpsvann som bygger positivt opp om Confessio Augustana art. VII i sin fulle styrke og bredde. Kirkens lære og sakramentforvaltning manifestert i Høvåg kirkes gudstjenestetradisjon, badet i estetiserende rammer.

Det blir selvfølgelig umulig å kommentere hvert ledd og uttrykk i gudstjenesten, men noe av denne tenkningen jeg viser til her, er det jeg ønsker å formidle: Gjør det lettere for gudstjenestedeltakere å ta del i estetiske rammer og uttrykk! Flytt lysgloben til et egnet sted, kanskje ikke så eksponert, som innbyr til ritualer rundt Kristuslyset i globen. Og muligens er det slik at de små praktiske estetiske forskjellene kan gjøre en stor forskjell for det søkende menneske rundt livets omskiftelighet?

8.4 Kommunikasjon og aktualitet

Et annet punkt som blir tydelig fremhevet av informantene, er kommunikasjon og aktualitet. Både den kvantitative og kvalitative undersøkelsen dokumenterer dette. Dette gjenspeiler seg i alle ledd i gudstjenesten, enten det dreier seg om tekster som blir lest, prestens tale, ordmengde, temavalg, salmer, bønner og generell liturgi. Og, ikke minst, dreier dette seg om overgangsritene, hvor dåpen skårer stort. Et gjennomgående trekk fra mine informanter fra den kvalitative undersøkelsen, var ytringer rundt viktigheten av noe *vettugt* i gudstjenesten. Informantene er opptatt av temaer som det kristne håpet og kirkens lære og at temaer om synd, fortapelse og samlivsspørsmål skårer lavt.

Her mener jeg at prest, kirkelige aktører og ansvarlig for gudstjenesten må lytte særdeles. Vi har hørt sitatet "*Guds ord vender ikke tomt tilbake*", og faren ved dette er at det har kanskje blitt et halmstrå av en trøst og en åndelig loslitt sovepute. Men denne tenkningen mener jeg er ødeleggende og pasifiserende for gudstjenestelivet, og hemmer oss fra å gjøre vårt ytterste til å utvikle og stadig jobbe med kommunikasjon og aktualitet. Dette gjelder ikke bare i det verbale og i noen enkeltdeler av gudstjenesten,

men i hele messen fra begynnelsen til slutt. Dette dreier seg like mye om plastikk / (kunsten å bevege seg) kroppsholdning, regi, koreografi, som valg av ord og temaer. Alt dette virker inn på det kommunikative og aktualiserende, kunsten å være til stede i det man faktisk gjør. Ikke ut fra et ønske om underholdning, men i ønsket om å formidle kirkens innhold sant og ekte uttrykt i mulighetsrommene som åpner seg.

8.5 Den positive forkynnelsen

Det siste punktet som utkrystalliserte seg, var ønsket om en gudstjeneste som fokuserte på det positive, det lyse og det livsbejaende. Dette ble tydelig i form av temavalg, den generelle holdning til gudstjenesten, og da særlig til presten, som fremstår som den store seremonimester. Så selv om begge gudstjenestene som informantene deltok på fikk gode skår og fremstod som lyse og positive, er kanskje dette ønske om en mer positiv og lys gudstjeneste grunnet i en rest av en mørk fortid som henger ved kirken og som den kanskje har vanskelig for å riste av seg.

Det som er verd å merke seg, er at selv om informanten ønsker en mer lys og positiv gudstjeneste, har jeg ikke belegg for å si at dette skal gå på bekostning av det innholdsstyrte med tanke på lære og dogmatikk. Men det vi kan fornemme, er at for den tradisjonelle Sørlandske kristendom med røtter i vekkelserforkynnelsen, så skjer det en viss tyngdeforskyving i det tradisjonelle kristne kjerneinnholdet. Denne tyngdeforskyvning oppfatter ikke jeg som en forflating og en avstandstagen til kirkens innhold, men mer som en nyorientering i den kristne lære og dogmatikk. Hvor nyansene går fra det mer mørke, dystre i forkynnelsen til det mer lyse og positive i kristendommen, med klare toner om det kristne håp.

Dette punktet henger nøye sammen med det foregående. Min påstand er at kristendommens selvforståelse ikke er dyster og alvorlig slik den til tider har blitt formidlet, men er trygt fundamentert i sannhetsbegrepet. Derfor er det avgjørende å hevde at dette ønsket om en positiv og sann forkynnelsen har intet med overfladiskhet å gjøre, men er mer et spørsmål og ønske om å skape det gode rom basert på forsoning, tillit, forståelse og nåde. Og jeg mener at i en slik atmosfære kan man tåle bredden og dybden av det menneskelige liv, som er preget av livsslitasje og utfordringer som dekker hele den menneskelige skala av livsuttrykk. Gudstjenesten blir da stedet som skal løfte enhver søkende sjel opp i en sammenheng som Den norske kirke har definert slik : *"Sammen for Guds ansikt"* (Gudstjeneste for Den norske kirke,2011:11).

Litteraturliste:

- Alvesson, Mats og Kai Sköldberg (2008) . Tolkning och reflektion : Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod. 2.uppl. Lund: Studentlitteratur
- Balsnes, Anne Haugland 2013a. Større musikalsk mangfold og valgfrihet, i i Pål Repstad og Irene Trysnes (red.) Fra forsakelse til feelgood. Forlag: Cappelen Damm 191-205,
- Bäkström, Anders 1990. *Den meningsfulla gudstjänsten*. Uppsala: Religionsbeteendevetenskapliga Förlaget.
- Bäkström, Anders 1993. *Gudstjänst i förändring. "Studier av gudstjänstförnyelsen i Uppsala domkyrka"* Uppsala: Religionsbeteendevetenskapliga Förlaget.
- Bibelen 2011 "*ny oversettelse*" Bibelselskapet.
- Botvar, Pål Ketil. 2004. En rubrikk for det hellige? i Ole Gunnar Winsnes. (red.) *Tallenes tale 2004*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Botvar, Pål Ketil og Schmidt, Ulla (red.): 2010. *Religion i dagens Norge. Mellom sekularisering og sakralisering*. Oslo: Universitetsforlaget,
- Botvar, Pål Ketil. 2010. Endringer i nordmenns religiøse liv, i Pål Ketil Botvar og Ulla Schmidt (red.) *Religion i dagens Norge. Mellom sekularisering og sakralisering*. Oslo: Universitetsforlaget, 11-24.
- Botvar, Pål Ketil og Jan-Olav Henriksen 2010. Mot en alternativ revolusjon? , i Pål Ketil Botvar og Ulla Schmidt (red.) *Religion i dagens Norge. Mellom sekularisering og sakralisering*. Oslo: Universitetsforlaget
- Botvar, Pål Ketil, Pål Repstad og Olaf Aagedal 2010. Regionalisering av norsk religiøsitet, i Pål Ketil Botvar, og Ulla Schmidt (red.): *Religion i dagens Norge. Mellom sekularisering og sakralisering*. Oslo: Universitetsforlaget
- Furseth, Inger, Pål Repstad 2003. *Religionssosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget
- Gudstjeneste for Den norske kirke 2011. Eide forlag AS, Stavanger
- Haga, Christine 1998. "*.....en kort, god preken skader ikke*" Oslo: Det teologiske fakultet. Universitetet i Oslo.
- Hegstad, Harald 1999. *Kirke i forandring: felleskap, tilhørighet og mangfold i Den norske kirke*. Oslo: Luther
- Høeg, Ida Marie, Hegstad, Harald og Winsnes, Ole Gunnar. *Folkekirke 2000. En spørreundersøkelse blant medlemmer av Den norske kirke*. Oslo: KIFO .
- Jacobsen, Dag Ingvar 2005, *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode. 2.utgave* . Kristiansand: Høyskoleforlaget AS

- Justvik, Nils Martinius 2005, *Fra synd til Guds gave*, i Pål Repstad og Jan Olav Henriksen (red.) : *Mykere kristendom? Sørlandsreligion i endring* Bergen: Fagbokforlaget
- Kvarstein, Dag Arnulf, Rådgiver Agder og Telemark bispedømme. dak@kirken.no
- Liturgi 2008. *Forslag til ny ordning for hovedgudstjenesten i Den norske kirke*. Bergen: Eide Forlag.
- Løvland, Anne, Repstad, Pål og Elise Seip Tønnessen (red) 2013b *Sanselig religion*. Oslo: Verbum
- Magnussen, May-Linda, Repstad, Pål, & Urstad, Sivert (2012) Skepsis til likestilling på Sørlandet—et resultat av religion?. *Tidsskrift for kjønnsforskning, årgang 36* (nr. 3-4) 204-222.
- Olsen, Harald 2005. *Fra lærepreken til lysglobe*, i Repstad og Jan Olav Henriksen (red.) : *Mykere kristendom? Sørlandsreligion i endring*. Bergen: Fagbokforlaget
- Repstad, Pål og Henriksen, Jan-Olav (red.) 2005. *Mykere kristendom? "Sørlandsreligion i endring"* Bergen: Fagbokforlaget.
- Repstad, Pål. 2005. *Fra forskjellsreligion til humanitetsreligion*. En introduksjon, i Pål Repstad og Jan Olav Henriksen (red.) : *Mykere kristendom? Sørlandsreligion i endring* Bergen: Fagbokforlaget
- Repstad, Pål. 2007. *Mellom nærhet og distanse*. Oslo: universitetsforlaget
- Repstad, Pål Steinar 2010. *Fra lov til lønnkammer? Religion og livssyn i dagens Norge*, i Ivar Frønes og Lise Kjølørød (red.): *Det norske samfunn*. 6. Utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk 371-392.
- Repstad, Pål og Irene Trysnes (red.) 2013a *Fra forsakelse til feelgood*. Forlag: Cappelen Damm
- Repstad, Pål 2013a *Fra ordet alene til sanselig populærkultur*, i Pål Repstad og Irene Trysnes (red.) *Fra forsakelse til feelgood*. Forlag: Cappelen Damm
- Repstad, Pål 2013b *Flere sanser i bruk*, i Løvland, Repstad, Tønnessen (red) *Sanselig religion*. Oslo: Verbum
- Repstad, Pål 2013b *Populærkulturen inn i gudstjenesten*, i Løvland, Repstad, Tønnessen (red) *Sanselig religion*. Oslo: Verbum
- Repstad, Pål og Elise Seip Tønnessen (red.) 2013c *Hellige Hus*. Arkitektur og utsmykning i religiøst liv. Oslo: Cappelen Damm AS

- Repstad, Pål 2013c *Religiøst liv er knyttet til det materielle, det sanselige og det stedelige*, i Repstad, Pål og Elise Seip Tønnessen (red.) Hellige Hus. Arkitektur og utsmykning i religiøst liv. Oslo: Cappelen Damm AS
- Schmidt, Ulla. 2010. Norge: Et religiøst pluralistisk samfunn? i Botvar, Pål Ketil og Schmidt, Ulla (red.): 2010. *Religion i dagens Norge*. Oslo: Universitetsforlaget
- Schuff, Hildegunn Marie Tønnessen 2013a Å danse for Gud, i Pål Repstad og Irene Trysnes (red.) Fra forsakelse til feelgood. Forlag: Cappelen Damm, 98-121.
- Skjevesland, Olav 1999. Invitasjon til praktisk teologi. En faginnføring. I samarbeid med Per- Otto Gullaksen. Oslo: Luther Forlag
- Statistisk sentralbyrå. www.ssb.no/vis/emner/07/02/10/kirke_koetra/main.html
- Statistisk sentralbyrå. (2013) Trus –og livssynssamfunn utanfor Den norske kyrkja, 1. Januar 2013. Oslo: Statistisk sentralbyrå
- Systematisk teologi (2014) Teologi. Store norske leksikon. Lest 24.04.2014.
- Sødal, Helje Kringlebotn 2005. Forandring fryder? i Pål Repstad og Jan Olav Henriksen (red.) : *Mykere kristendom? Sørlandsreligion i endring* Bergen: Fagbokforlaget
- Trysnes, Irene 2005. Å campe med Gud, i Pål Repstad og Jan Olav Henriksen (red.): *Mykere kristendom? Sørlandsreligion i endring* Bergen: Fagbokforlaget, 104.
- Universitetet i Agder 2012. *RESEP "religion som estetiserende praksis"*
www.uia.no/no/portaler

I. VEDLEGG

- Intervjuguiden for: Reaksjoner på gudstjenesten
- Kunne du tenke deg å reflektere litt rundt begrepene kirken og gudstjenesten:
  - Min kirke – bygda
- - Slekts kirke mor , far, bestemor, bestefar, andre
  - Ble døpt
  - Ble konfirmert
  - Ble gift her
  - Her er mine forfedre begravet.
  - Forhold til noen av prestene
- Hvilket forhold har du til selve begrepet ”å gå på gudstjenesten”?
  - er den viktig
  - prioriterer du den
  - vane
- - føler plikt å gå på gudstjenesten god/dårlig samvittighet
- Til den gudstjenesten du var til stede på, hva er din umiddelbare reaksjon på den?
  - Var det noe du satte særlig pris på?
  - Var det noe du likte dårlig, eller som ikke appellerte til deg?
  - For høykirkelig
  - ønsker mer karismatikk
  - for lang/kort
  - for lite åndelig
- Kirkerommet, det hellige rom som gudstjenesten foregikk i, kan du komme med noen betraktninger om viktigheten av et slikt rom for deg?
- De fleste mennesker har forskjellige ønsker og behov når det gjelder gudstjenesten. I gudstjenestene i Høvåg kirke ble det brukt former og uttrykk som prosesjon, lystenning ,ritualer, drama, bilder og kunst i formidlingen. Har du noen tanker og reaksjoner rundt dette?
- 6 Det er vel ikke noen bombe at gudstjeneste 1. må karakteriseres som rimelig fri i formen, Hvordan opplevde du den og tror du det er en måte som vil

kommunisere godt med et større publikum?

- 7 Gudstjeneste 2. var en såkalt tradisjonell gudstjeneste men med nye melodier litt annerledes liturgi osv. Dette p.g.a. den nye gudstjenestereformen som er under innarbeidelse i kirkene. Hvordan opplevdes dette?
  - Ny kyrie, gloria, inngangsbønn, litt annerledes tekstlesning, litt nye tekster i dåpsritualet og nattverden
- 8. Det nye du opplevde på både G 1 og G 2 gav det positiv opplevelse eller bør man gå tilbake til det gamle og kjente?
- 9 Musikken er viktig, og i begge gudstjenestene ble der fremført nye og kanskje litt annerledes melodier/sanger som man kanskje ikke er vant til hvordan opplevdes det?
- 10. Salmesangen har en viktig plass i gudstjenesten hvordan vil du karakterisere den på din gudstjeneste?
- 11 .Hva med å bruke band og ny teknologi i mye større grad?
  - kutte orgel,
  - bruke overhead/powerpoint til sangene.
  - ikke være så avhengig av salmebok osv
- 12 Prekenen du hørte kan du si litt om den? innholdet, temaet, troverdighet , aktualitet
- 13. Presten som person, hans/hennes formidling, kroppsspråk, tilstedeværelse
- 14.Hvor avgjørende er presten for å få til en god gudstjeneste? konservativ, radikal, kvinne, mann, ung, gammel, kul, tradisjonell
- 15 Har du vært på andre gudstjenester som har fungert bra - eller for den saks skyld dårlig - og hva tror du var grunnen til det?
- 16. Hva måtte til for at faste kirkegjengere ville slutte å gå til gudstjeneste i Høvåg?
- 17. Hva måtte til for at de som ikke går, eventuelt kunne tenke seg å gå?
- 18 Du har vært på en gudstjeneste der ordene står i fokus. Hadde det vært godt å oppleve gudstjenesten hvor ord blir sekundære, men hvor følelser, ettertanke og refleksjon spiller en større og viktigere rolle.?
- 19. Det som skjedde på gudstjenesten du var på opplevdes det aktuelt og "brukandes" for ditt liv?

- skulle du ønske at hele bygda kom på gudstjenesten
  - som menneske, nå er uka reddet.
  - kristen /ikke kristen.
  - Skapte det trygghet,
  - forståelse i din situasjon gir det mening i din livssituasjon
  - tar du dette med deg ut i hverdagen
  - Forkynnelsen, hva som vektlegges
  - Dåp/nattverd
  - Åndelig vekst
- 20 Vil en slik gudstjenesten som du var på, være et sted du kunne komme under alle livets forhold. Livskriser av forskjellig art?
  - 21 Klarte gudstjenestens innhold å kommunisere/tale til/med deg?
    - språket/Ordene
    - terminologien
    - bildene
    - uttrykkende/handlingene
    - ordene
    - salmene
    - tekstene- Bønnene
    - presten
    - klokker
  - 22.Finnes det emner og temaer som du mener burde vært tatt opp på gudstjenesten du var på? miljø, samliv, fattigdom, bønn, helbredelse
  - 22.Enkelte gir uttrykk for at gudstjenesten er kjedelig og lite engasjerende, hva er din mening om dette?
  - 23.Noen sitater fra den kvantitative undersøkelsen vil jeg bruke her for å utfordre intervjuobjektet, hvis det er tid.
  - 24. Har du noe å tilføre, noe du ønsker å si?
  -

II. VEDLEGG

Den kvantitative undersøkelsen.

Gudstjenesten i Høvåg kirke den 16 september og 7 oktober

1. Kryss av for det kjønn du tilhører: Kvinne   Mann

2. Kryss av i den aldersgruppen du tilhører:

10-20 år   21-40 år   41-60 år   61-80år   over 80 år

3. Kryss av for sivil status: gift   samboer   enslig

4. Kryss av for hvilken formell utdanning du har:

A) Grunnskole

B) Videregående skole

C) Høyskoleutdanning/Universitetsutdanning

D) Praktisk yrkesutdanning

5. Er du medlem i Den Norske Kirke?   Ja   Nei

Hvis nei, er du medlem i en annen livssynsorganisasjon eller et annet trossamfunn og i tilfelle hvilket? Jeg er medlem i.....

6. Hvor ofte går du til gudstjeneste?

1-4 ganger i året   5-10 ganger i året

1 gang i måneden   Omtrent 2 ganger pr. måned

Omtrent hver søndag

7. Når synes du gudstjenesten på søndagene skal begynne?

kl. 11.00   14.00   17.00   19.00   eller kl.....

8. For meg betyr selve Høvåg kirke noe helt spesielt:

Helt enig   Delvis enig   Delvis uenig   Helt uenig

9. For meg er kirkens rom, utsmykking, kunstverk, altertavle og arkitektur viktig for å få en dyp og god gudstjenesteopplevelse:

Helt enig   Delvis enig   Delvis uenig   Helt uenig

10. Kunne jeg velge ville jeg heller gå til gudstjeneste i en moderne og praktisk arbeidskirke:

Helt enig   Delvis enig   Delvis uenig   Helt uenig

11. For meg er det kun ordene i gudstjenesten som er viktig, ikke alt rundt: Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

12. Disse handlingene og uttrykkene i gudstjenesten liker jeg godt og de gir mening:

a.- inngangsprosesjoner med prosesjonskors

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

b.- Ritualene ved alter og alterring

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

c.- At menigheten reiser seg ved f. eks. tekstlesning og velsignelsen

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

d- nattverden deles ut knelende:

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

e.- Nattverden deles ut stående (intinksjon):

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

f.- stillhet og ettertanke

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

g.- Bruken av de liturgiske fargene (hvit, rød, grønn osv):

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

h. - klokkeringing:

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

i.- Tenne lys i lysglobe:

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

j - drama:

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

k - Dans:

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

l- Diktlesning:

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

m- Solosang/kor:

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

n- Salmesang

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

o- De liturgiske melodiene:

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

p- orgelmusikken:

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

13. Jeg ønsker i mye større grad andre musikalske former og uttrykk i gudstjenesten:

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

14. Hvis du ønsker andre musikalske former og uttrykk, kan du gi ett eller flere eksempler? Jeg ønsker.....

15. Jeg fikk en opplevelse og følelse av Guds nærvær i gudstjenesten:

Helt enig 0 Delvis enig 0 Delvis uenig 0 Helt uenig 0

16. Jeg hadde lyst til å løfte hendene under gudstjenesten men jeg følte at det ikke passet:

Helt enig 0 Delvis enig 0 Delvis uenig 0 Helt uenig 0

17. Jeg kunne ønske mer felleskap med de andre gudstjenestedeltagerne i gudstjenesten:

Helt enig delvis enig delvis uenig helt uenig

18. Jeg opplever gudstjenesten som et sted som tar livet mitt på alvor:

Helt enig 0 Delvis enig 0 Delvis uenig 0 Helt uenig 0

19. Kryss av to temagrupper nedenfor som du gjerne skulle ønske ble tydeligere aktualisert i gudstjenesten:

- a - Det kristne håpet 0
- b - Valget mellom frelse og fortapelse 0
- c - De globale utfordringene: Fattigdom, miljø, solidaritet, innvandring 0
- d - Kristenlivets trossmessige utfordringer: Tro, tvil, det ondes problem 0
- e - Samlivsproblematikk, samlivsmoral 0
- f - Åndsforbyggelse: Bønn, nådegaver, under og tegn 0
- g - Innføring/undervisning i kristen lære 0

20. Finnes det andre temaer som du mener bør aktualiseres tydeligere i gudstjenesten? svar:.....

21. Jeg ønsker en gudstjeneste som er mer spontan og fri i formen:

Helt enig 0 Delvis enig 0 Delvis uenig 0 Helt uenig 0

22. Jeg føler at bønnene og ordene i liturgien kommuniserte godt inn i min virkeligheten:

Helt enig 0 Delvis enig 0 Delvis uenig 0 Helt uenig 0

23. Mye av det som fremføres av tekst i gudstjenesten leses så fort og overfladisk at jeg ikke får tid til å la det synke inn:

Helt enig 0 Delvis enig 0 Delvis uenig 0 Helt uenig 0

24. Jeg mener gudstjenesten taler mest til de personlig kristne:

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

25. Gudstjenesten burde bli mye mer barnevennlig for å komme barnefamilier bedre i møte:

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

26. Disse elementene og uttrykkene nedenfor gir mening for meg i gudstjenesten:

a- Å syng liturgien

Helt enig Delvis enig delvis uenig Helt uenig

b- forbønn

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

c- Syndsbekjennelse

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

d-Fader vår

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

e- Trosbekjennelse

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

f- Velsignelsen

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

g- Preken

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

h- dåp

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

i- nattverd

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

27. Presten klarte å tale inn i min konkrete livssituasjon:

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

28. Om presten er konservativ eller liberal vil ikke påvirke gudstjenesten for meg:

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

29. All diskusjon i samfunnet om kirkens lære og de forskjellige syn virker ikke inn på mitt forhold til å gå på gudstjenesten:

Helt enig Delvis enig Delvis uenig Helt uenig

30. Var det noe du reagerte negativt på i gudstjenesten i dag?

Ja Nei

I tilfelle ja, hva? .....

31. Du har akkurat vært på gudstjeneste, hva ville du gi den i terningkast ?

1. 0   2. 0   3. 0   4. 0   5. 0   6. 0

32. Oppfatter du deg som: Sett bare ett kryss

Personlig kristen "Vanlig" kristen

Religiøs, men ikke spesielt kristen

Usikker ikke religiøs

33. Etter det du har hørt, sett og opplevd i gudstjenesten, kommer du igjen til Høvåg kirke?

Ja Nei Vet ikke

34. Er det noe du ønsker å si om gudstjenesten, her har du

muligheten:.....

.....

Takk for hjelpen

Jens Olai Justvik

III. Vedlegg:

Familiegudstjenesten den 16.09.12

Familiegudstjenesteforslag Høvåg kirke 16.09.12 kl. 11.00

Kl.10: Øving på drama i kirka

Preludium. Inngangsprosjesjon. Korsbærer: Klokker. Noen barn med blomster, lys, Bibel osv. Prost tar imot

Sang: "Bibelen er en gammel bok"

Inngangsord/nådehilsen/velkommen v/KAE

Tema: "Takknemlighet"

Finne skattekisten V/Tønnes

Dram v/skattejaktbarn: Luk 17, 11-19

-10 spedalske ble helbredet

-Bare en takket

KAE oppsummerer dramaet

- Alle ble fristet, men han som husket å takke, han fikk noe mer: Glede, relasjon til Jesus....

KAE: Spørre Tønnes Christian om en ting han er takknemlig for.

Trosbekjennelse (etter Tore T) v/Tønnes Christian

Jentegruppe. Spørre jentene.

Bilder fra skattejakten v/Tønnes.

-Barn forteller. Spørre 2 barn KAE: Spørre et av barna før dramaet.

Drama v/Barn

Prekenlek med Tønnes Chr. Forklarer hvorfor lese bibelen selv.

Tønnes spørre Bjørn før vi synger: Har du noe du er takknemlig for?

Sang med piano akk.: "Den største skatten" .

Bibelutdeling til 5. Trinn v/KAE

KAE Spørre Jon før kunngjøringer: Har du noe å være takknemlig for?

Kunngjøringer ved klokker Jon G.

Ofring rundt alteret. Ofring til Menighetens misjonsprosjekt.

Vi synger: Solsangen av Frans av Asissi mens vi ofrer og går til 2-3 bønnestasjoner i det lille sideskipet.

Tenne lys og skrive takk på plakat og legge bønnelapper i

Bønnekrukka.

Avsluttende bønn v/KAE

Velsignelsen. 3x3 klokkeslag. Utsendelse

Resesjon: Postludium. Korsbærer: klokker

- Noen barn med fat med oppskåret frukt til kirkekaffen.

IV. Vedlegg

Den ordinære gudstjenesten den 7.10.12

Prøvegudstjeneste Høvåg kirke 7 oktober 2012

Klokkeringing – kort stillhet – 3 klokkeslag

Inngangssalme med prosesjon 870 Gud venter på deg

Inngangsbønn – samlingsbønn

Kyrie

Gloria

Dåp

Salme 618 v 1-3 Fylt av glede

Vår Far

Salme 618 v 4-6

Lesninger 5 mos 30,11-15 og Rom 2, 13-16

Sang ved evangelielesning. Salige er de om hører Guds ord....

Evangelielesing – preken

Salme 1 Folkefrelser

Synsbekjennelse – Forbønn Bønnesvar 0161 Å Gud, hør vår bønn!

Vi minnes de døde

Kunngjøringer

Ofring rundt alteret

Takkebønn

Salme før nattverden 642 Når vi deler

Nattverd, Vår Far synges

Salmer under nattverd 00106 Vi er et folk, 0151 Når jeg blant englers kor

Lovprisning – Velsignelsen

3x3 Klokkeslag

Utgangssalme med prosesjon 073 Slik som min far

V. Vedlegg

Informasjon til gudstjenestedeltakerne 16 september og 7 oktober.

Jeg studerer for tiden på UIA og tar en master i religion, etikk og samfunn

En del av mastergradstudiet er å skrive en selvvalgt oppgave og mitt prosjekt/oppgave har jeg kalt "reaksjoner på gudstjenesten...". Det jeg i hovedsak ønsker å forske på er hvordan den vanlige gudstjenestedeltaker, slik som dere, reagerer på gudstjenesten.

Alle dere som er her i dag er herved invitert til å delta i denne undersøkelsen, enten du er en trofast gudstjenestedeltaker eller om du skulle være her for første gang. Du trenger ikke være medlem i Den Norske Kirke for å delta i undersøkelsen.

NB! ALLE SVARENE ,UANSETT DIN BAKGRUNN, RELIGIØST STÅSTED, KRISTEN TRO ELLER IKKE TRO, ER VIKTIG FOR DENNE UNDERSØKELSEN.

Spørsmålene dere får er enkle å svare på og besvares med å krysse av. På noen spørsmål er det også plass til en kommentar som du kan forme selv, om du ønsker det.

Mulig å hoppe over spørsmål om du synes de er vanskelige å mene noe om. Men prøv å svar.

VIKTIG!

Alle svarene skal være anonyme og du kan være helt trygg på at du ikke vil bli avslørt som informant. Ingen må og skal skrive navnet på undersøkelsen.

Som veileder for oppgaven har jeg professor i sosiologi på UIA Pål Repstad Han er en av Norges mest anerkjente sosiologer og har lang forskererfaring i landskapet kirke, religion og samfunn.

I all ydmykhet takker jeg alle som deltar i undersøkelsen. Selv tror jeg den vil bli et viktig redskap for masteroppgaven jeg skal skrive og forhåpentlig et viktig redskap for

arbeidet videre i Høvåg kirke m.h.t. gudstjenesteliv.

Spørreskjemaet blir delt ut etter gudstjenesten og tar ca 3 minutter å fylle ut.

Takk for oppmerksomheten!

Beste hilsen

Jens Olai Justvik